

**LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA YER ALAN MÜZE
GÖRSELLERİNİN İŞLEVSELLİK AÇISINDAN ANALİZİ**

Seda Kaynak

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

NİSAN, 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (.....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Seda

Soyadı : Kaynak

Bölümü : Tarih Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin İşlevsellik Açısından Analizi

İngilizce Adı: Analysis of Museum Visuals in High School History Lesson Books in Terms of Functionality

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Seda Kaynak

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Seda Kaynak tarafından hazırlanan “Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin İşlevsellik Açısından Analizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç.Dr.Meliha Köse

(Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: Doç.Dr.Bahattin Demirtaş

(Tarih Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

.....

Üye: Doç.Dr.Ayşegül Nihan Erol Şahin

(Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 22/ 03 /2023

Bu tezin Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban ÇETİN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Araştırmam sırasında kıymetli bilgileri ve engin tecrübeleri ile beni yönlendirip yolumu aydınlatan ve her zaman destek olan çok kıymetli hocam Doç. Dr. Meliha Köse'ye teşekkürlerimi sunarım.

**LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA YER ALAN MÜZE
GÖRSELLERİNİN İŞLEVSELLİK AÇISINDAN ANALİZİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Seda Kaynak
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Nisan, 2023

ÖZ

Bu çalışmanın amacı lise tarih ders kitabında yer alan müze görsellerinin eğitim açısından işlevselliğini sorgulamaktır. Bu amaç doğrultusunda ortaöğretimde kullanılan Tarih ders kitapları, nitel bir analiz yöntemi olan doküman analizi ile incelenmiştir. Toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Tarih dersinin doğası gereği var olan soyut kavramların öğretilmesinde ve öğrencilerin geçmişe uzanan bir köprü kurabilmesinde görseller önemli bir etkidir. Müze materyalleri tarihi somutlaştırmanın öğrenciye geçmişe yaklaşımının etkili araçlarından biridir. Bu yüzden ders kitaplarında müze materyallerine ait görsellere her zaman yer verilmiştir. Ancak bu görsellerin ders kitaplarında hangi amaçla ve nasıl kullanıldığı daha önemlidir. Araştırmanın bulgularına göre, incelenen ders kitaplarında kullanılan müze görsellerinin, öğrencinin tarihsel düşünme becerilerine ya da öğrenmelerine katkı sağlamadığı düşünülmektedir. Çünkü müze görsellerinin çoğu anlatılan konuya görsellik sağlamak amacı ile kullanılmıştır. Görsellerin analizi üzerinden herhangi bir etkinlik yapılmadığı ve bundan dolayı programlarda yer alan kazanımları karşılama durumlarının da çok düşük olduğu görülmektedir. Ünite sonu değerlendirme soruları bölümünde ise müze görsellerine yer verilmediği fark edilmektedir. Kullanılan görsellerde ciddi ölçüde görüntü kalitesi sorunu olduğu da rahatlıkla söylenebilir. Tarih öğretiminde amaçlanan tarihsel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında en önemli kaynakların başında gelmesi ve öğretmen ve öğrenciler tarafından temel başvuru kaynağı da olması nedeniyle ders kitaplarının niteliği, öğretimin de niteliğini belirleyecektir. Müze görsellerinin, aktif öğretimi destekleyecek ve tarih öğretiminin amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanımı konusunda, tarih ders kitaplarının yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Görsel, Müze görselleri, Tarih ders kitapları.
Sayfa Adedi : xvi + 111
Danışman : Doç. Dr. Meliha Köse

**ANALYSIS OF MUSEUM VISUALS IN HIGH SCHOOL HISTORY
LESSON BOOKS IN TERMS OF FUNCTIONALITY
(Master Thesis)**

Seda Kaynak

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April, 2023

ABSTRACT

The aim of this study is to question the educational functionality of the museum visuals in the high school history textbook. For this purpose, History 9, History 10 and History 11 textbooks used in secondary education were examined with document analysis, which is a qualitative analysis method. The collected data were analyzed by content analysis method. Visuals are an important factor in teaching abstract concepts that exist due to the nature of the history lesson and in helping students build a bridge to the past. Museum materials are one of the effective tools of concretizing history and bringing the past closer to the student. For this reason, visuals of museum materials have always been included in the textbooks. However, it is more important for what purpose and how these images are used in textbooks. According to the findings of the research, it is thought that the museum visuals used in the examined textbooks do not contribute to the historical thinking skills or learning of the students. Because most of the museum images are used to provide visibility to the subject. It is seen that there is no activity based on the analysis of the images, and therefore, the situation of meeting the gains in the programs is very low. It is noticed that the museum visuals are not included in the section of the end-of-unit evaluation questions. It can be easily said that there is a serious image quality problem in the images used. The quality of the textbooks will also determine the quality of the teaching, since it is one of the most important resources in gaining students the historical thinking skills aimed in history teaching and is also the main reference source for teachers and students. It is thought that history textbooks should be re-evaluated regarding the use of museum visuals in a way that will support active teaching and serve the purposes of history teaching.

Key Words : Visual, Museum visuals, History textbooks.
Page Number : xvi + 111
Supervisor : Assoc. Prof.Meliha Köse

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Alt Problemleri.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
1.5. Araştırmanın Kapsamı	6
1.6. Varsayımlar	7
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
BÖLÜM II.....	8
KURAMSAL ÇERÇEVE	8

2.1. Ders Kitapları	8
2.2. Tarih Eğitiminde Görseller	10
2.3. İlgili Araştırmalar	13
BÖLÜM III	16
YÖNTEM	16
3.1. Araştırmanın Deseni	16
3.2. Veri Toplama Araçları	17
3.3. Verilerin Toplanması	17
3.4. Verilerin Analizi	18
BÖLÜM IV	20
BULGULAR VE YORUM	20
4.1. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Tüm Görsellere Oranı ve Ünitelere Göre Dağılımı	20
4.2. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzelere İlişkin Bilgiler	24
4.3. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliklerine Göre Dağılımı	28
4.4. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin, Lise Tarih Öğretim Programlarında Yer Alan Kazanımlarla İlişkisi	30
4.4.1. 9. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Kazanımlarla İlişkisi	30
4.4.2. 10. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Kazanımlarla İlişkisi	34
4.4.3. 11. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Kazanımlarla İlişkisi	36
4.5. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği	38

4.5.1. 9. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği	38
4.5.2. 10. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği	61
4.5.3. 11. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği	80
BÖLÜM V	101
SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER	101
5.1. Sonuç	101
5.2. Tartışma	103
5.3. Öneriler	105
KAYNAKLAR.....	107

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>İncelenen Tarih Ders Kitapları</i>	17
Tablo 2. <i>9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Diğer Görsellere ve Ünitelere Göre Dağılımı</i>	20
Tablo 3. <i>10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Diğer Görsellere ve Ünitelere Göre Dağılımı</i>	22
Tablo 4. <i>11. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Diğer Görsellere ve Ünitelere Göre Dağılımı</i>	23
Tablo 5. <i>9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Bulunan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzeler</i>	25
Tablo 6. <i>10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Bulunan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzeler</i>	26
Tablo 7. <i>11. Sınıf Tarih Ders Kitabında Bulunan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzeler</i>	27
Tablo 8. <i>9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliğine Göre Dağılımı</i>	28
Tablo 9. <i>10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliğine Göre Dağılımı</i>	29
Tablo 10. <i>11. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliğine Göre Dağılımı</i>	29

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Tarih 9 ders kitabında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılım oranı ...	21
Şekil 2. Tarih 10 ders kitabında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılım oranı .	22
Şekil 3. Tarih 11 ders kitabında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılım oranı .	24
Şekil 4. Herodotos/büst	38
Şekil 5. Kadeş antlaşması tableti	39
Şekil 6. Kültigin yazıtı.....	40
Şekil 7. Yontulmuş taş aletler.....	41
Şekil 8. Toprak kap	41
Şekil 9. Obsidyen aletler.	42
Şekil 10. Taş havan..	43
Şekil 11. Romus ve Romulus ile dişi kurt.....	44
Şekil 12. Madenî ok ucu.....	44
Şekil 13. Güneş saati.	45
Şekil 14. Eski tıp aletleri	45
Şekil 15. Yahudi göçlerini anlatan “Mahkûmların Uçuşu” adlı yağlı boya tablo.....	46
Şekil 16. Hitit Tanrı heykeli.	47
Şekil 17. Firavun Tutankamon	48
Şekil 18. Çömlekçi çarkı heykeli.	49
Şekil 19. Urkagina kanunları tableti.....	49
Şekil 20. Hammurabi kanunları.....	50

Şekil 21. Kervan.....	51
Şekil 22. Doğu Roma parası üzerinde Justinianus.	52
Şekil 23. Karasuk Kültürü'ne ait bıçak ve kını..	52
Şekil 24. Hunların Çin Seddi'ne akınları.	53
Şekil 25. Göç..	54
Şekil 26. Üzengi..	54
Şekil 27. Eyer örtüsü..	55
Şekil 28. Avarlara ait süs eşyası.....	56
Şekil 29. Kırgızlar'a ait balbal.	56
Şekil 30. Çin serbest ticaret pazarı	57
Şekil 31. Kâbe'nin kilidi..	58
Şekil 32. Hz. Osman Devri'nde yazılan Kur'an-ı Kerim.	58
Şekil 33. Halife Mehdi Dönemi'nde basılan para..	59
Şekil 34. Malazgirt savaşı.	60
Şekil 35. Süvari.	60
Şekil 36. Büyük Selçuklu dönemi'ne ait bir çini.....	61
Şekil 37. Miryokefalon zaferi.....	62
Şekil 38. İstanbul'da Latin İmparatorluğu.	63
Şekil 39. II. Murad'ın ok uçlarında bulunan Kayı Boyu damgası.	63
Şekil 40. Salla Rumeli'ye geçiş.....	64
Şekil 41. Varna savaşı sonrası.....	65
Şekil 42. Timur'un Anadolu'ya gelişi.....	65
Şekil 43. Ebu's-Suud Efendi medresede ders ortamında.	66
Şekil 44. 16. yüzyıldan kalma dokuma örneği.	67
Şekil 45. İstanbul Fatihî II. Mehmet portresi.	68
Şekil 46. Şahi topu.....	68

Şekil 47. Rum ateşi.....	69
Şekil 48. İstanbul kuşatması.....	70
Şekil 49. Sultan II. Mehmet'in atını denize sürmesi.....	70
Şekil 50. Kıbrıs'ın fethi.....	71
Şekil 51. Mohaç savaşı.....	72
Şekil 52. Kaiser Ferdinand.....	72
Şekil 53. Haçova savaşı.....	73
Şekil 54. Safevi hükümdarı Tahmasb.....	74
Şekil 55. Osmanlı ordusunun Tebriz'e girişi.....	75
Şekil 56. Kanuni Sultan Süleyman.....	75
Şekil 57. Osmanlı donanması.....	76
Şekil 58. Şarlken.....	77
Şekil 59. Akdeniz'i Türk gölü hâline getiren Preveze deniz zaferi.....	78
Şekil 60. Kubbealtı salonu.....	79
Şekil 61. Hazine odası.....	80
Şekil 62. II. Viyana kuşatması.....	81
Şekil 63. Şah Tahmasb.....	81
Şekil 64. Hotin seferi.....	82
Şekil 65. II. Viyana kuşatması'nda Avusturya'ya gelen destek kuvvetleri.....	83
Şekil 66. Savaşan Osmanlı askerleri.....	83
Şekil 67. Katolik-Protestan mücadelesi.....	84
Şekil 68. Westphalia Antlaşması imzalanırken.....	85
Şekil 69. Avrupalı devletlerin Hindistan ticareti.....	86
Şekil 70. İngiltere-Hollanda deniz savaşları.....	87
Şekil 71. Patrona Halil isyanı.....	87
Şekil 72. Petervaradin savaşı.....	88

Şekil 73. Çar I. Petro.	89
Şekil 74. II. Katerina.	89
Şekil 75. Akdeniz’de bir liman.....	90
Şekil 76. Osmanlı-Avusturya savaşı.	91
Şekil 77. IV. Mehmet.	91
Şekil 78. I. Ahmet.....	92
Şekil 79. Lütî Paşa.	93
Şekil 80. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa.	93
Şekil 81. Fransız ihtilali.....	94
Şekil 82. Navarin baskını.	95
Şekil 83. Kırım savaşı.	95
Şekil 84. Mehmed Ali Paşa donanması İstanbul Boğazı’nda.	96
Şekil 85. Yunan isyanı.....	97
Şekil 86. 1830 ihtilalleri’nin Fransa’da başlaması.	97
Şekil 87. Sultan V. Mehmet Reşad.....	98
Şekil 88. Westphalia sonrası kutlamalar.	99
Şekil 89. Batı tarzı mobilyalar.....	100

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Ders kitapları, öğrencilerde düşünme yeteneklerini geliştirdiği gibi, bağımsız öğrenmelerini sağlayan ve bireysel düşüncelerini açığa çıkarmalarına olanak tanıyan eğitim-öğretim sürecinin vazgeçilmez araçlarından biridir. Ders kitapları nesillere yön vermede ve toplumu yönlendirme de büyük etkiye sahiptir (Karacan, 2017) ve eğitimde başarıyı yakalamak adına uzun yıllardır kullanılan esas materyallerinden biridir (Seguin, 1989).

Millî Eğitim Bakanlığı, Ders Kitapları Yönetmeliğinde ders kitabını:“Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser” olarak tanımlamaktadır.

Ders kitapları, öğretim programındaki hedefler, içerik, öğretme durumları, öğrenmeye katılım, ölçme ve değerlendirme gibi öğelerin gerçekleştirilmesinde öğrenci ve öğretmen yönünden kritik araçlardır (Kılıç ve Seven, 2002). Farklı bir düşünüşle, dersin öğretilmesinde öğrenciye özgü, belli bir düzeyde ve ilgili düzeyin öğretim programıyla uyumlu ve resmi kurum tarafından tasdikli temel kaynaklardır (Gülersoy, 2013).

Toprak (1993), ders kitabını:“Eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, pekiştirme, sınava hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyali” olarak tanımlamıştır. Ders kitapları yardımıyla öğrenci, anlatılan konuyu, dilediği zaman dilediği yerde ve istediği hızda tekrar etme imkânına kavuşur.

Ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel prensip, öğretim programlarında belirlenen bilgi, beceri gibi hedef davranışların öğrencilere kazandırılmasında rehberlik edici özellikte olmasıdır. Kitaplar, öğrenciye öğrenme yaşantıları hakkında bilgi veren kaynaklar

olduğundan mümkün olduğunca kitaplarda çok ve değişik etkinliklere öğrencilerin yönlendirilmesi ile sağlanabilir.

Ders kitaplarında ünite başlangıçları öğrencilerde merak ve ilgi uyandırarak öğrencinin dikkatini konuya çekmeli ve onu derse istekli hale getirmelidir. Ünite boyunca dahedeflenendavranışın kazandırılmasında öğrenme yaşantıları sunmalı ve ünite sonunda kalıcı öğrenmeyi sağlamak adına öğrencinin gözlem, deney ve araştırma yapmasına ve belli sonuçlara kendi çabasıyla ulaşmasına fırsat verilmelidir (Kaptan, 1999).

Etkili bir ders kitabı renkli resim ve fotoğraflarla desteklenip görsel zenginlik içermeli ve albenisi olmalıdır (Şahin ve Yıldırım, 1999). Bilgiyi iletmede kullanılan ilk araçlardan olup önemini hala koruyan ders kitabı, bir dersin öğretim programındaki konularının anlatılarak, öğrencilere bilgi ve beceri kazandırmak amacıyla hazırlanan esas bir öğretim aracıdır (Demirel vd., 2005).

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın problem durumu, alt problemleri, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları ve varsayımlarına yönelik bilgiler verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

İnsanlığın mevcudiyetinden bu yana iletişimin öncelikli vasıtalarından biri görsellik olmuştur. Günümüz teknoloji çağıyla birlikte görselliğin önemi daha da artmaktadır. Eğitim alanında araştırma yapan pek çok araştırmacı etkin öğrenme yollarından birinin de görsel materyal kullanımı olduğunu belirtmişlerdir (Uzuner, Aktaş ve Albayrak, 2010).

Görsel materyallerin yazıya oranla daha fazla ilgi çektiği vehafızada daha fazla kalıcı nitelikte olduğu da bilinen bir gerçektir. Görsel öğeler olarak; illüstrasyon, diyagram, afiş, resimli kart, karikatür, grafik, fotoğraf, resim, çizgi roman gibi nesneler sayılabilir ve bunların eğitim öğretimde kullanılmasıyla öğrenciler karmaşık içerik ve soyut kavramları daha iyi öğrenebilir (Akkaya, 2013).

Ders kitapları eğitim öğretim sürecinde öğrenci ve öğretmen için ekonomiklik ve kolay ulaşılabilirlik anlamında oldukça önemli bir kaynaktır. Eğitimde önemli bir yeri bulunan ders kitapları hazırlanırken, niteliğine önem verilmeli, içeriğinin dersin programının amaç ve kazanımına uygun olmasına dikkat edilmeli, görselleri estetik anlamda görüntü kalitesinin iyi ayarlanmasının sağlanması gibi pek çok özelliklere dikkat edilerek,

pedagojik bir kaygıyla hazırlanmalıdır. Ausburn (1975), eğitim-öğretimde kullanılan görsellerin yararlarını şöyle bir sıralamayla belirtmiştir:

1. İfade yeteneklerinin gelişimine yardımcı olur.
2. Kendini anlatması kolaylaşır.
3. Öğrencilerin merak ve motivasyonunu artırır.
4. Derste kolay ulaşılamayan öğrencilere ulaşmak kolaylaşacaktır.
5. İnsanın içinde yaşadığı dünyayı ve dünyadaki konumunu kavramasını basitleştirebilir.
6. Bağımsız ve özgün düşünme becerilerinin gelişmesine yardımcı olur.
7. Öğrenme aşamasında kullanılan görsel öğeler, öğrenmeyi daha kolay bir hale getirecektir (Aktaran; Sanalan, Sülün ve Çoban, 2007).

Tarih öğretiminde, ulaşılması hedeflenen bilgi ve becerilerin kazandırılmasında en önemli kaynakların başında ders kitapları geldiğinden ve tarih ders kitaplarının kolay ulaşılabilir olması nedeniyle özenle hazırlanması ve sürekli geliştirilip güncellenmesi gerekmektedir. Ders kitapları dil ve anlatım, biçimsel içerik, görsel tasarım ve eğitsel yönleriyle öğrencilerin seviyesine uygun olarak hazırlanmalıdır. Çünkü öğretene ve öğrenen için temel başvuru kaynağı olan bu kitapların niteliği, öğretimin niteliğini de belirlemektedir.

Bu çalışmada, 2021-2022 eğitim öğretim yılında okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin hangi amaçla ve nasıl kullanıldığı sorgulanmış ve görsellerin ders kitaplarındaki işlevselliği incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmada, çalışmanın problem durumu ile ilişkili olarak aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- 1.Lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin tüm görsellere oranı ve ünitelere göre dağılımı nasıldır?
- 2.Lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin sergilendiği müzelere ilişkin bilgiler nelerdir?
3. Lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin niteliklerine göre dağılımı nasıldır?
- 4.Lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin, lise tarih öğretim programlarında yer alan kazanımlarla ilişkisi nasıldır?
- 5.Lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görselleri, metinle ilişkisi ve kullanılma amacı bağlamında nasıl bir işlevselliğe sahiptir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Tarihçiler geçmişle bağlantıyı, geçmişten kalan kalıntı ve buluntular yoluyla kurar. Bu yüzden de tarihsel anlayışı elde etmede tarihsel kanıtlar büyük öneme sahiptir. Kanıta dayalı tarih öğretimi, ulaşılan tarihi bilgide tarihçinin görelî hâkimiyetini anlamada öğrenciye yardım etmekte ve profesyonel tarihçinin çalışması ile tarih öğretimini ilişkilendirmektedir (Safran ve Köksal, 1998).

Öğrenme sürecini önemli oranda etkileyen görsel materyaller, iletilen mesajı anlamlandırmada kolaylaştırıcı olduğu gibi yazılı metinlerle kullanıldığında da etkisi artacaktır. Aynı zamanda bir iletişim aracı olması anlamında, görsel materyallerin yazılı materyallere göre daha cihanşümül olduğu da söylenebilir (İşler, 2003).

Planlı eğitim uygulamalarıyla öğrenme öğretme sürecinin daha motive ve aktif hale getirilmesinde ders kitaplarındaki metinleri açıklayıcı, yönlendirici, tamamlayıcı fotoğraf, resim, grafik, şekil gibi görsel öğretim materyalleri kullanılabilir (Küçükahmet, 2001).

Ders kitaplarında kullanılan görseller, öğrencinin dikkatini ve ilgisini çekecek nitelikte olduğunda, bu durum kalıcı öğrenmede fayda sağlayabilir. Aynı zamanda öğrenme öğretme etkinliklerinde dikkat çekme, öğrencinin derse katılımını sağlayan önemli bir unsurdur. Tarih öğretiminde kullanılan ve ders kitaplarında yer alan müze görselleri, birinci el kaynaklar olması nedeniyle kıymetli materyallerdir. Ders kitaplarında kullanılan görseller ile tarih öğretiminde verimlilik ve kalıcılık artacağından, seçilen müze görsellerinin konu içerikleriyle uyumlu olması ve görseller hakkında verilen bilgilerin öğrencilerin anlayacağı nitelikte olması da önem arz etmektedir.

Bu araştırmada 2021-2022 eğitim öğretim yılında lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin analiz edilerek işlevselliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Ülkemiz birçok medeniyete ev sahipliği yaptığından, müze materyalleri bakımından oldukça zengindir. Bundan dolayı müze materyallerinin seçiminde kaynak açısından sıkıntı yaşanmayacağı söylenebilir. Fakat bu durumders kitaplarında kullanılmak üzere doğru görselin seçilmesi önem kazanmaktadır. Diğer bir deyişle müze görsellerinin tarih ders kitaplarında hangi amaçla ve yöntemle sunulması gerektiği, pedagojik kaygılar

çerçevesinde ele alınarak belirlenmelidir. Aksi takdirde rastgele görsel kullanımı, tarih eğitiminin herhangi bir amacına hizmet etmeyebilir.

Ders kitaplarında öğrencilere sunulacak metinlerin niteliği kadar kullanılan görseller de önem arz etmektedir. Konularla birlikte kullanılan tablolar, şekiller, diyagramlar, resimler, haritalar, grafikler, fotoğraflar, şemalar, planlar vb. görsel öğeler konuyu anlamlandırma bağlamında öğrenmeyi kolaylaştırabilir (Kılıç, 2003).

Tarih öğretiminde düz konu anlatımları soyut kalabilir; görseller, öğretmene var olan soyut konuların somutlaştırılıp anlatılmasında, öğrenciye de konunun anlaşılır hale gelmesinde kolaylık sağlamaktadır. Bu nedenle metin içeriği ile kullanılan görsel ne kadar uyumlu olursa öğrencinin konuyu anlaması ve öğrenmede kalıcılığın sağlanması o oranda yararlı olacaktır. Dolayısıyla ders kitaplarının hazırlanma aşamasında, metin içeriğini hazırlayanlar ile görsel tasarım öğelerini düzenleyenlerin ve gerektiğinde müzede çalışan uzman kişilerin birlikte çalışması daha faydalı görünmektedir.

Tarih öğretimi söz konusu olduğunda, tarih ders kitapları için şüphesiz en önemli görsel kaynaklar, müze materyalleridir. Müze materyalleri tarihi somutlaştırmanın öğrenciye geçmişe yaklaştırmanın etkili araçlarından biridir. Bu yüzden ders kitaplarında müze materyallerine ait görsellere her zaman yer verilmiştir. Ancak bu görsellerin ders kitaplarında da hangi amaçla ve nasıl kullanıldığı daha önemlidir.

Konu ile ilgili literatür taraması yapıldığında, ders kitaplarında yer alan görsellerin, görsel tasarım ilkelerine uygunluğu ve görsellerin kullanımının nasıl olması gerektiği, kitaplarda yer alan haritaları okuma becerileri, görsel-metin ilişkileri gibi konular araştırıldığı görülmüştür. Bu yapılacak çalışma güncel bir çalışma olup, çalışmada lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin ders kitaplarında kullanılma oranları, sergilendiği müze bilgilerinin ders kitabında bulunma durumları, müze görsellerinin niteliklerine göre dağılım oranları, görsellerin kazanımları karşılama durumları ve müze görselleri ile metin ilişkisi hakkında detaylı araştırma yapılmıştır.

Bu çalışma güncel lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin işlevselliğinin sorgulanması açısından ve konuyla ilgili daha sonra yapılacak araştırmalara yol göstermesi bakımından önemlidir.

1.5. Araştırmanın Kapsamı

Tarih dersi: “Toplumda sorumlu bir rol oynama imkânı sağlamak, kültür ortamlarının ve medeniyetlerin farklılığı bilincini kazandırarak öğrenilen fikirleri sorgulama, görecelik kavramını kavrama, eleştiri becerisini kazanma ve farklı kültürler bünyesinde evrenseli yakalama becerilerini geliştirmek gibi amaçlarla okutulmaktadır” (MEB, 2007). Tarih derslerinden yüksek oranda verim alabilmek ve ulaşılmak istenen hedefleri gerçekleştirmek adına birden çok öğretim tekniği ve materyallerinden faydalanılabilir.

Öğretimde kullanılan materyaller; öğrencide ilgi ve merak uyandırarak, soyut konuları somutlaştırdığı gibi zamandan da tasarruf sağlar. Materyaller, öğrenciye doğru gözlem yapma imkânı sunarak ve içeriği basitleştirerek anlaşılmasını kolaylaştırır ve öğrenilen bilgilerin hatırlanma düzeyini artırır (Yalın, 1999).

Etkili öğrenme konusunda yapılan çalışmalar; görülen bir resmin, haritanın, filmin, ya da okunan bir kitabın % 15’inin hatırlanabileceğini söylemektedir. Dersin anlatımında göze ve kulağa hitap eden araçlar kullanılırsa, konunun hatırlanma oranı %20’ye çıkarken, öğrencinin harita, küre, duvar resmi, şema, poster, grafik gibi materyalleri kullanarak kendisinin konuyu anlatması halinde öğrenme ve hatırlama oranı % 80seviyelerine kadar çıkmaktadır (Köstüklü, 1999).

Ders kitaplarında kullanılan görsellerin sayısı kadar içerikle tutarlı olması da önemlidir. Konu ile ilgisi bulunmayan görsel bir materyalin öğrenmeyi kolaylaştırması anlamında etkisi olmadığı gibi konunun somutlaştırılmasında, eleştirel düşünce yapısı ve kalıcı bilgi sağlanmasında tesiri olmayacaktır(Yalın, 1996).

Tarih öğretiminde birincil elden kaynakların kullanılması, öğrencilerin tarihsel kavramlarla karşılaşmasını sağladığı gibi, önceki zamanlarda yaşamış olan insanların yaşam şekilleri ile de iletişim kurmaları bakımından önem arz eder. Öğrencilerin birincil elden kaynakları kullanması bilgi, beceri ve analiz yeteneklerini geliştireceği gibi, soru sorma, eleştirel düşünme, doğru çıkarımlar yapma ve mantıklı açıklamalar geliştirmelerinde de etkili olacaktır (Ata,2002).

Müzelerde yer alan materyaller, döneminin bizzat canlı kanıtı olup, o döneme ait birinci elden en temel kaynaktır. Müzeler tarihe ev sahipliği yapar ve bize her döneme ait farklı görsel materyaller sunar. Bu sebeple tarih öğretiminde anlatılan konunun somutlaştırılması anlamında müzelerde yer alan görsel materyallerin ders kitaplarında amacına uygun kullanılması durumunda öğreten ve öğrenene kolaylık sağlayacaktır.

Müze materyallerine ait görseller, temel kaynaklar olarak tarih dersleri ve tarih ders kitapları için oldukça önemlidir. Tarih ders kitaplarında, bu temel kaynaklardan etkili faydalanabilmek ancak onlara ait görselleri amaca uygun sunmakla mümkündür. Bu yüzden öncelikle ders kitaplarında, konuya ilişkin mevcut durumun tespit edilmesi anlamlı olacaktır.

1.6. Varsayımlar

1. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının araştırmanın amacına uygun ve yeterli olduğu varsayılmaktadır.
2. Literatür araştırmasında elde edilen bulguların doğru olduğu varsayılmaktadır.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma 2021-2022 eğitim-öğretim yılında okutulan lise tarih ders kitapları ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kuramsal çerçeveden bahsedilecek olup, araştırma ile ilgili yapılan literatür taraması sonucu ulaşılan daha önceden çalışılmış benzer kaynaklardan da söz edilecektir.

2.1. Ders Kitapları

Teknolojide yaşanan önemli gelişmelere rağmen, eğitim-öğretim sürecinin en önemli materyallerinden biri olma özelliğini koruyan ders kitaplarının, özellikle teknolojik araçları kullanma eğilimi olmayan ya da farklı öğretim araçlarına ulaşma durumu sınırlı olan öğretmenler için de ayrıca bir önemi bulunmaktadır (Köse ve Türkan, 2018).

Ders kitapları, öğrencilere kazandırılmak istenilen hedef davranışların sistemli olarak toplandığı en önemli öğretim materyallerinden biridir. Ders kitabında bilgilerin bütünlük içinde verilmesinden dolayı öğretmene ve öğrenciye büyük kolaylık sağlar ve öğretimi işlevsel bir hale getirir. (Oruç, 2009).

Ülkemizde 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına dayalı olarak yeni öğretim programları uygulanmaya başlanmıştır. Öğretim programlarına bağlı olarak ders kitapları da yeniden hazırlanmıştır. Ders kitaplarının hazırlanmasında uyulacak esas ve usuller, “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği” ile belirlenmiş (31 Aralık 2009 tarih ve 27449 sayılı Resmi Gazete ve MEB, 2009) ve yönetmelikte ders kitaplarının nitelikleri ve hazırlanması ile ilgili ilke ve kurallar açıklanmıştır.

2021 yılında revize edilen yönetmeliğin ders kitapları ve eğitim araçlarının nitelikleri maddesinin d) bendinde; “Görsel tasarım ve içerik tasarımı öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak yazılır”(MEB, 2021) hükmü yer

almaktadır.Öğrencilerin düşünme becerilerinin gelişmesinde eğitim öğretim sürecinde, öğrencilerin bilişsel ve gelişimsel özelliklerine uygun görsellere büyük oranda ihtiyaç duyulur. Duygu dünyalarına hitap ederek hayal güçlerinde etki bırakan, zekâ gelişimini etkilerken estetik beğenilerini de geliştiren, dünyayı ve içindeki mevcudiyeti tanıma olanağı sağlayan görseller öğrenmelerde vazgeçilmezdir (Uzuner, Aktaş ve Albayrak, 2010).

Millî Eğitim Bakanlığı'nca belirlenen öğretim programında, programı oluşturan etkenlerden olan değerlerimiz hakkında; öğretim programının perspektifini oluşturan ilkeler toplamı, köklerinin geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesinin ve dallarının ise bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzandığından bahseder (MEB,2018). Bu durum bizlere tarih eğitiminin değerlerimiz açısından da ne kadar kıymetli olduğunu göstermektedir. İyi bir tarih eğitimi verebilmek için de hala en ekonomik ve kolay ulaşılabilen materyal ders kitaplarıdır ve ders kitaplarının içeriğinin hazırlanırken çok dikkatli ve titiz bir çalışmanın gerekliliği önem arz etmektedir.

Eğitimin her kademesinde kullanılan ders kitapları, dersin sistemli bir şekilde öğretilmesine olanak sağlayan önemli bir araçtır. Hem öğretmen hem de öğrenci açısından kolay ulaşılabilir olmasından dolayı da en çok başvurulmuş kaynakların başında geldiğinden ders kitaplarının kullanılan görsel ve içerik açısından uygun olmasının, eğitimde kaliteyi arttıracakı düşünülmektedir.

Öğrenciyi güdüleme ve geliştirmede resimler, kıymetli araçlardır. Ders kitaplarındaki illüstrasyonlar ve görseller öğrencilerin yazın yeteneği anlamında dilini geliştirdiği gibi (Fang, 1996), öğrencinin beynini sıradan ve olağan şeylerden kurtarabilir (Cho ve Kim, 1999).

Araştırmacılar, ders kitaplarının özelliklerinin, öğrencilerin derse istekli hale getirilmesi üzerinde etkisi olduğunu ifade ederek,öğrenmenin kolaylaştırıcısı olarak kabul edilen görsellerin eğitim sisteminde kullanımı hakkında; görsellerin okumanın çekici ve neşeli faktörleri olduğunu beyan etmişlerdir (Peeck, 1993).

Ders kitaplarının öğrenme ve öğretme sürecinde etkili ve verimli olabilmesi için sürekli gözden geçirilip, değerlendirilmesi ve buna bağlı olarak da devamlı olarak geliştirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir. Alanyazın taraması yapıldığında, ders kitaplarının niteliği ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı sorunlar belirtilmiş ancak ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin işlevsellik açısından değerlendirilmediği tespit edilmiştir.

2.2. Tarih Eğitiminde Görseller

Günlük hayatımızda önemli bir yere sahip olan görselleştirmenin, eğitim hayatında da önemi giderek artmaktadır. Tek başına ya da yazı ile birlikte kullanılan görsel materyallerin öğrenmeye olan katkısının önemli olduğu inkâr edilemez. Görsel araçların,soyut ve karmaşık kavramları anlamlandırıp yorumlayabilme, konuyu öğrenmeye yardımcı olma, ilgi çekme, motive etmeve anlatılan konuyu hatırlamayı kolaylaştırma gibi yararları vardır. Ders kitaplarında yer alan görsel öğelerin kullanımının arttığı son zamanlarda görsellerinniteliğinin de arttığınısöylemekzor gibidir (İşler, 2003).

II. Meşrutiyet döneminin mülkiye kökenli önemli eğitimcilerinden biri olan Sâtı Bey,müzelerin eğitimdeki önemini kavrayan ilkkişilerdendir (Ata, 2002). Satı Bey'in "Tarih Tedrisatının Usul-i Esasiyesi" (Tarih Öğretimin Yöntem Esasları) adlı 1910 yılında Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuasında yayınlanan makalesinde tarih eğitiminde görsel kullanımı hakkında şu hususlara yer vermiştir:

"Doğrusu tarih dersinde daima; savaş, barış, antlaşma, medeniyet, fetih, teslim, muzafferiyet, mağlubiyet, istiklal, çöküş gibi şeylerden bahsedilir. Fakat bunlar, çocukların zihninde hiçbir hakiki bir hayal doğurmaz. Çünkü çocuklar, bu kelimelerin delalet ettikleri şeyleri görmüş değillerdir. Onların zihinlerinde, bu gibi kavrayış ve düşünce esasları bile mevcut değildir. Onların bu hususta muhtaç oldukları şey, bu kelimelerin Türkçe karşılıklarını öğrenmek değil, anlam ve içeriklerini tasvir etmektir. Zihin görmediği, bilmediği şeyleri ancak gördüğü, bildiği şeylere kıyaslayarak hayal ve idrak edebilir. Onun için tarih dersinde, öncelikle bu resimler, tasvirler ve anlayışlar temin etmek, derse açık bir esas hazırlamak gerekir." (Satı'dan aktaran Türk,2010)

Görüldüğü gibi Satı Bey tarih eğitiminde resim ve tasvirlerin kullanımı ile buluş stratejisinin işe koşulması ve öğrencilerin hayal gücünün geliştirilerek kalıcı öğrenmenin sağlanması hususunda görsel kullanımının önemini belirtmiştir.

Geçmiş yaşanmış olup, geçmişe ait buluntular arkeolojik yerlerde, harabelerde, eski binalarda, kitaplarda, dokümanlarda ve arşivler gibi yerlerde olabilir ve geçmişten bizlere kalan bu kalıntılar sahip olduğumuz kültürel ve entelektüel bir mirastır. Bunların hepsi tarihçi için önemli bir kaynaktır ve geçmişten kalıntılar yoluyla gelen bu mirasın incelenmeyebaşlanılan zamandan itibaren artık onlar tarihsel kanıt niteliğindedir (Husbands, 2000).

Tarih derslerinde öğrencilerin deney ya da gözlem yapma imkânı olmadığından dersin amaçlarına, öğrenmenin niteliğine, öğrencilere ve öğretim durumunun özelliklerine göre konuları somut ve anlaşılır kılmak için uygun öğretim materyalleri kullanılmalıdır (Paykoç, 1991). Şüphesiz bunların başında, ders kitaplarında yer alan ve anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi kolaylaştıran görsel öğeler gelmektedir.

Tarih eğitiminde öğrenme öğretme sürecini sağlayan unsurların yanısıra öğretime yardımcı olan uygun öğretim materyalleri de önemli rol oynamaktadır. Tarih öğretiminde tarihsel olayları veya karakterleri temsil eden resimler (modeller), öğretim sürecinde incelenen tarihi gerçeklerin gerçekleşmesine yardımcı olur (Magull, 2000) öğrencilerin konuyu anlamalarını netleştirerek konuya ulaşılabilir kılarlar (Sauer, 2000).

Öğrencilere, geçmişle bağlantı kurmalarının sağlanması için gereken yollara açılmalıdır (Levstik ve Barton, 1997). Bu da ancak birinci elden kaynaklar olan müze materyallerinin dersin öğretilmesinde kullanılması ve müze görsellerine ders kitabında yer verilmesi ile sağlanacaktır. Öğretmenlerinde öğrencilerinde geçmişin yeniden yapılandırılması ve anlamlandırılması adına görsel materyallerden yararlanması önemlidir (Ramsden, 1996).

Ders kitaplarındaki görseller öğrenme sürecini etkiler. Öğrenciler genellikle ders kitaplarında konu metnini okumadan önce resimleri görür ve bu resimler öğrencilerin hayal gücünü geliştirebilir (Kasmaienezhadford, 2015). Gördüğü resmi anlamlandırma ve yorumlamaya çalışan öğrencide konu içeriğine yönelik merak da uyanacaktır.

Görseller ders kitaplarını sadece süslemekle kalmamalı, konunun anlaşılmasına da yardımcı olmalıdır. Bilgiyi derinleştirip, ilişkileri ortaya çıkarmalı, ilgi ve isteği arttırdığı gibi soyut konuları anlamada daha kolay ve daha derin bir yol sağlayabilmelidir (Kulcsár, 2019).

Tarih derslerinde öğrenciler bulundukları zaman diliminden çok uzak bir dönemde geçen konular hakkında, ders anlatımlarının genelde sözlü ve soyut bir şekilde olmasından kaynaklı derse olan ilgi ve merakı istenilen düzeyde olmayacağından, bu durum derse karşı olumsuz tutum sergilemesine neden olmaktadır (Demircioğlu, 2005).

Diamond'a göre (2008), öğrenciler ders kitaplarında konu metinlerden önce görsellere ve resimlere odaklanırlar çünkü onları kullanarak ve kendi yaşam deneyimleriyle ilişkilendirerek metinleri daha iyi ve daha kolay anlayabilir ve öğrenebilirler.

Öğrenmede görsel araçların rolü üzerine yapılan çalışmalar, öğrencilerin anlatılan konularla ilgili olaylara doğrudan gözlem ve tanıklığının olmadığı, öğrenme konularının çoğunluğu soyut kavramlarla ilişkili olan tarih derslerinde, kullanılacak öğretim araçları içinde görsel kaynakların önemini belirtmişlerdir. Etkili öğrenme alanında yapılan çalışmalar, kalıcı öğrenmelerin görsel betimlemeler yoluyla daha etkili gerçekleştiğini göstermektedir (Demirel vd., 2002).

Beyin görüntüleri metinden daha kolay ve hızlı işler. Beyne gönderilen bilgilerin %80-90'ı görsel olduğu gibi tüm insan iletişiminin %93'ü de görseldir. Gözlerimiz saatte 36.000 görsel mesaj kaydetme yeteneğine sahiptir. Tüm sinir liflerinin %40'ı beyne bağlı retinaya bağlıdır (Jensen, 2008).

Aytaş (2005) çalışmasında öğrenmelerin %1'ini tatma, %1,5'ini dokunma, %3,5'ini koklama, %11'ini işitme, %83'ünü görme duyusu ile kazandığımızı belirtirken göze ve kulağa hitap eden anlatımların öğrenmede %94 gibi önemli bir orana sahip olduğunu belirtmiştir. Bu veriler biz görsellerin önemini göstermekte ve görsellerin eğitimde bilinçli kullanılmasının gerekliliğine de dikkatimizi çekmektedir.

Görsellerin verdiği bilgiler, büyük ölçüde sözlü veya yazılı iletişim kabul edilmektedir. Görüntüler, yorumlama sorunlarını daha doğru bir yöntemle ve çok daha güçlü bir mesajla temsil etmektedir (Masur, 1998). Önceden hazırlanmış bir dizi sorularla görsellerin analizi koordine edilmelidir. Bu çerçevede incelenen tarihi gerçekler hakkındaki ifadeler gerçekleşir ve bu da öğrenciler tarafından kavranmasında daha fazla netlik sağlar (Sieber, 2002). Bu minvalde tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerine yönelik etkinliklere mutlaka yer verilmelidir. Aynı zamanda görsellerin ders içinde uygun zamanda kullanımı eğitim sürecinin verimliliğini artırır, bilgi aktarım sürecini kolaylaştırır ve tarih müfredatında öğrenciler tarafından karşılaşılan ana süreçleri anlamayı hızlandırır (Hurduzeu, 2016).

Tarih derslerinde görsel materyallerden olan resimler, haritalar, çizelgeler ve grafikler gibi öğeleri kullanırken, öğrencilerin bu öğelerden nasıl bilgi sahibi olacağı ve yorum yapabileceğini de öğretmenlerin öğretmesi gerekmektedir. Öğrenciler görsel imgeleri eleştirel bir bakışla inceleyerek onların gerçeği yansıtmada durumunu anlayabilmelidirler (Paykoç, 1991).

Resimler, öğrencileri metni incelemeye motive edebilir, görseli içeren metinsel verilerin daha ayrıntılı işlenmesini teşvik edebilir ve dikkati artırabildiği gibi anlaşılması kolay olmayan içeriği açıklayabilir ve netleştirebilirler (Peeck, 1993).

Tarih derslerinde kullanılan öğretim araçları içinde önemli bir yere sahip resim ve fotoğraflar konunun anlatıldığı dönem hakkında, sözlerle ya da konu metinleriyle anlatılması güç olan pek çok mesajı vermede öğretmene kolaylık sağlar (Köstüklü, 1999). Ders kitaplarında yer alan görseller içinde önemli bir yere sahip olan müze görselleri ise

öğrencileri düşünmeye sevk eden ve geliştiren bir materyaldir. Soyut olarak ele alınan ders konusunun somutlaştırılarak öğretilmesinde müze görsellerinin katkısı yadsınamaz.

Ders kitaplarında yer alan görsellerin işlevselliği bağlamında; eserin nerede ve ne zaman yapıldığı, görselde yer alan eserin hangi amaçla yapıp kullanıldığı, eserin bugünkü değerinin de hala aynı mı olduğu, bu eserin yapımında herhangi bir tarihi olayın etkisinin olup olmadığı, eski dönemlerde kullanılan aletlerle ilgili olarak yerine şimdi ne kullanıldığı ya da görselin vermeye çalıştığı mesajın ne olduğunu anlamaya yönelik soru-cevap etkinliklerine yer verilmelidir (Buyurgan, 2019).

Müzeler;bünyesinde bulunan, koruyup sergilediği eserlerle hem kültür ortamı oluştururlar hem de eğitim işlevini gerçekleştirmektedirler (Atagök, 1982). Müzeler tarihin eski döneminde yaşamış insanlara ait her türlü araç gereç bilgi ve belgeye ev sahipliği yapmaktadır. Bu yönüyle de hem geçmişi hem de geleceği aydınlatmaktadır. Müzeler tarihin hemen her dönemine ışık tuttuğundan, tarih öğretimi için vazgeçilmez mekânlardan biridir.

Müzedede yer alan materyallere ait görseller, diğer görsellerden daha farklıdır. Müzelerin koleksiyonlarında yer alan nesneler; belirli bir zaman, mekân ve kültürün gerçek temsilcisi olduğu gibi, bir olayın da gerçek tanığıdır. Müzeler tarihe ev sahipliği yapar ve bize çeşit çeşit her döneme ait görsel materyaller sunar. Müzelerde yer alan materyaller, kültürel mirasımızdır. Kişilere kendi kültürlerinin yanında farklı kültürlerle de empati kurmalarına olanak sağlayan müzeler, içlerinde barındırdıkları kültür varlıkları ile kültürel çeşitlilik ve anlayışın gelişmesine de katkı sağlarlar. (Buyurgan, 2019). Tarih öğretimi için vazgeçilmez mekânlardan biri olan müzelere yönelik öğrencilerin ilgisini arttırmak için de ders kitabında kullanılan müze görsellerinin işlevsel kullanılması önemlidir.

2.3. İlgili Araştırmalar

Kaptan ve Kaptan (2004) tarafından yapılan “Ders kitaplarındaki tasarım sorunları ve öğrencilerin öğrenme düzeyine etkisi”çalışmasının sonuçlarına göre okutulan ders kitaplarının kapak tasarımı ve iç sayfaları oluşturan bölümlerdeki görsel düzenlemelerin problemli olduğunu belirtmiştir. Son yıllardaki ders kitaplarında görsel kullanımında artış olduğu ancak bu görsellerin niteliğinin uygun olmadığından bahsedilmiştir. Ders kitaplarının kapak tasarımından tipografisine, kâğıt ve baskı kalitesine, cilt yapımına kadar grafik tasarımı açısından sorunlu olduğu dile getirilmiştir. Bu sorunların asıl kaynağının

ise; kitaptaki resimlemelerin yerleştirilmelerindeki düzensizlik, sayfanın tamamının doldurulması isteği, yalın ve sadelikten uzak gereksiz süslemeler yapılması, yanlış renkler kullanılması ve okunaksız yazı olduğu belirtilmiştir.

Erdoğan (2007), “İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde resmedilmiş öykülerin tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine etkisi” konulu çalışmasında resmedilmiş öykülerin öğrencilerde gelişen tarihsel duyarlılıkla tarihin temel kavramlarını daha kolay anladıkları, anlatılan döneme ait özellikleri kıyas ve değerlendirme yaparak algılamakta zorlandıkları zaman kavramına çözüm getirdikleri, kanıtı sorgulayarak kaynak tanıma becerilerinin geliştiği, geçmişi algılayarak ve geçmişin izlerinden yola çıkarak özdeşim kurup empati yapabildiklerini dile getirmiştir.

Şahin (2014), “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi” isimli araştırmasının bulgularına göre; ders kitaplarında resim, fotoğraf ve haritanın tüm ders kitaplarında, tablo ve kronolojik sıralamaların bazı ders kitaplarında kullanıldığı; şema, grafik, kavram haritası, bulmaca, kavramsal karikatür vb görsel öğelerin ise ders kitaplarında kullanılmadığını belirtmiştir. Görsel öğelerin büyüklüğü yönünden sayfalar arasında dengesizlik olduğundan, sayfa içinde dağınıklığından, bazı resimlerin siyah beyaz, bazıları tek renk, bir kısmının da renklerinin uyumsuz olduğundan bahsetmiş ve görsel öğelerin ilgi ve dikkat çekme, bilgiye yönlendirme ve araştırma yapma fırsatı verme gibi konularda çok az düzeyde etkili olduğunu söylemiştir.

Aslan ve Turan (2016) tarafından yapılan çalışmada, “tarih öğretmenlerinin derslerinde görsel materyal kullanma düzeyi” incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda tarih öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun ders ortamında görsel materyalleri kullanma becerilerinin düşük seviyede olduğu sonucuna varıldığından bahsedilmiştir.

Taşkın (2017) araştırmasında, ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görselleri öğretmen görüşlerine göre incelemiştir. Katılımcıların yarısının, incelenen ders kitaplarındaki görsellerin içeriği somutlaştırmadığı, yarısına yakınının ders kitaplarındaki görsellerin içeriğin ana fikrine dikkat çekmede yeterli olmadığını, katılımcıların yarısının görsellerin tasarımında öğrenciyi düşünmeye sevk edici bir çalışma yapılmadığından ve katılımcıların önemli bir kısmı boyutlandırılmanın ayarlanmasının yeterli olmadığından ve yarısına yakını görsellerin güncellikten uzak olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, görsel öğelerin önemli bir yere sahip olduğu sosyal bilgiler gibi bir ders için 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarındaki görsellerin eğitim-öğretim açısından taşınması gereken niteliklerden uzak olduğunun tespit edildiği vurgulanmıştır.

Özdemir (2018) tarafından yapılan araştırmada “ortaöğretim tarih derslerinde kullanılan görsel materyallerin öğrenci akademik başarısına etkisi” incelenmiştir. Araştırma sonucunda görsel materyallerle işlenen dersin öğrencilerin ilgilerin çekerek merak uyandırdığı gibi öğretmen öğrenci arasındaki etkileşimi de olumlu yönde arttırdığı, görseller kullanılarak hazırlanan etkinliklerle birlikte öğrencilerin derse karşı ilgilerinin arttığından derslerin daha eğlenceli bir hale geldiği ve görsel materyallerin kullanımıyla tarih öğretim programında yer alan becerilerin kolay bir şekilde daha üst seviyede geliştiğinin tespit edildiği belirtilmiştir.

Acun’un (2019) araştırmasında, “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel-Metin İlişkisi” üzerinde durulmuştur. Araştırmada, ders kitaplarında yer alan görsellerin tasarım ilkelerine uygunluğu, görsellerin metin başlığı ve metin ile uyumu incelenmiştir. Araştırma sonucunda kitaplarda yer alan görsellerin kalitesinin düşük olması nedeniyle ilgi uyandırmadığı ayrıca öğrenciyi düşünmeye ve çıkarım yapmaya sevk edecek düzeyde görsellerin kullanımının düşük olduğunu ortaya koymuştur.

Akhan’ın (2020), “Lise 11.Sınıf Tarih Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Bakımından Değerlendirilmesi” konulu araştırmasında, incelenen resimlerin metin içeriği ile uyumlu olduğu, öğrencilerin düşünmesini sağladığı gibi sınıf düzeyine uygun ve hatırlatıcı nitelikte de olduğu ayrıca öğrenmeye katkı sağladığı gibi olumlu sonuçlar yanında bazı resimlerin olumsuz içeriğe sahip olduğu ve zemin ve fon ilişkisinin uygun olmadığı bir de resimlerde metin hakkında istenilen düzeyde açıklayıcı bilgilerin bulunmadığı gibi olumsuz sonuçlarında olduğundan bahsetmiştir.

Ülkemizde yapılan çalışmalar, ders kitaplarının görseller bakımından geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ancak tarih ders kitaplarında müze görsellerinin etkililiği ya da işlevi hakkında yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin kullanım durumu ve işlevselliği hakkında bilgi vermesi açısından yapılan çalışmaların ilkinin oluşturacağından ve konuyla ilgili daha sonra yapılacak araştırmalara yol göstermesi bakımından önemlidir. Lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin öğrencilerin derse karşı ilgi ve tutumunu arttıracak tarzda düzenlenmesi önemlilik arz ettiğinden, bu çalışmadan elde edilen bulgular başta öğretmenler olmak üzere, ders kitabı yazarlarına ve program geliştirme uzmanlarına yol göstermesi ve bilgi sunması açısından önem taşımaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın deseni, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel analiz, olayların ve algıların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmanın özellikleri hakkında, bütüncül yaklaşım, araştırmanın deseninde esneklik, araştırmacının katılımcı rolü, doğal ortama duyarlılık, algıların ortaya konması, tümevarımcı analiz ve nitel veri sayılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Nitel araştırma yöntemi, disiplinler arası bütüncül bir bakışla araştırma problemini yorumlayıcı bir şekilde ele alarak inceleyen bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan durumlar kendi insicamında ele alınır ve insanların o durumlara verdikleri anlamlara göre yorumlanır (Altunışık vd., 2010).

Büyüköztürk vd. (2011) nitel araştırmalar hakkında, insanlar ve toplumla ilgili kompleks olay ve olguların araştırılmasında nicel araştırmalara göre daha kapsamlı bir bilgi sunduğunu söylemişlerdir.

Nitel araştırma yapılırken üç önemli husus dikkate alınmalıdır. İlk araştırmanın ana temasını oluşturacak kuramsal çerçeve belirlenir. Daha sonra araştırmacı basit ve sistematik aynı zamanda da esnek bir araştırma stratejisi meydana getirmelidir. Son

olarakise yapılan araştırmanın okuyucunun kavrayabileceği anlamlı ve tutarlı bir rapor oluşturmastır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada verileri toplamak için 2021-2022 eğitim-öğretim yılında okutulan lise tarih ders kitapları analiz edilmiş, ilgili alanyazın değerlendirilmiş ve bulgular hakkında yorumlama yapılmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan ve veri toplama araçlarından olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan durumlar hakkındaki bilgileri içeren yazılı kaynakların analiz edilmesidir. Bu yöntemde araştırmacı, gözlem ya da görüşme yöntemlerine başvurmadan gereksinim duyduğu verileri temin edebilir. Bu sayede de araştırmacı kaynak ve zamandan tasarruf etmiş olur. Doküman incelemesi yapılırken öncelikle dokümanlara ulaşarak özgünlüğü kontrol edilmeli, ardından dokümanları anlama, ihtiyaç duyulan verileri analiz etme ve veriyi kullanma gibi yollar sırasıyla izlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak 2021-2022 eğitim-öğretim yılında ortaöğretimde (lise) okutulan tarih ders kitapları kullanılmıştır. Bu kitaplar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

İncelenen Tarih Ders Kitapları

S.No	Kitap Adı	Yazar Adı	Yayın Yılı	Yayın Evi	Yayın Yeri
1	Tarih 9	Yüksel, E. vd, 2021a	2021	MEB	Ankara
2	Tarih 10	Yüksel, E. vd, 2021b	2021	MEB	Ankara
3	Tarih 11	Yüksel, E. vd, 2021c	2021	MEB	Ankara

Tablo 1’e göre, verileri toplamak için 2021-2022 eğitim-öğretim yılında kullanılan 3 kitap analiz edilmiştir.

Tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin tespiti yapılırken, kitaplarda yer alan görsellerin alt kısmında müze bilgisi bulunanlar ile ders kitaplarının ekinde yer alan görsel kaynakça bölümünde müzeden alındığına dair bilgi bulunan görseller doküman incelemesi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin incelemeye tabi tutulabilmesi için, müze görselleri ders kitaplarındantek tek saptanmış ve EBA sisteminden ilgili kitaplardaki müze görselleri bilgisayar ortamına indirilerek, ardından kırılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada nitel veri analizi tekniklerinden olan içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. Nitel yöntemle yapılan araştırmalarda elde edilen veriler geleneksel olarak içerik ve betimsel analizi yapılarak yorumlanmaktadır.

Berg ve Lune (2015) içerik analizini: “Kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları tespit etmek amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanması” olarak tanımlamaktadırlar.

İçerik analizi, yazılı, sözlü ya da diğer kaynakların ihtiva ettiği bilgileri, dil bilgisi ve anlam yönüyle objektif ve sistemli bir şekilde sınıflandırıp sayılara dönüştürerek çıkarımda bulunmadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

İçerik analizi: “Birçok metin kelimesini daha az sayıda kelimeye sıkıştırmak için sistematik, açık kodlama kurallarına dayalı, tekrarlanabilir bir teknik olarak tanımlanmıştır” (Weber, 1990). Bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi, olay ve olguları betimleme ve incelemenin objektif araçlarından biridir (Sandelowski, 1995).

İçerik analizi; metin, kitap, belge gibi kaynakların belli işlevlerinin tespiti için yapılan bir tür tarama olup, verileri belli beklentilerle ve önceden geliştirdiği nicelleştirme ölçütleriyle araştırmaktır (Karasar, 1995). İçerik analizinde amaç, topladığımız verileri açıklamamızı sağlayan kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmeyi sağlamaktır.

Belgeleri analiz etme yöntemi olarak da bilinen içerik analizi, içerikte yer alan sorunları, verilerin anlaşılmasını geliştirmek için araştırmacının teorik olarak test etmesine olanak tanır. Analizde, kelimeleri içerikle ilgili daha az bölümlere ayırmak olasıdır (aynı kelimeler, kategoriler, deyimler ve benzerleri gibi) (Cavanagh, 1997).

Araştırmada çalışma materyalleri olarak kullanılan Tarih 9, Tarih 10 ve Tarih 11 ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılımları, nitelikleri, görsellerin sergilendiği müze bilgileri, görsellerin işlevselliği, müze görsellerinin kullanılış amacı (öğrenmeyi desteklemek mi yoksa anlatılan konuya görsel sağlamak mı gibi) ve görsel ile metin ilişkisini tespit etmek amaçlı ders kitaplarındaki 86 müze görseli incelenmiştir.

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak adına, görseller hakkında incelenen ders kitaplarında verilen bilgilere doğrudan alıntı yapılarak bulgular kısmında belirtilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin analizi sonucu elde edilen bulgular ele alınmaktadır. Araştırmanın bulguları alt problemler doğrultusunda sunulmuştur.

4.1. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Tüm Görsellere Oranı ve Ünitelere Göre Dağılımı

Bu alt problemde lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılımı ve bütün görseller içindeki oranları ele alınmıştır. Bu probleme ilişkin bulgular; Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3'e yansıtılmıştır:

Tablo 2

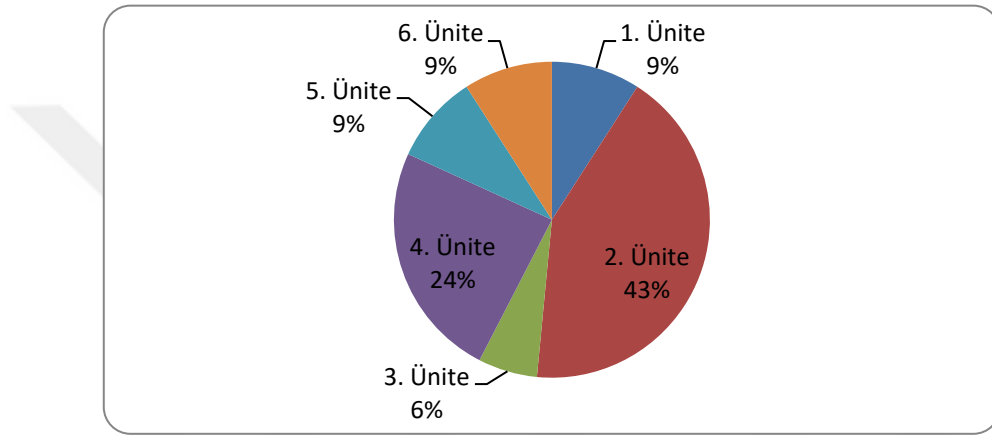
9.Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Diğer Görsellere ve Ünitelere Göre Dağılımı

Ünite Adı	Toplam Görsel Sayısı	Müze Görseli Sayısı
	f	f
1.Ünite: Tarih ve Zaman	14	3
2.Ünite: İnsanlığın İlk Dönemleri	47	14
3.Ünite: Orta Çağ'da Dünya	19	2
4.Ünite: İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	34	8
5.Ünite: İslam Medeniyetinin Doğuşu	37	3
6.Ünite: Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	28	3
Toplam	179	33

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 9.sınıf ders kitabında toplam 179 görsel yer almakta olup, bunlardan 33'ü müze görselidir. İncelenen kitapta en fazla görsel ikinci ünite de bulunmakta ve aynı zamanda en fazla müze görseline de ikinci ünite de yer verilmektedir. İkinci

ünitedeki toplam 47 görselin 14'ü müze görselidir. Bunların dışında birinci ünite'deki 14 görselin 3'ü, üçüncü ünite'deki 19 görselin 2'si, dördüncü ünite'deki 34 görselin 8'i, beşinci ünite'deki 37 görselin 3'ü ve 6.ünite'deki 28 görselin 3'ü müze görselidir. Tabloya göre; en fazla müze görseli ikinci ünite'de iken, en az müze görselinin 3.ünite'de yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2'ye göre, Tarih 9 ders kitabında 6 ünite bulunmaktadır. Bu altı ünite içindeki toplam 179 görselin 33'ü müze görseli olup, müze görsellerinin tüm görsellere oranı %18.4'dür. Müze görsellerinin ünitelere göre dağılım oranı ise Şekil.1'deki gibidir.

Şekil 1. Tarih 9 ders kitabında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılım oranı

Şekil 1'e göre, 9.sınıf tarih ders kitabında en fazla müze görseline %43 oranla, “İnsanlığın İlk Dönemleri” başlıklı ikinci ünitesinde yer verilmektedir. “İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası” başlıklı dördüncü ünite'de %24 oranında müze görseli kullanılmıştır. Birinci ünite “Tarih ve Zaman”, beşinci ünite “İslam Medeniyetinin Doğuşu” ile altıncı ünite “Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri” ünitelerinde ise %9 oranında müze görseli bulunmaktadır. “Orta Çağ'da Avrupa” başlıklı üçüncü ünitesinde müze görseli %6 ile en düşük oranı oluşturmaktadır. Bu durumda en fazla müze görseli ikinci ünite'de, en az müze görseli üçüncü ünite'de yer almaktadır.

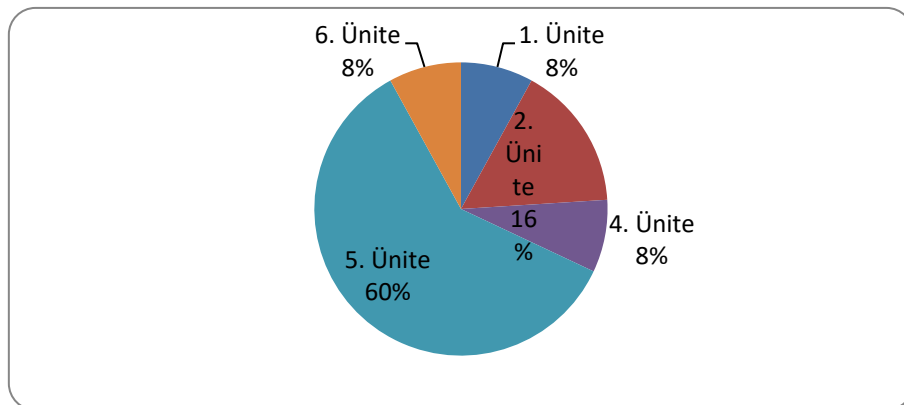
Tablo 3

10.Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Diğer Görsellere ve Ünitelere Göre Dağılımı

Ünite Adı	Toplam Görsel Sayısı	Müze Görseli Sayısı
	f	f
“1.Ünite: Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si”	36	2
“2.Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)”	33	4
“3.Ünite: Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler”	20	0
“4.Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti”	25	2
“5.Ünite: Dünya Gücü Osmanlı (1453-4-1595)”	56	15
“6.Ünite: Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı”	17	2
“7.Ünite: Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni”	19	0
Toplam	206	25

Tablo 3’e göre 10.sınıf tarih ders kitabında kullanılan toplam 206 görsel bulunmakta olup, bunlardan 25’i müze görselidir. Ders kitabında en fazla görseli beşinci ünite içermektedir ve aynı zamanda en fazla müze görseli de beşinci üniteye yer almaktadır. Beşinci üniteye toplam müze görseli sayısı ise 15’tir. Bunların dışında, birinci üniteye 36 görselin 2’si, ikinci üniteye 33’ün görselin 4’ü, dördüncü üniteye 25 görselin 2’si ve altıncı üniteye 17 görselin 2’si müze görselidir. Ders kitabının 20 görsel içeren üçüncü ünitesi ile 19 görsel içeren yedinci ünitelerinde ise hiç müze görseline yer verilmemiştir.

Tarih 10 ders kitabında 7 ünite bulunmaktadır. 7 ünite toplamda 206 görsel ve 25 müze görseli içermektedir. Müze görsellerinin tüm görsellere oranı, %12.1’dir. Müze görsellerinin ünitelere göre oranı ise Şekil.2’deki gibidir.

Şekil 2. Tarih 10 ders kitabında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılım oranı

Şekil 2’ye göre, 10.sınıf tarih ders kitabında en fazla müze görseline sahip ünite, “Dünya Gücü Osmanlı (1453-4-1595)” başlıklı beşinci ünite ve bu üniteadaki müze görsellerinin dağılım oranı %60’dır. “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si” başlıklı ilk ünite, “Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti” başlıklı dördüncü ünite ve “Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı” başlıklı altıncı ünitelerindeki görsel dağılımı %8 ile en düşük oranı oluşturmaktadırlar. “Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)” başlıklı ikinci üniteindeki müze görseli oranı %16’dır. Ders kitabının üçüncü ünitesi “Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler” ile yedinci ünitesi “Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni” ünitelerinde hiç müze görseli kullanılmamıştır. Bu durumda en fazla müze görseli beşinci ünite, en az müze görseli ise; birinci, dördüncü ve altıncı ünitelerde bulunmaktadır.

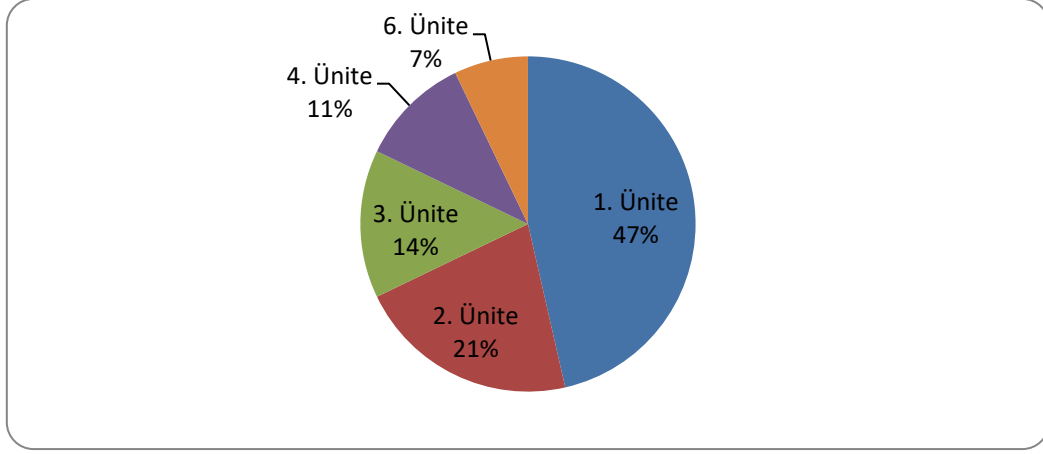
Tablo 4

11.Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Diğer Görsellere ve Ünitelere Göre Dağılımı

Ünite Adı	Toplam Görsel Sayısı	Müze Görseli Sayısı
	f	f
“1.Ünite: Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)”	40	13
“2.Ünite: Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı”	45	6
“3.Ünite: Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)”	31	4
“4.Ünite: Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri”	83	3
“5.Ünite: Sermaye ve Emek”	25	0
“6.Ünite: XIX Ve XX.Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat”	14	2
Toplam	238	28

Tablo 4’te görüldüğü gibi 11.sınıf tarih ders kitabında kullanılan toplam 238 görselin 28’i müze görselidir. İncelenen ders kitabında en fazla görsel 83 ile dördüncü ünite iken, en az müze görseli 13 ile ders kitabının birinci ünitesindedir. Birinci ünite 40 görselin 13’ü, ikinci ünite 45 görselin 6’sı, üçüncü ünite 31 görselin 4’ü, dördüncü ünite 83 görselin 3’ü ve altıncı ünite 14 görselin 2’si müze görselidir. 25 görsel içeren beşinci ünite ise müze görseline yer verilmemiştir.

Tarih 11 ders kitabında 6 ünite bulunmaktadır. 6 üniteadaki toplam görsel sayısı 238 iken, müze görseli sayısı 28’dir. Bu durumda, tüm görsellerin müze görsellerine oranı, %11.7’dir. Müze görsellerinin ünitelere göre oranı ise Şekil.3’de verilmiştir:

Şekil 3. Tarih 11 ders kitabında yer alan müze görsellerinin ünitelere göre dağılım oranı

Şekil 3’deki verilere göre, 11.sınıf tarih ders kitabında en fazla müze görseline %47 oran ile “Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)” başlıklı ilk üniteye yer verildiği görülmektedir.“XIX Ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat”başlıklı altıncı üniteye müze görseli oranı %7’dir ve en düşük oranı oluşturmaktadır. Ayrıca “Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı”başlıklı ikinci ünitesinde %21, “Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)”başlıklı üçüncü ünitesinde %14 ve “Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri”başlıklı dördüncü ünitesinde %11 oranlarında müze görseli bulunmaktadır.“Sermaye ve Emek” başlıklı beşinci üniteye ise hiç müze görseli kullanılmamıştır. Bu durumda en fazla müze görseli ilk üniteye, en az müze görseli altıncı üniteye bulunmaktadır.

4.2. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzelere İlişkin Bilgiler

Bu alt problemde lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin sergilendiği müzelere ilişkin bilgiler incelenmiştir. Bu probleme ilişkin bulgular Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir:

Tablo 5

9.Sınıf Tarih Ders Kitabında Bulunan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzeler

Sıra	Görsel Adı	Sergilendiği Müze	Sayfa No
1	Herodotos (Büst)	Atina Antik Agora Müzesi	13
2	Kadeş Antlaşması tableti	İstanbul Arkeoloji Müzesi	16
3	Kültigin Yazıtı	Moğolistan Höşöö Tsaydam Müzesi	17
4	Yontulmuş taş aletler	Antalya Müzesi	29
5	Toprak Kap	Mısır Nubia Müzesi	29
6	Obsidyen aletler	Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	31
7	Taş Havan	Mardin Müzesi	31
8	Romus ve Romulus ile Dişi Kurt	Roma Capitoline Müzesi	34
9	Madenî ok ucu	British Museum, İngiltere	34
10	Güneş saati	İstanbul Arkeoloji Müzesi	38
11	Eski tıp aletleri	Mısır Nubia Müzesi	39
12	Yahudi göçlerini anlatan “MahkûmlarınUçuşu” adlı yağlı boya tablo	New York Yahudi Müzesi	45
13	Hitit Tanrı heykeli	British Museum, İngiltere	51
14	Firavun Tutankamon	Kahire Mısır Müzesi	52
15	Çömlekçi çarkı heykeli	Chicago Oriental Müzesi	54
16	Urkagina Kanunları tableti	-----	57
17	Hammurabi Kanunları (Stel)	Paris Louvre Müzesi	58
18	Kervan (İllüstrasyon)	-----	76
19	Doğu Roma parası üzerinde Justinianus	-----	83
20	Karasuk Kültürü’ne ait bıçak ve kını	-----	92
21	Hunların Çin Seddi’ne akınları (İllüstrasyon)	İstanbul Harbiye Askeri Müzesi	100
22	Göç	-----	108
23	Üzengi	-----	111
24	Eyer örtüsü	-----	112
25	Avarlara ait süs eşyası	-----	117
26	Kırgızlar’a ait balbal	Tebriş Müzesi	118
27	Çin serbest ticaret pazarı	Taipei Ulusal Saray Müzesi	123
28	Kâbe’nin kilidi	-----	140
29	Hız. Osman Devri’nde yazılan Kur’an-ı Kerim	-----	146
30	Halife Mehdi Dönemi’nde Basılan Para	-----	154
31	Malazgirt Savaşı	Askeri Müze, İstanbul	194
32	Süvari (Minyatür)	-----	199
33	Büyük Selçuklu Dönemi’ne ait bir çini	-----	203

Tablo 5’e göre 9. Sınıf tarih ders kitabında bulunan toplam 33 müze görselinden 20’sindesergilendiği müze bilgisi yer alırken; kitaptaki 13 müze görselinin hangi müzeye ait olduğuna dair müze bilgisi bulunmamaktadır. Ders kitabındaki müze bilgileri belirtilen 20 görselin, toplam 16 müzeye ait olduğu ve kullanılan görsellerin sayısının 1 ile 2 arasında değiştiği söylenebilir. En çok görseli kullanılan müzeler; İstanbul Arkeoloji

Müzesi, Mısır Nubia Müzesi, British Museum ve İstanbul Askeri Müze olup, kullanılan görsel sayısı 2’dir. 1 görseli kullanılan müzeler,Atina Antik Agora Müzesi, Moğolistan Höşöö Tsaydam Müzesi, Antalya Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Mardin Müzesi, Roma Capitoline Müzesi, New York Yahudi Müzesi, Kahire Mısır Müzesi, Chicago Oriental Müzesi, Paris Louvre Müzesi, Tebriz Müzesi ve Taipei Ulusal Saray Müzesi’dir. İncelenen kitaba ait görseli kullanılan toplam 16 müzenin 11’i yabancı, 5’i ise ülkemizdeki müzelerdir.

Tablo 6

10.Sınıf Tarih Ders Kitabında Bulunan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzeler

Sıra	Görsel Adı	Sergilendiği Müze	Sayfa No
1	Miryakefalon Zaferi	İstanbul Askeri Müze	23
2	İstanbul’da Latin İmparatorluğu	Fransa Louvre Müzesi	33
3	II.Murad’ın Ok Uçlarında Bulunan Kayı Boyu Simgesi	-----	53
4	Salla Rumeli’ye Geçiş	İstanbul Askeri Müze	60
5	Varna Savaşı Sonrası	-----	63
6	Timur’un Anadolu’ya Geçışı	-----	67
7	Ebu’s Suud Efendi medrese ders ortamında	-----	104
8	16.yy.’dan kalma dokuma örneği	New York Metropolitan Museum of Art	115
9	İstanbul Fatih II.Mehmet Portresi	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	123
10	Şahi Topu	İstanbul Panorama 1453 Tarih Müzesi	125
11	Rum Ateşi	İstanbul Panorama 1453 Tarih Müzesi	126
12	İstanbul Kuşatması	İstanbul Panorama 1453 Tarih Müzesi	127
13	Sultan II.Mehmet’in atını denize sürmesi	Milli Saraylar Resim Müzesi	127
14	Kıbrıs’ın Fethi	-----	140
15	Mohaç Savaşı	İstanbul Askeri Müze	144
16	Kaiser Ferdinand	Viyana Sanat Tarihi Müzesi	145
17	Haçova Savaşı	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	147
18	Safevi Hükümdarı Tahmasb	-----	148
19	Osmanlı Ordusu’nun Tebriz’e Girişi	-----	148
20	Kanuni Sultan Süleyman	Viyana Sanat Tarihi Müzesi	151
21	Osmanlı Donanması	-----	152
22	Şarlken	İspanya Madrid Prado Müzesi	157
23	Preveze Deniz Zaferi	İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı	158
24	Kubbealtı Salonu	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	176
25	Hazine Odası	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	177

Tablo 6’ya göre, 10.sınıf tarih ders kitabında toplam 25 adet müze görselinin yer aldığı ve bu görsellerden 17’sinin sergilendiği müze bilgisinin ders kitabında belirtildiği ancak 8’inin müze bilgisine yer verilmediği görülmektedir. Müze bilgileri belirtilen 17 görselin toplamda 9 müzeye ait olduğu ve kullanılan görsellerin sayısının 1-4 arasında değiştiği fark

edilmektedir.İncelenen ders kitabında en fazla 4 görsel ile Topkapı Sarayı Müzesinde yer alan görseller kullanılmıştır. En az görseli kullanılan müzeler 1 görsel ile:Fransa Louvre Müzesi,New York Metropolitan Museum of Art, Milli Saraylar Resim Müzesi, İspanya Madrid Prado Müzesi veİstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı’dır. İstanbul Askeri Müze ileİstanbul Panorama 1453 Tarih Müzesi’nin 3 görseli ve Viyana Sanat Tarihi Müzesinin 2 görseli kullanılmıştır. İncelenen kitaba ait görseli kullanılan toplam 9 müzenin 4’ü Avrupa ülkelerindeki müzeler iken, 5’i ülkemizde yer alan müzelerdir.

Tablo 7

11. Sınıf Tarih Ders Kitabında Bulunan Müze Görsellerinin Sergilendiği Müzeler

Sıra	Görsel Adı	Sergilendiği Müze	Sayfa No
1	II.Viyana Kuşatması	Amsterdam Rijks Müzesi	13
2	Şah Tahmasb	New York Metropolitan Sanat Müzesi	17
3	Hotin Seferi	Polonya Krakow Müzesi	19
4	II.Viyana Kuşatması’nda Avusturya’ya Gelen Destek Kuvvetleri	Varşova Ulusal Müzesi	21
5	Savaşan Osmanlı Askerleri	Varşova Ulusal Müzesi	22
6	Katolik-Protestan mücadelesi	-----	26
7	Westphalia Antlaşması imzalanırken	Amsterdam Rijks Müzesi	27
8	Avrupalı devletlerin Hindistan ticareti	Londra Ulusal Denizcilik Müzesi	30
9	İngiltere-Hollanda Deniz Savaşları	Londra Ulusal Denizcilik Müzesi	31
10	Patrona Halil İsyanı	Amsterdam Rijks Müzesi	35
11	Petervaradin Savaşı	-----	37
12	Çar I.Petro	Amsterdam Rijks Müzesi	39
13	II.Katerina	St.Petersburg Devlet İnziva Yeri Müzesi	41
14	Akdeniz’de bir liman	Amsterdam Rijks Müzesi	64
15	Osmanlı - Avusturya Savaşı	Amsterdam Rijks Müzesi	71
16	IV.Mehmet	Amsterdam Rijks Müzesi	72
17	I.Ahmet	New York Metropolitan Sanat Müzesi	73
18	Lütfi Paşa	Amsterdam Rijks Müzesi	74
19	Nevşehirli Damat İbrahim Paşa	Amsterdam Rijks Müzesi	76
20	Fransız İhtilali	Fransa Versay Sarayı Ulusal Müzesi	91
21	Navarin Baskını	ABD Philadelphia Sanat Müzesi	99
22	Kırım Savaşı	Ukrayna Sivastopal Kahramanlık Savunma ve Kurtuluş Müzesi	100
23	Mehmed Ali Paşa donanması İstanbul Boğazı’nda	Rusya Saint Petersburg Tsarskoye Selo Devlet Müzesi Koruma Alanı	111
24	Yunan İsyanı	New York Metropolitan Sanat Müzesi	129
25	1830 İhtilallerinin Fransa’da Başlaması	Paris Carnavalet Müzesi	133
26	Sultan V.Mehmet Reşad	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi	179
27	Westphalia sonrası kutlamalar	Amsterdam Rijks Müzesi	213
28	Batı tarzı mobilyalar	-----	217

Tablo 7’ye göre 11.sınıf tarih ders kitabında toplam 28 adet müze görselinin yer aldığı, bu görsellerden 25’inin sergilendiği müzeye ait müze bilgisinin bulunduğu fakat 3’ünün müze

bilgisine yer verilmediği görülmektedir. Müze bilgileri belirtilen 25 görselin toplamda 11 müzeye ait olduğu ve kullanılan görsellerin sayısının 1-3 arasında değiştiği fark edilmektedir. En fazla 10 görselle Amsterdam Rijks Müzesi'nde yer alan görseller kullanılmıştır. En az görseli kullanılan müzeler 1 görsel ile: Polonya Krakow Müzesi, St. Petersburg Devlet İnziva Yeri Müzesi, Fransa Versay Sarayı Ulusal Müzesi, ABD Philadelphia Sanat Müzesi, Ukrayna Sivastopol Kahramanlık Savunma ve Kurtuluş Müzesi, Rusya Saint Petersburg Tsarskoye Selo Devlet Müzesi Koruma Alanı, Paris Carnavalet Müzesi ve İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'dir. New York Metropolitan Sanat Müzesi'nin 3 görseli ve Varşova Ulusal Müzesi ile Londra Ulusal Denizcilik Müzesi'nin 2 görselinin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen kitaba ait görseli kullanılan 11 müzenin 1'i ülkemizdeki müze olup, diğer görseller yabancı ülkelerdeki müzelere aittir.

4.3. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliklerine Göre Dağılımı

Bu alt problemde lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin niteliklerine göre dağılımı analiz edilmiştir. Bulgular Tablo 8, Tablo 9 ve Tablo 10'da verilmiştir:

Tablo 8

9.Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliğine Göre Dağılımı

S.No	Görsel Türü	Kullanılma Sıklığı (F)
1	Büst	1
2	Tablet	2
3	Yazıt	1
4	O Döneme Ait Kullanılan Eşya, Araç ve Gereçler	16
5	Tablo	2
6	Heykel	3
7	Sarkofaj	1
8	Fotoğraf	2
9	Stel	1
10	İllüstrasyon	2
11	Balbal	1
12	Minyatür	1
Toplam		33

Tablo 8 incelendiğinde, 9.sınıf tarih ders kitabında 12 farklı nitelikte müze görselinin kullanıldığı, bunlardan en fazla 16 ile o döneme ait kullanılan eşya, araç ve gerece ait görseller olduğu görülmektedir. Heykel görselinin 3 defa, tablet, tablo, fotoğraf ve

illüstrasyon tarzındaki görsellerin 2 defakullanıldığı,büst, yazıt, sarkofaj¹, stel², balbal ve minyatür tarzındaki görsellerden 1 defakullanıldığı fark edilmektedir. En fazla kullanılan görsel türü olan o döneme ait kullanılan eşya, araç ve gerece ait görseller haricinde diğer görsel türlerinin kullanım sıklığının 1 ile 3 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 9

10.Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliğine Göre Dağılımı

S.No	Görsel Türü	Kullanılma Sıklığı (f)
1	Tablo	5
2	Fotoğraf	9
3	O Döneme Ait Kullanılan Eşya, Araç ve Gereçler	2
4	Gravür	3
5	Minyatür	6
Toplam		25

Tablo 9'a göre,10.sınıf tarih ders kitabında 5 farklı nitelikte müze görselleri kullanılmış olup, en fazla9 ile fotoğraf görsellerinin yer aldığı görülmektedir. En az olarak da o döneme ait kullanılan eşya, araç ve gereçler görseline yer verilmiştir. Tabloya göre, minyatür görselinin kullanım sıklığının 6, tablo görseli kullanım sıklığı 5 ve gravür³ görselinin kullanım sıklığının 3 olduğu fark edilmektedir. Görsel türlerinin niteliklerine göre kullanım sıklığının 2 ile 9 frekans aralığında değiştiği görülmektedir.

Tablo 10

11.Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Niteliğine Göre Dağılımı

S.No	Görsel Türü	Kullanılma Sıklığı (f)
1	Baskı	1
2	Fotoğraf	2
3	Tablo	19
4	Gravür	4
5	Büst	1
6	Minyatür	1
Toplam		28

Tablo 10'daki verilere göre, 11.sınıf tarih ders kitabında 6 farklı nitelikte müze görseli kullanılmıştır. En fazla görsel türü 19 frekansla tablodur. En az ise büst, minyatür ve baskı görselleri kullanılmıştır. Ders kitabındagravür görselinin kullanım sıklığı 4 iken, fotoğraf görselinin kullanım sıklığının 2 olduğu görülmektedir. 11.sınıf tarih ders kitabında yer alan

¹Sarkofaj: Lahit

²Stel: Genellikle yekpare taştan oluşan dikilmiş anıt.

³ Gravür: Ahşap ya da metal üzerine kazıresim teknikleri ile yapılan ve baskı ile çoğaltılabilen resim.

müze görsellerinin niteliklerine göre kullanım sıklığının, en çok kullanılan tablo görseli haricinde 1 ile 4 frekans aralığında değiştiği farkedilmektedir.

4.4. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin, Lise Tarih Öğretim Programlarında Yer Alan Kazanımlarla İlişkisi

Bu alt problemde, tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin, lise tarih öğretim programlarında yer alan kazanımlarla ilişkisine bakılmıştır. Bu görsellerin kazanımları karşılama durumu analiz edilmiştir.

4.4.1. 9. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Kazanımlarla İlişkisi

Tarih 9 ders kitabının “Tarih ve Zaman” başlıklı ilk ünitesinde “Heredotos büstü”, “Kadeş Antlaşması tabletı” ve “Kültigin Yazıtı” müze görselleri yer almaktadır.

Bunlardan “Kadeş Antlaşması” tabletı ve “Kültigin Yazıtı”na ait görsellerin, tarih dersi öğretim programının “9.1.1. Bir araştırma alanı ve bilim dalı olarak tarihin konusunu, kapsamını ve diğer bilim dallarıyla ilişkisini açıklar” maddesi a) bendinde yer alan “Tarihin konusunun zaman içindeki insan faaliyetleri ve bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan eserler ve değişimler olduğu belirtilir” kazanımını kısmen karşıladığı varsayılmaktadır. Aynı ünite de yer alan “Heredotos büstü” nün kazanımları karşılamadığı söylenebilir.

Tarih 9 ders kitabının “İnsanlığın İlk Dönemleri” başlıklı ikinci ünitesinde yer alan müze görselleri; “yontulmuş taş aletler”, “toprak kap”, “obsidyen aletler”, “taş havan”, “Romus ve Romulus ile dişi kurt”, “madeni ok ucu”, “güneş saati”, “eski tıp aletleri”, “Yahudi göçlerini anlatan “Mahkumların Uçuşu” adlı yağlı boya tablo”, “Hitit Tanrı heykeli”, “Firavun Tutankamon” sarkofajı, “çömlekçi çarkı heykeli”, “Urkagina kanunları” tabletı ve “Hammurabi kanunları” stelidir.

Bunlardan, “yontulmuş taş aletler”, “toprak kap”, “obsidyen aletler” ve “taş havan” müze görsellerinin öğretim programının

“9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur” maddesi a) bendindeki

“Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Çayönü gibi yerleşik hayata ve medeniyete dair bilinen en eski yerleşim yerlerinden günümüze kalan maddi kültür buluntuları incelenerek yazının icadına

kadar ki zamanlarda insanoğlunun hayat tarzı, tabiat ile ilişkisi ve hayatta kalma mücadelesi (yeme-içme, giyinme ve barınma) ele alınır.”

kazanımını karşıladığı kabul edilebilir.

Aynı maddenin b) bendindeki “Yazının icadından önceki dönemde hâkim olan sözlü kültür örneklerine (mitler, kuruluş efsaneleri) kısaca değinilir” kazanımı, “Romus ve Romulus ile dişi Kurt” müze görseli ile kısmen “madeni ok ucu” müze görseli ise aynı maddenin c) bendindeki “Yazının icadından önceki zamana dair dönemlendirmeye kısaca değinilir” kazanımıyla kısmen ilişkilendirilebilir.

“İnsanlığın İlk Dönemleri” başlıklı ünitesindeki “güneş saati” ve “eski tıp aletleri” müze görsellerinin öğretim programının “9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder” maddesinin b) bendindeki “Kadîm tıp, astronomi ve coğrafya bilimlerinin amaç, konu ve yöntem açılarından modern zamanlardaki bilimlerden ne tür farklılıklara sahip olduğuna değinilir” kazanımına kısmen karşılık geldiği, aynı üniteye “Yahudi göçlerini anlatan “Mahkûmların Uçuşu” adlı yağlı boya” tablo müze görselinin öğretim programının “9.2.4. İlk Çağ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder” maddesi b) bendinde yer alan “İlk Çağ’da insan topluluklarının kitlesel göçlerinin sebepleri (geçim imkânını kaybetme, iklim değişikliği, politik değişiklikler, inanç nedeniyle baskı altına alınma), belli başlı tarihî örneklerle (Ege Göçleri, Filistin’den Yahudi sürgünleri, ilk Hıristiyanların Roma baskısından kaçmaları) ele alınır” kazanımını kısmen karşıladığı kabul edilebilir.

Aynı üniteye “Hitit Tanrı Heykeli”, “Firavun Tutankamon Sarkofajı” ve “Çömlekçi Çarkı Heykeli” müze görsellerinin öğretim programının “9.2.5. İlk Çağ’da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir” maddesinin b) bendinde geçen “Siyasi gücün meşruiyet kaynakları ve siyasi gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması, silahlı güç) üzerinde durulur” kazanımını kısmen karşıladığı ve aynı üniteye “Urkagina Kanunları Tabletleri” ve “Hammurabi Kanunları Steli” müze görsellerinin öğretim programının “9.2.6. İlk Çağ’da hukuk sistemlerinin oluşturulmasında etkili olan dinî ve beşerî kaynakları kavrar” maddesinde geçen “Sözlü ve yazılı hukuk kaynaklarına (akıl, gelenek ve kutsal kitaplar) ilişkin tarihî örnekler (Urkagina ve Hammurabi Kanunları, Hitit Hukuku ve Tevrat) ele alınır” kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu söylenebilir.

Tarih 9 ders kitabının “Orta Çağ’da Dünya”başlıklı üçüncü ünitesinde müze görselleri olarak “Kervan İllüstrasyonu” ve “Doğu Roma parası üzerinde Justinianus” görseli bulunmaktadır.

“Kervan illüstrasyonu” görselinin, öğretim programının “9.3.2. Orta Çağ’da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar”maddesinin b) bendindeki“Orta Çağ’da Asya ve Avrupa arasındaki ticarete konu olan mallara, nakliye araçlarına, ticaretmekânlarına (arasta, bedesten, han, kapan, ribat, kervansaray, pazar, liman, panayır) ve madeni paralara değinilir” kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu düşünülebilir. Aynı ünitedeki “Doğu Roma parası üzerinde Justinianus” görselinin kazanımları karşılamadığı varsayılmaktadır.

Tarih 9 ders kitabının“İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası”başlıklı dördüncü ünitesinde müze görselleri olarak “Karasuk Kültürü’ne ait bıçak ve kını”,“Hunların Çin Seddine akınları illüstrasyonu”, “göç”, “üzengi”, “eyer örtüsü”, “Avarlar’a ait süs eşyası”, “Kırgızlar’a ait balbal” ve “Çin serbest ticaret pazarı” görselleri yer almaktadır.

Bunlardan “Hunların Çin Seddine akınlarına ait illüstrasyon” görselinin öğretim programının“9.4.2. İlk ve Orta Çağlarda İç Asya’daki Türk siyasi teşekküllerinin güç ve yönetim yapısını kavrar.”maddesinin a) bendindeki

“Asya Hun, Kök Türk ve Uygur Devletleri, gücün meşruiyet kaynağı (Gök Tengri ve Kut inançları); gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, konargöçer hayat tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç); güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu (kurultay, ikili teşkilat yapısı ve üleş ilkesi) temaları çerçevesinde ele alınır”

kazanımigörselle kısmen ilişkilendirilebilir.

Aynı ünitedeki “göç” görselinin, öğretim programının“9.4.3. İslamiyet öncesi dönemde Türklerin yaşadığı coğrafyalar ile hayat tarzları arasındaki ilişkiyi analiz eder”maddesi b) bendindeki “Türk topluluklarının çeşitli dönemlerde Asya içlerine ve Asya dışına yaptıkları kitlesel göçlerin onların hayat tarzlarına etkisi açıklanır”kazanımıyla ve “üzengi” ile “eyer örtüsü” görsellerinin aynı maddenin c) bendindeki “Askerî kültürün Türk hayat tarzındaki yeri ve öneminden hareketle Türk topluluklarının geliştirdiği ve dünya askerî tarihine mal olmuş teşkilat, teçhizat ve taktikler (süvarilik, onlu teşkilat, ok ve yay, üzengi, Turan taktiği) vurgulanır”kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu düşünülebilir.

Aynı üniteye ait “Avarlar’a ait süs eşyası” ve “Kırgızlar’a ait balbal” görsellerinin;öğretim programının“9.4.4. Kavimler Göçü’nün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açılardan analiz eder”maddesi c) bendindeki“Türk topluluklarına kısaca değinilir”kazanımı ile

kısmen ilişkili, aynı üniteadaki “Çin Serbest Ticaret Pazarı” görselinin; öğretim programının “9.4.5. Asya merkezli Türk Devletlerinin çevrelerindeki devletlerle ilişkilerinin çok boyutlu yapısını analiz eder” maddesinin b) bendindeki “Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazar siyasi teşekküllerinin hâkimiyetleri altındaki topraklarda ticareti canlandırmaya yönelik politikaları ile bu politikaların gerekçeleri üzerinde durulur” kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu düşünülebilir.

Tarih 9 ders kitabının “İslam Medeniyetinin Doğuşu” başlıklı beşinci ünitesinde yer alan “Kabe’nin Kilidi”, “Hz. Osman devrinde yazılan Kur’an-ı Kerim” ve “Halife Mehdi döneminde basılan Para”ya ilişkin müze görsellerinin öğretim programında yer alan kazanımları karşılamadığı görülmektedir.

Ders kitabının “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri” başlıklı altıncı ünitesinde müze görselleri olarak, “Malazgirt Savaşı”, “Süvari Minyatürü” ve “Büyük Selçuklu dönemine ait bir çini” görselleri yer almaktadır.

Bunlardan “Malazgirt Savaşı” görselinin öğretim programının “9.6.4. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi’ndeki başlıca siyasi gelişmeleri Türk tarihi içerisindeki önemi bağlamında açıkla” maddesinin b) bendinde geçen “Dandanakan, Pasinler ve Malazgirt Muharebelerinin sebep ve sonuçları kısaca ele alınır” kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu söylenebilir.

Aynı üniteadaki “Süvari Minyatürü”nün öğretim programının “9.6.5. Büyük Selçuklu Devleti’nin yönetim ve toplum yapısını kavrar” maddesi a) bendindeki “Büyük Selçuklu Devleti’nin güç ve yönetim yapısı; gücün meşruiyet kaynağı, gücün maddi kaynakları, güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu temaları çerçevesinde ele alınır” kazanımını dolaylı karşıladığı ve “Büyük Selçuklu dönemine ait bir çini” görselinin ise yine aynı maddenin c) bendindeki, “Selçuklu kültür ve medeniyetinin ana unsurları (bilimsel ve düşünsel gelişim, mimari, sanat ve edebiyat alanlarındaki faaliyetler) işlenir” kazanımıyla kısmen ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir.

Buna göre; 9.sınıf tarih ders kitaplarında yer alan 33 müze görselinden 6’sının kazanımları hiç karşılamadığı, 27 müze görselinin ise kazanımlara kısmen karşılık geldiği söylenebilir. Kısmen kazanımları karşıladığı düşünülen görseller sadece konu metnine görüntü sağlaması anlamında olup, görsellerin analizine yönelik kazanımları karşılaması anlamında herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır.

4.4.2. 10. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Kazanımlarla İlişkisi

Tarih 10 ders kitabının “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si” başlıklı ilk ünitesinde; “Miryokefalon Zaferi” tablosu ile “İstanbul’da Latin İmparatorluğu” görselleri bulunmaktadır.

Miryakefalon zaferi tablosunun öğretim programının “10.1.3. Anadolu’daki ilk Türk siyasi teşekküllerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerini uzlaşma ve çatışma bağlamında değerlendirir” maddesi b) bendindeki “Türkiye Selçuklu Devleti’nin Bizans ile mücadeleleri çerçevesinde Miryokefalon Muharebesi’ne değinilir” kazanımını kısmen karşıladığı ancak “İstanbul’da Latin İmparatorluğu” görselinin kazanımla doğrudan bir ilişkisi olmadığı görülmektedir.

Tarih 10 ders kitabının “Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)” başlıklı ikinci ünitesinde müze görselleri olarak “II. Murad’ın ok uçlarında bulunan Kayı Boyu Damgası”, “Salla Rumeli’ye Geçiş”, “Varna Savaşı Sonrası Gravürü” ve “Timur’un Anadolu’ya Gelişi Minyatürü” kullanılmıştır.

“Timur’un Anadolu’ya Gelişi” minyatürü’nün, öğretim programının “10.2.6. Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasındaki mücadeleyi ve bu mücadelenin sonuçlarını değerlendirir” maddesinin a) bendindeki, “Türk dünyasındaki liderlik mücadelesi Yıldırım Bayezid ve Timur örneği üzerinden ele alınır. Timur Devleti’nin Türk dünyası üzerindeki etkilerine kısaca değinilir” kazanımını kısmen karşıladığı düşünülebilir.

“II. Murad’ın ok uçlarında bulunan Kayı Boyu Damgası”, “Salla Rumeli’ye Geçiş” ve “Varna Savaşı Sonrası” görsellerinin kazanımlarla ilişkisi olmadığı görülmektedir.

Tarih 10 ders kitabının “Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti” başlıklı dördüncü ünitesinde müze görselleri olarak “Ebu’s-Suud Efendi Medresede Ders Ortamında Minyatürü” ile “16.yüzyıldan kalma dokuma örneği” kullanılmıştır.

“Ebu’s-Suud Efendi Medresede Ders Ortamında” görselinin, öğretim programının “10.4.2. Osmanlı devlet idaresinin ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıflarının birlikteliğine dayalı yapısını analiz eder” maddesinin a) bendindeki “İlmiye sınıfının çeşitli vazifelerinden (devlet idaresi, hukuk ve adalet, ilim ve tedris) hareketle dinin Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki rolü üzerinde durulur” kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu söylenebilir.

Aynı ünitedeki “16.yüzyıldan kalma dokuma örneği” görseli, öğretim programının “10.4.4. Osmanlı coğrafyasındaki zanaat, sanat ve kültür faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri analiz eder” maddesindeki “Ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatlarına değinilir” kazanımıyla kısmen ilişkilendirilebilir.

Tarih 10 ders kitabının “1453-1520 Yılları Arasındaki Başlıca Siyasi Gelişmeler” başlıklı beşinci ünitesinde müze görselleri olarak, “İstanbul Fatih II. Mehmet Portresi”, “Şahi Topu”, “Rum Ateşi”, “İstanbul Kuşatması”, “Sultan II. Mehmet’in Atını Denize Sürmesi”, “Kıbrıs’ın Fethi”, “Mohaç Savaşı”, “Kaiser Ferdinand”, “Haçova Savaşı”, “Safevi Hükümdarı Tahmasb”, “Osmanlı Ordusunun Tebriz’e Girişi”, “Kanuni Sultan Süleyman”, “Osmanlı Donanması”, “Şarlken” ve “Preveze Deniz Zaferi” kullanılmıştır.

“Mohaç Savaşı”, “Kaiser Ferdinand” ve “Haçova Savaşı” görsellerinin, öğretim programındaki “10.5.5. Kanuni Dönemi’nden itibaren Osmanlı Devleti’nin siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı bakımından olgunluğa eriştiğini kavrar” maddesinin b) bendindeki “Osmanlı-Habsburg mücadelesi Doğu Avrupa’da hâkimiyet kurma çabaları bağlamında ele alınır” kazanımını dolaylı karşıladığı düşünülebilir.

“Safevi Hükümdarı Tahmasb” ve “Osmanlı Ordusunun Tebriz’e Girişi” görsellerinin ise, öğretim programındaki aynı maddenin c) bendindeki “Osmanlı-Safevi ilişkileri Doğu’da hâkimiyet kurma çabaları bağlamında açıklanır” kazanımını kısmen karşıladığı söylenebilir.

“Kıbrıs’ın Fethi”, “Kanuni Sultan Süleyman”, “Osmanlı Donanması”, “Şarlken” ve “Preveze Deniz Zaferi” görselleri “10.5.5. Kanuni Dönemi’nden itibaren Osmanlı Devleti’nin siyasi sınırlar ve devlet teşkilatı bakımından olgunluğa eriştiğini kavrar” kazanımıyla dolaylı bağlantılı ele alınabilir.

“İstanbul Fatih II. Mehmet Portresi”, “Şahi Topu”, “Rum Ateşi”, “İstanbul Kuşatması”, “Sultan II. Mehmet’in Atını Denize Sürmesi” görsellerinin, öğretim programlarında yer alan kazanımları karşılamadığı görülmektedir.

Tarih 10 ders kitabının “Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı” başlıklı altıncı ünitesinde yer alan “Kubbealtı Salonu” ve “Hazine Odası” görsellerinin öğretim programındaki kazanımları karşılamadığı görülmektedir.

Buna göre; 10.sınıf tarih ders kitaplarında yer alan 25 müze görselinden 11’inin kazanımları hiç karşılamadığı, 14 müze görselinin ise kazanımlara kısmen ya da dolaylı olarak karşılık geldiği söylenebilir. Kısmen ya da dolaylı kazanımları karşıladığı düşünülen

görseller sadece konu metnine görüntü sağlaması anlamında olup, görsellerin analizine yönelik kazanımları karşılaması anlamında herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır.

4.4.3. 11. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Kazanımlarla İlişkisi

Tarih 11 ders kitabının “Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti” başlıklı ilk ünitesinde müze görselleri olarak “II.Viyana Kuşatması”, “Şah Tahmasb”, “Hotin Seferi”, “II.Viyana Kuşatması’nda Avusturya’ya Gelen Destek Kuvvetleri”, “Savaşan Osmanlı Askerleri”, “Katolik-Protestan Mücadelesi”, “Westphalia Antlaşması İmzalanırken”, “Avrupalı Devletlerin Hindistan Ticareti”, “İngiltere-Hollanda Deniz Savaşları”, “Patrona Halil İsyanı”, “Petervaradin Savaşı”, “Çar I.Petro” ve “II.Katerina”dır.

“Westphalia Antlaşması İmzalanırken” tablosu öğretim programının “11.1.3. Modern devletler hukukunun ortaya çıkışında Westphalia (Vestfalya) Barışı’nın rolünü kavrar” kazanımıyla kısmen ilişkilendirilebilir.

“Avrupalı devletlerin Hindistan Ticareti”ile “İngiltere-Hollanda Deniz Savaşları” tablolarının öğretim programının “11.1.4. Denizcilik faaliyetlerinin içdenizlerden okyanuslara taşınmasının dünya siyasetine ve ticaretine etkilerini analiz eder” maddesinin) bendindeki “Okyanusa ve Akdeniz’e kıyısı olan Avrupa güçlerinin denizcilik stratejileri ile denizlerde küresel ölçekli ticari ve askerî faaliyetlere girişmeleri üzerinde durulur” kazanımıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

“Petervaradin Savaşı” tablosu görseli, öğretim programının “11.1.5. 1700-1774 yılları arasındaki süreçte meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri tarih şeridi ve haritalar üzerinde gösterir” maddesinin) bendindeki “Osmanlı Devleti’nin Karlofça Antlaşması’yla kaybettiği toprakları geri alma gayretlerine değinilir” kazanımıyla ilişkilendirilebilir.

“II.Viyana Kuşatması”, “Şah Tahmasb”, “Hotin Seferi”, “II.Viyana Kuşatması’nda Avusturya’ya Gelen Destek Kuvvetleri”, “Savaşan Osmanlı askerleri”, “Katolik-Protestan Mücadelesi”, “Patrona Halil İsyanı”, “Çar I.Petro” ve “II. Katerina” görsellerinin öğretim programında yer alan kazanımları karşılamadığı düşünülmektedir.

Tarih 11 ders kitabının “Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı” başlıklı ikinci ünitesinde yer alan müze görselleri, “Akdeniz’de Bir Liman”, “Osmanlı-Avusturya Savaşı”, “IV. Mehmet”, “I. Ahmet”, “Lütfi Paşa” ve “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa” tablosudur.

“I. Ahmet” görselinin öğretim programındaki “11.2.3. Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki çözümleri önleme çabalarını analiz eder” maddesinin b) bendindeki “Osmanlı saltanatında tahta kimin geçeceğine dair belirsizliğin neden olduğu iç siyasi karışıklıklara engel olmak amacıyla Ekber ve Erşed Sistemi’nin ihdas edildiğine değinilir” kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu görülmektedir.

“Akdeniz’de Bir Liman”, “Osmanlı-Avusturya Savaşı”, “IV. Mehmet”, “Lütfi Paşa”, ve “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa” görsellerinin öğretim programında yer alan kazanımları karşılamadığı düşünülmektedir.

Tarih 11 ders kitabının “Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)” başlıklı üçüncü ünitesinde kullanılan müze görselleri, “Fransız ihtilali”, “Navarin Baskını”, “Kırım Savaşı” ve “Mehmet Ali Paşa Donanması İstanbul Boğazı’nda” tablosudur. Bu görsellerin öğretim programındaki kazanımları karşılamadığı düşünülmektedir.

Tarih 11 ders kitabının “Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri” başlıklı dördüncü ünitesinde yer alan müze görselleri, “Yunan İsyanı”, “1830 İhtilallerinin Fransa’da Başlaması” ve “Sultan V. Mehmet Reşad” tablosudur.

Yunan İsyanı Tablosunun, öğretim programındaki “11.4.1. Fransız İhtilali ve Avrupa’da Sanayi Devrimi ile birlikte devlet-toplum ilişkilerinde meydana gelen dönüşümü kavrar” maddesi a) bendindeki:

“Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikir akımlarının; imparatorlukların (Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı) siyasi hayatlarına etkilerine ilişkin örneklere yer verilir. Bu bağlamda Avrupa devletlerinin Balkanlara yönelik politikalarının Osmanlı Devleti’ne etkilerine (Sırp İsyanı, Rum İsyanı ve Navarin Olayı) değinilir. Bu olayların detaylarına girilmez”

kazanımıyla kısmen ilişkili olduğu söylenebilir.

“1830 İhtilallerinin Fransa’da Başlaması” tablo görseli, öğretim programındaki aynı maddenin b) bendinde yer alan “Avrupa’daki 1830-1848 İhtilallerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik etkileri kısaca vurgulanır” kazanımıyla dolaylı ilişkilendirilebilir.

“Sultan V. Mehmet Reşad” görselinin, öğretim programındaki “11.4.5. 1876-1913 arasında gerçekleştirilen darbelerin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini değerlendirir” maddesinin a) bendindeki “1876, 1909 ve 1913 darbelerinin aktörlerine, iç ve

dış sebeplerine, gerçekleştirilme şekillerine ve sosyo-politik sonuçlarına değinilir”kazanımıyla dolaylı bir ilişkisi olduğu görülmektedir.

Tarih 11 ders kitabının “XIX ve XX.Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat” ünitesinde yer alan müze görselleri, “Westphalia Sonrası Kutlamalar” ve “Batı Tarzı Mobilyalar”dır. Bu görsellerin öğretim programındaki kazanımları karşılamadığı düşünülmektedir.

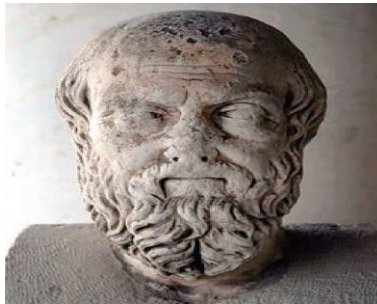
Buna göre; 11.sınıf tarih ders kitaplarında yer alan 28 müze görselinden 20’sinin kazanımları hiç karşılamadığı, 8 müze görselinin ise kazanımlara kısmen ya da dolaylı olarak karşılık geldiği söylenebilir. Kısmen ya da dolaylı olarak kazanımları karşıladığı düşünülen görseller sadece konu metnine görüntü sağlaması anlamında olup, görsellerin analizine yönelik kazanımları karşılaması anlamında herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır.

4.5. Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği

Bu alt problemde, lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin metin ile uyumu, görsel hakkında konu metninde yapılan açıklamanın yeterlilik durumu ve görsellerin işlevselliği konuları hakkında bilgi verilmiştir. Lise tarih ders kitaplarındaki görseller 9. Sınıf, 10. Sınıf ve 11. Sınıf olarak ayrı ayrı ele alınmıştır.

4.5.1. 9. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği

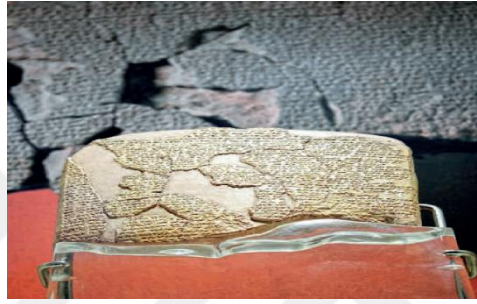
33 müze görselinin bulunduğu 9. Sınıf tarih ders kitabının ilk ünitesi olan “Tarih ve Zaman”dakigörsellerden birincisi“Herodotos” (Herodot/MÖ 484-425) büstüdür (Şekil 4) ve “İnsanlığın Hafızası Tarih” konusu altında bulunmaktadır.

Şekil 4. Herodotos/büst. Atina Antik Agora müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 4'ün metinle kısmen ilişkilendirildiği farkedilmektedir. Metin içeriğinde yalnızca Herodot'un tarih tanımı yer almaktadır: “Tarih, insanların ve insan topluluklarının başlarından geçenleri kaydetme yoluyla edinilen bilgidir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 13). İçerikte sadece Heredotos'un tarih tanımına yer verilmiş ancak Heredotos hakkında herhangi bir bilgi aktarılmamıştır. Görsel 1'in sadece anlatılan konuya görsel sağlamak amacıyla kullanıldığı ve görselin ayrıca analizinin yapılmasına yönelik bir etkinlik olmadığından işlevsel bir yönünün bulunmadığı görülmektedir.

9. sınıf tarih ders kitabının ilk ünitesinde yer alan diğer müze görseli, Şekil 5'de yer alan “Kadeş Antlaşması” tabletidir.

Şekil 5. Kadeş Antlaşması tableti /İstanbul Arkeoloji müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Bu görsel, 1.Ünitedeki “Tarih ve Diğer Bilimler” konusunda yer almaktadır. Metinde: “Birinci el kaynaklar (Ana kaynak): Olayın geçtiği döneme ait belge ve buluntulardır: Kitabe, abide, arkeolojik buluntu, para vb.” (Yüksel, vd., 2021a, s. 16) açıklaması bulunmaktadır ancak Kadeş Antlaşmasına ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemektedir. Kitapta görsel, konu metnindeki birinci el kaynaklara örnek olarak kullanılmıştır. Ayrıca kullanılan görsel farklı bir konu başlığının yanında yer almış olup, görselin tasarım açısından uygun olmadığı da görülmektedir. Metinle kısmen ilişkilendirilen görsele yönelik herhangi bir analiz yapılmadığından işlevsel yönünün bulunmadığı söylenebilir.

9. sınıf tarih ders kitabının ilk ünitesinde yer alan son müze görseli “Kültigin Yazıtı”dır (Şekil 6). “Kültigin Yazıtı”na ait şekil 6, ders kitabında “Türklerin İlk Yazılı Belgeleri” konusunda yer almaktadır.

Şekil 6. Kültigin yazıtı/Moğolistan Höşöö Tsaydam müzesi.Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Görsel, metin içeriği ile ilişkilendirilmiş ve görsel hakkında metin içinde bazı bilgilere yer verilmiştir. Görsel metinde içinde: “Tarihte “Türk” adının geçtiği yazılı ilk metinler Orhun Kitabeleri’dir. Bu kitabeler hakkında ilk bilgiler XIII. yüzyılda yaşayan Cuveynî’nin “Tarih-i Cihangüşa” isimli eserinde yer alır”(Yüksel, vd., 2021a, s. 17) şeklinde anlatılmaktadır. Ayrıca kitabeler hakkında ilk bilgilerin rastlandığı eser ve kitabelerin okunuşunu ilk çözen dil bilimcinin kim olduğu bilgisi de verilmiştir. Bu durumda kitabeye ilişkin öğrencilerin hatırlaması gereken bilgiler sunulmakta, sorgulama ve analiz becerileri gibi tarihsel düşünme becerilerine yönelik bir çaba gözlenmemektedir. Konu bitiminde yer alan yorumlayalım kısmında ise “Metne göre tarih biliminin hangi bilim dallarından yararlandığı söylenebilir?” sorusunun öğrenciye yönlendirilmektedir. Burada ise sadece tarihin yardımcı bilimleri üzerinde durulmaktadır. Görsele yönelik sorgulama, analiz gibi beceriler işe koşulmadığı için, görselin tam anlamıyla işlevsel kullanıldığını söylemek kolay değildir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesi olan “İnsanlığın İlk Dönemleri” ünitesinde yer alan müze görsellerinden ilki “yontulmuş taş aletler” dir (Şekil 7). Şekil 7, ders kitabında “İnsanlığın İlk İzleri” konusunda yer almaktadır.

Şekil 7.Yontulmuş taş aletler/Antalya müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Görsel metin içeriği ile kısmen ilişkilendirilmiş olsa da görsel ile ilgili yapılan açıklamanın yetersiz olduğu düşünülmektedir. Konu metninde:“Yazıdan önceki dönemin aydınlatılabilmesi için en önemli unsur arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen araç ve gereçlerdir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 29) şeklinde açıklama yapılmıştır. Görsel, öğrencilerin yazının icadından önceki dönemdeki insanların yaşayış biçimi ve kullanılan aletler hakkında bilgi sahibi olmaları bakımından yerinde kullanılmış olsa da görselin hangi döneme ait olduğu ya da görselde yer alan taş aletleri kullanan medeniyet hakkında herhangi bir bilginin bulunmadığı görülmüştür. Görsel sadece anlatılan konuya görsel sağlamak amaçlı kullanılmış olup, görsele yönelik tanımlama ya da fikir üretmeye yönelik analiz edilmesi amaçlı herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde incelenen diğer müze görseli, Şekil 8’de yer alan “Toprak Kap”tır.

Şekil 8. Toprak kap/Mısır Nubia müzesi.Yüksel, E., vd. (2021a).*Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 8’de ders kitabının “İnsanlığın İlk İzleri” konusunda yer almaktadır. Şekil 8, metin ile kısmen ilişkilendirilmiş olsa da görsel hakkında yapılan açıklamanın yetersiz olduğu söylenebilir. Görsel, metinde:“Buluntulardan elde edilen bilgiler, yazıdan önceki dönemin doğru yorumlanabilmesinde oldukça önemlidir. İnsanlığın bu döneminde mağaralar, kerpiçten ilkel konutlar, taştan, kemikten, pişmiş kilden yapılmış aletler o döneme ayna tutar”(Yüksel, vd., 2021a, s. 29) olarak geçmektedir. Görsel, öğrencilerin yazının icadından önceki dönemdeki insanların yaşayış biçimi hakkında bilgi sahibi olmaları bakımından önemlidir ancak görselin ait olduğu dönem ya da kullanan medeniyet hakkında bilgi verilmemesi ayrıca görsele yönelik öğrencilerin görsel okuma ve analiz becerilerini geliştirmek amaçlı bir etkinliğin bulunmaması görselin işlevselliğini sorgulanabilir hale getirmektedir. Görselin temel kullanılma amacının konuya görsellik sağlamak olduğu söylenebilir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan diğer bir müze görseli “Obsidyen Aletler”dir (Şekil 9).

Şekil 9. Obsidyen aletler/Ankara Anadolu Medeniyetleri müzesi.Yüksel, E., vd. (2021a).*Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 9,“İlk İnsanların Hayat Tarzı ve Geçim Kaynakları” konusunda yer almaktadır. Görsel, metin içeriği ile ilişkilendirilmiş olup, görsel hakkında metinde kısmen yeterli düzeyde açıklama yapıldığı düşünülmektedir. Görsel, metinde “Araç gereçlerin yapımında zamanla obsidyen ve kemikler de kullanılmaya başlanmıştır. Obsidyen olarak adlandırılan doğal volkanik cam bu araç gereçler için ideal hammadde olup insanlar bunlardan bıçak,iğne ve olta gibi aletler yapmışlardır”(Yüksel, vd., 2021a, s. 31)olarak belirtilmiştir. Görselin tanımı ve hangi amaçla kullanıldığı bilgisine yer verilen metinde, görselde yer alan aletleri kullanan medeniyetler ve kullanılan dönem ile ilgili açıklayıcı bir bilgiye yer verilmemiştir. Geçmiş dönemde yaşamış insanların kullandığı araç gereçleri tanımak adına

kullanılan görsele yönelik ders kitabında sorgulama ya da analiz becerisi gerektirecek herhangi bir etkinlik bulunmaması görseli işlevsiz kılmaktadır. Anlatılan konuya görsellik sağlamak amaçlı kullanıldığı açıktır.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan müze görsellerinden diğeri“Taş Havan”dır (Şekil 10).

Şekil 10. Taş havan./Mardin müzesi.Yüksel, E., vd. (2021a).*Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 10,“İlk İnsanların Hayat Tarzı ve Geçim Kaynakları” konusunda yer almaktadır. Görsel, metin ile kısmen ilişkili ve anlatılan konuyu destekler nitelikte olup, görsel ile ilgili yapılan açıklamanın yeterli olmadığı düşünülmektedir. Görselle ilgilimetinde:“Tahılların beslenmede kullanılması, yemek hazırlama işlemini gerektirmiş ve bunun için de uygun araç gereçler üretilmiştir. Tahılları kabuğundan ayırmak için kullanılan öğütme taşları, havanlar ve dibekler bunun ilk örnekleridir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 31) şeklinde açıklama yapılmıştır. Metinde yazının icadından önceki dönemde yemek hazırlamak için kullanılan araçlara örnek olarak“Taş Havan” görseline yer verilmiş ancak görseli verilen taş havanın hangi dönemde kullanıldığı ya da kullanan medeniyetler hakkında bilgi verilmediği gibi görsele yönelik analiz gerektirecek herhangi bir etkinlik de bulunmamaktadır. Görsel sadece anlatılan konuya görsel sağlamak için kullanılmıştır. Bu durumda görselin işlevsel olarak kullanılmadığı da düşünülebilir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesindeyer alandığermüze görseli, “Romus ve Romulus ile Dişi Kurt” görselidir (Şekil 11).

Şekil 11. Romus ve Romulus ile Dişi Kurt/Roma Capitoline müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

“Romus ve Romulus ile Dişi Kurt” görseli, “Sözlü Kültür” konusu altında yer almaktadır. Metin içeriğinde, efsanelerdeki kurt motifine örneklik teşkil etmesi bakımından ele alınmıştır. Bu duruma şu açıklama yapılmıştır: “Romalıların Türeyiş Efsanesi’ndeki dişi kurt ile Türklerdeki Türeyiş, Göç, Ergenekon destanlarındaki kurt motifi birbirine benzemektedir” (Yüksel, vd., 2021a, s. 34). İçerikte, Romalılarla Türklerin destanlarındaki kurt motiflerinin benzerliğinden bahsedilmiş ancak görseldeki Romus ve Romulus karakterleri hakkında bilgi verilmemiştir. Kullanılan görsel işlevsel olmayıp, yalnızca anlatılan konuyu örneklendirme amaçlı kullanılmıştır ve görselin ayrıca bir analizi de yapılmamıştır. Ya da öğrencilere bu benzerliğin neler olduğu ve benzerliğin nedenleri konusunda sorgulama yaptırılmamıştır.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan müze görsellerinden diğeri “Madeni Ok Ucu”dur (Şekil 12).

Şekil 12. Madenî ok ucu/British museum, İngiltere. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 12, “Tarih Öncesi Dönemlendirme” konusunda yer almaktadır. Görselin metinle ilişkilendirildiği ancak metinde görsel hakkında yeterince açıklama yapılmadığı görülmektedir. Görsel, metin içerisinde: “Yazının icadıyla birlikte tarihî çağlar başlamıştır. Taş Çağı; Eski Taş, Orta Taş ve Yeni Taş Çağı olmak üzere kendi içinde çağlara ayrılırken Maden Çağıda; Bakır, Tunç ve Demir Çağı olarak dönemlere ayrılmıştır” (Yüksel, vd.,

2021a, s. 34) olarak geçmektedir. Yani metinde sadece maden çağlarının adlarına yer verilmiş olup, maden çağı ile ilgili başka bir açıklama yapılmamıştır. Ayrıca görsele yönelik herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır. Görsel, sadece anlatılan konuya görsel materyal sağlamak amaçlı kullanılmış olup, işlevsel olmadığı düşünülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesindeki diğer bir müze görseli “Güneş Saati”dir (Şekil 13). “İlk Çağ’da Bilim” konusunda yer almaktadır.

Şekil 13. Güneş saati/İstanbul Arkeoloji müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Şekil 13, metinle şu şekilde ilişkilendirilmiştir: “Eski dünyada gözlem ve tecrübe yoluyla elde edinilen bilgiler zamanla astronomi, coğrafya ve tıp gibi bilimlerin doğmasına kaynaklık etmiştir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 38). Kullanılan görsel, öğrencilerin dikkat ve ilgisini çekip onları düşünmeye sevk edecek nitelikte ancak, güneş saatini ilk kimlerin kullandığı, saatin zamanı nasıl gösterdiği ve saatin nerede bulunduğu ile ilgili hiçbir bilgiye ya da güneş saatini tanımak adına herhangi bir etkinliğe yer verilmemiş, sadece anlatılan konuyu örneklendirmek için kullanılmıştır. Bu durum da kullanılan görseli işlevsiz kılmaktadır.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan diğer müze görseli, “Eski Tıp Aletleri”dir (Şekil 14). Bu görselde aynı şekilde “İlk Çağ’da Bilim” konusunda kullanılmaktadır.

Şekil 14. Eski tıp aletleri/Mısır Nubia müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Konu metni ile şekil 14'ün ilişkilendirildiği ancak metinde görsel ile ilgili yeterli bir açıklama olmadığı düşünülmektedir. Metinde:“Eski çağlardan itibaren insanoğlunun en büyük isteklerinden biri, ölümsüzlük ve uzun yaşama arzusudur. Bunun sonucunda hastalıklarla mücadele etmesi gerektiğini anlayan insanoğlu bu hastalıkları tedavi etmek amacıyla elindeki bilgileri kullanarak tıp ilminin ilk gelişmelerini ortaya çıkarmıştır”(Yüksel, vd., 2021a, s. 39)olarak bahsedilmiştir. Görseldeki tıp aletlerinin adı, ait olduğu dönem ya da görseli kullanan medeniyet hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Görsel dair herhangi bir sorgulama da söz konusu değildir. Görselin sadece konu metnine görsel sağlamak için kullanıldığı düşünülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesindeki diğer müze görseli, “Yahudi göçlerini anlatan Mahkûmların Uçuşu adlı yağlı boya tablo”dur (Şekil 15).

Şekil 15. Yahudi göçlerini anlatan “Mahkûmların Uçuşu” adlı yağlı boya tablo/James Jacques-Josep Tissot, New York Yahudi müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisından> erişilmiştir.

Şekil 15, “Toplulukların Yeni Coğrafyalara Hareketleri” konu başlığında yer almaktadır. Görselin metinle ilişkilendirildiği söylenebilir. Metinde konu şu şekilde anlatılmaktadır:

“MÖ 586 yılında Babil Hükümdarı II. Nabukadnezar, Yahuda Krallığı’nı istila ederek Kudüs Mabedi’ni tahrip etmiş ve nüfusun büyük bir kısmını sürgün etmiştir. Bu olaydan 70 yıl sonra Babil, Pers Kralı Kiros tarafından ele geçirilmiş ve sürgünde olan Yahudilere dönüş izni verilmiştir” (Yüksel, vd., 2021a, s. 45).

Metinde ayrıca Yahudilerin yaşadığı bu topraklarda sonrasında hangi İmparatorlukların yaşadığından ve tekrar yaşanan göçlerden bahsedilmiştir. Görselde kullanılan figürler metinle örtüşmekle beraber görselin kim tarafından ne amaçla yapıldığı hakkında net bilgiler yer almamaktadır. Dolaylı olarak Yahudi göçlerini anlatan konuya görsel olarak kullanıldığı farkedilmektedir. Verilen bilgiler ise sorgulama ve analizden uzak, öğrencilerin sadece hatırlamasına yöneliktir. “Cevaplayalım” bölümünde yer alan “Günümüzde siyasi nedenlerle yaşanan göçlere örnekler veriniz” sorusu ise doğrudan

görselle ilişkili olmayıp genel bir sorgulama yaptırmaktadır. Görselin analizi üzerinden göçlerin siyasi nedenlerine ulaşma söz konusu değildir. Bu durumda görselin işlevsel olarak kullanılmadığı söylenebilir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesindeki diğer bir müze görseli ise “Hitit Tanrı Heykeli”dir (Şekil 16). “İlk Devletlerde Gücün Meşruiyet Kaynağı” konu başlığında yer almaktadır.

Şekil 16. Hitit Tanrı heykeli/British museum,İngiltere. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.tr>uzantısından erişilmiştir.

Görselin metinle ilişkilendirildiği ve metinde görsel ile ilgili açıklama yapıldığı farkedilmektedir. Konu içeriğinde: “Anadolu’da MÖ 1700’lerde kurulan Hititlerde kralların, gücünü tanrıdan aldığına inanılır ve emirleri tanrının emriymiş gibi görülürdü”(Yüksel, vd., 2021a, s. 51) şeklinde açıklama yapılmıştır. Metinde bir de kralların kendilerini tanrı olarak görmediği ve Hitit yönetiminin bir krallık ya da teokratik monarşi olduğundan da bahsedilmiştir. Görsel, Hitit Devleti’ndeki yönetim anlayışına görsel oluşturmak amacıyla kullanılmıştır. Bilgi doğrudan verilmekte ve öğrenciye görsel hakkında herhangi bir sorgulama yaptırılmamaktadır. Bu durumda, metinle ilişkilendirilmesine rağmen görselin, kitabı görselleştirme amacıyla kullanıldığı düşünülebilir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan diğer müze görseli, “Firavun Tutankamon”dur (Şekil 17). Bu da yine “İlk Devletlerde Gücün Meşruiyet Kaynağı” konu başlığı altında yer almaktadır.

Şekil 17. Firavun Tutankamon/sarkofaj/Kahire Mısır müzesi.Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 17'nin metin içeriği ile kısmen ilişkili olduğu ancak Firavun Tutankamon ile ilgili metinde herhangi bir açıklayıcı bilgiye yer verilmediği fark edilmektedir. Metinde yer alan şu ifadeler, görsel ile metin arasında kısmen ilişki sağlamaktadır:

“Kendine özgü bir medeniyet oluşturan Mısır Krallığı'nın ilk dönemlerinde krallar, tanrının yeryüzündeki temsilcisidir. Başlangıçta tanrı olarak görülmeyen firavunlar ilerleyen dönemlerde tanrı olarak görülmeye başlanmıştır. İnsan şeklinde tanrı sayılan firavunlar; toprakların, malların ve insanların sahibi olarak görülmüş ve tanrı-kral olarak kabul edilmiştir” (Yüksel, vd., 2021a, s. 52).

Metinde Mısır Krallığı'ndaki firavunlardan genel olarak bahsedilmiştir ancak Firavun Tutankamon hakkında hiçbir açıklama bulunmamakta ve öğrenciye görsele yönelik bir analiz yaptırılmamaktadır. Görsel sadece konuya görsellik sağlamak amaçlı kullanılmış olup, görselin işlevsel bir amacı olmadığı görülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesindeki diğer bir müze görseli “Çömlekçi Çarkı Heykeli”dir (Şekil 18). “İlk Devletlerde Askeri, Sosyal ve Ekonomik Yaşam” konusunda yer almaktadır.

Şekil 18. Çömlekçi çarkı heykeli/Sümerler/Chicago Oriental müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 18, metin içinde bahsedilen medeniyet unsurlarına örneklik oluşturma bakımından kullanılmıştır. Bu durum kitapta yer alan şu cümlelerden anlaşılmaktadır:“Günümüz modern yaşamında hâlâ önemli olan ulaşım, mimarlık, madenlerin işlenmesi, çömlekçilik, dokumacılık, çiftçilik, kanal yapımı gibi pek çok medeniyet unsurunun temeli, Mezopotamya’da atılmıştır.Ayrıca günümüzde de kullanılan çömlekçi çarkı, MÖ 4.500’lerde Sümerler tarafından kullanılmaya başlanmıştır”(Yüksel, vd., 2021a, s. 54).Metinde çömlekçi çarkının ne zaman ve hangi medeniyet tarafından kullanıldığı bilgisine yer verilmiş ancak Anadolu’ya ne zaman geldiği ya da Anadolu’da kimler tarafından kullanıldığına dair bir açıklama yapılmamış ve görsele yönelik öğrencilere sorgulamayaptırılacak etkinlikler bulunmamaktadır. Görsel ile konu içeriği uyumlu ancak görsel ile ilgili metinde verilen bilginin de yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan başka bir müze görsel “Urkagina Kanunları Tableti”dir (Şekil 19). “Kanunlar Doğuyor” konusunda yer almaktadır.

Şekil 19. Urkagina Kanunları tableti/Sümerler. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Metin içinde Şekil 19 hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Kitapta “Urkagina Kanunları” ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

“Yazının icadıyla birlikte yazılı hâle gelen hukuk kurallarının ilk örnekleri Sümerlerde görülür. Sümer Kralı Urkagina, kötü idare sebebiyle meydana gelen yolsuzlukları, halkın huzursuzluğunu ve hoşnutsuzluğunu gidermek için bir adaletname hazırlamıştır. Urkagina, yaptığı kanunlarda önceki yöneticilerin rahipleriyle birleşerek halkı sömürdüğünü ifade etmiştir. Yaptığı düzenlemelerle de daha çok borç affı gibi konuları işlemiş ve halkı rahatlatmaya çalışmıştır” (Yüksel, vd., 2021a, s. 57).

Burada bu kanunların kim tarafından neden hazırlandığı açıklanmaktadır. Bu anlamda Şekil 19 metinle doğrudan ilişkilidir. Ancak tablet hakkında doğrudan bilgi aktarılmakta ve tablet görseli aktarılan bu bilgilere görsellik oluşturmaktadır.

Tarih 9 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan son müze görseli “Hammurabi Kanunları Steli”dir (Şekil 20). Bu görsel de aynı şekilde “Kanunlar Doğuyor” konu başlığı altında yer almaktadır.

Şekil 20. Hammurabi kanunları/stel/Paris Louvre Müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 20’de tarihin en eski ve en iyi korunmuş yazılı yasası olan Hammurabi Kanunlarına ait bir görsel kullanılmıştır. Metinde ise aşağıdaki şekilde Hammurabi Kanunlarına geniş bir yer ayrılmaktadır.

“Hammurabi Kanunları’ndan örnekler

- Bir hırsız duvar delerek bir eve girmişse o deliğin önünde ölümle cezalandırılır ve oraya gömülür.
- Bir evde yangın çıkar ve oraya yangını söndürmeye gelen bir kimse, evin sahibinin malına göz dikip onun malını alırsa kendisi de aynı ateşe atılır.
- Bir adam bir çocuğu evlatlık alır ve oğlu olarak ona ismini verirse ve onu besleyip büyütürse büyümüş bu çocuk bir daha geri istenemez.
- Bir kişi hırsızlık yapsa eli kesilir.
- Bir kişi kendisiyle aynı sınıftaki bir kişinin dişine zarar verirse onun da dişi çekilir.
- Babasını döven evladın iki eli kesilir.
- Bir adamın gözünü çıkaranın gözü çıkarılır.
- Birisini suçlayan ispata mecburdur. İspat edemezse ölüm cezasına çarptırılır” (Yüksel, vd., 2021a, s. 58)

Hammurabi Kanunlarından örneklerin verildiği metin içeriği ile şekil 20'nin uyumlu ve ilişkili olduğu ayrıca görsel hakkında yeterli açıklamanın mevcut olduğu düşünülmektedir. Bu görsel hakkında da bilgiler doğrudan verilmiştir.

Konu bitiminde Cevaplayalım bölümünde yer alan “Urkagina ve Hammurabi Kanunları'nın meşruiyet kaynakları nelerdir?” sorusu sadece konu metninde geçen bilgilere yönelik olup, görsellere yönelik sorgulama, analiz gibi beceriler işe koşulmadığı için, görselin tam anlamıyla işlevsel kullanıldığını söylemek zordur.

Tarih 9 ders kitabının üçüncü ünitesi olan “Orta Çağ'da Dünya” ünitesinde yer alan ilk müze görseli “Kervan İllüstrasyonu”dur (Şekil 21). “Orta Çağ'da Ticaret” konusunda yer almaktadır.

Şekil 21. Kervan/illüstrasyon. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisından> erişilmiştir.

Şekil 21 ile ilgili kitap içinde yeterli bir açıklama olmadığı fark edilmektedir. Metinde:

“Ulaşımın hayvan gücüne dayanması, seyahate katılanların sayısını kısıtlardı. Denizaşırı ulaşım, insan veya rüzgâr gücü ile gerçekleşirdi. Orta Çağ'da üç yelkenli gemilerin, pusula ve haritanın da kullanımıyla denizciliğin ticari değeri artmaya başladı. Orta Çağ'da gerek karada kullanılan hayvanların gerekse denizde kullanılan taşıtların hızı nedeniyle yolculuklar haftalar hatta aylar sürüyordu”(Yüksel, vd., 2021a, s. 76).

bilgileri yer almaktadır. Ancak kervanların durumu ya da kervan yolculukları hakkında bir bilgi verilmemiş ve görsele yönelik bir analiz yapılmamıştır. Görselin anlatılan konuya sadece görsellik sağlamak amaçlı kullanıldığı görülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının üçüncü ünitesinde yer alan son müze görseli ise “Doğu Roma Parası Üzerinde Justinianus”tur (Şekil 22). Aynı ünitenin “Kanunlar Gelişiyor” konusu içinde yer almaktadır.

Şekil 22. Doğu Roma parası üzerinde Justinianus. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Justinianus dönemine ait kullanılan para görseli (Şekil 22) ile ilgili, metinde o döneme ait kanun ve hukuk kurallarından bahsedilmiştir. İçerikte:“527-565 yılları arasında Doğu Roma İmparatoru olan Justinianus, On İki Levha Kanunları başta olmak üzere Roma kanunlarını toplayarak çağın ve toplumun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yeniden düzenlemiştir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 83)şeklindeaçıklama bulunmaktadır. Para üzerinde yer alan yazı ve figürler; o dönem hükümdarının başa geçtiği tarihle ilgili bilgiler verirken, paranın içinde yer alan değerli maden oranları o dönemin ekonomik yapısı hakkında bilgiler verebilir. Fakat konu metninde kanun ve hukuk kurallarından bahsedilirken ekonomik durumun göstergelerinden olan para görselinin kullanılması çok uygun görülmemektedir. Bu durumda anlatılan Justinianus için görsellik sağlamak amacıyla kullanıldığı düşünülebilir. Şekil 22’nin kullanılmasındaki temel amaç ise kitaba görsel oluşturmaktır.

“İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası” ünitesi, tarih ders kitabında dördüncü ünite olarak yer almaktadır. Bu ünitedeki ilk müze görseli “Karasuk Kültürü’ne Ait Bıçak ve Kını”dır (Şekil 23). “Orta Asya Kültür Merkezleri”konusu içinde kullanılmaktadır.

Şekil 23. Karasuk Kültürü’ne ait bıçak ve kını. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Şekil 23 ile Türk sanatının oluşumuna önemli bir katkı sağlayan Karasuk kültüründen bahseden metin içeriğinin kısmen ilişkilendirildiği fark edilmektedir. Konu içeriğinde aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

“Karasuk Kültürü (MÖ 1200-MÖ 700):Andronova kültürü ile benzerlik gösteren Karasuk kültürü, adını Yenisey Irmağı’nın bir kolu olan Karasuk Nehri’nden almıştır. Bu kültürün en önemli özelliği, dünyanın pek çok bölgesine göre demiri daha erken işlemeye başlamasıdır. İskit kültürünü oluşturan atlı-göçebe kültürünün Orta Asya’ya yayılmasını sağlamışlardır”(Yüksel, vd., 2021a, s. 92).

Görsel incelendiğinde, Karasuk Kültürü’nün metal işleme anlamında yetkin olduklarını göstermekte ancak Karasuk kültürünün metalurji alanındaki gelişim durumu ile ilgili konu içeriğinde bilgi bulunmadığı ve metinde verilen bilginin de yetersiz olduğu düşünülmektedir. Genel anlamda kitapta konuya görsel oluşturmak kaygısıyla şekil 23’e yer verildiği fark edilmektedir. Görsel üzerinden herhangi bir analiz söz konusu değildir.

Tarih 9 tarih ders kitabının dördüncü ünitesinde yer alan diğer müze görseli “Hunların Çin Seddi’ne Akınları” illüstrasyonu’dur (Şekil 24). Aynı ünitenin “Hun-Çin Politikaları” konusunda yer almaktadır.

Şekil 24. Hunların Çin Seddi’ne akınları/illüstrasyon/İstanbul Harbiye Askeri müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Şekil 24 ile konu metninin ilişkili olduğu ve metinde kısmen yeterli açıklamanın yapıldığı söylenebilir. Metin içeriğinde şu bilgiler yer almaktadır:

“Mete Han Çin’e karşı millî bir siyaset izlemişti. Buna göre Hun Devleti, Çin’i savaş gücü ile baskı altına alacak, devletin ve halkın ihtiyaçları vergi veya ticaret yoluyla Çin’den sağlanacaktı. Mete Han uyguladığı politika ile Çin İmparatoru ve ordusunu manevi olarak ezmeyi, Çin’e karşı üstünlüğünü kabul ettirmeyi amaçlıyordu” (Yüksel, vd., 2021a, s. 100).

Türklerin asimile olmasını engellemek için, Çin’i ele geçirmek yerine baskı altında tutmayı amaçlayan Mete Han’ın Çin ile ilgili politikalarını ve Çin Seddi’ne yapılan akınların nedenlerinin anlatıldığı metin içeriğine ait kullanılan görsel (Şekil 24), öğrencilerin dikkatini çekebilecek düzeyde ve onları metin üzerinde düşündürmeye sevk edebilecek

nitelikte olsa da görselin analizine yönelik bir etkinlik bulunmamaktadır. Bu durumda görselin temelde konuya görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı düşünülebilir.

Tarih 9 tarih ders kitabının dördüncü ünitesindeki diğer bir müze görseli “Göç”tür (Şekil 25). “Türklerin Ana Yurttan Göçleri” konusunda bu görsele yer verilmiştir.

Şekil 25. Göç. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Ağır kış şartları altında gerçekleştirilen bir göç görselinin (Şekil25) kullanıldığı metinde, görsel ile metnin uyumlu olduğu ve görselin sadece konuya görsel katmak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Metin içinde ise konuya ilişkin şu bilgiler verilmektedir: “Türk toplulukları, çeşitli nedenlerle yaşadıkları bölgeleri kitlelerhâlinde terk ederek çok uzun mesafeler kat etmek suretiyle başka alanlara göç etmiştir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 108).Ayrıca göçlerin siyasi ve ekonomik nedenlerinden de içerikte bahsedilmiştir. Konu içeriğinin sayfanın en üst kısmında, görselin ise sayfanın en alt kısmında yer almasından dolayı tasarım açısından, görselin kitap sayfasındaki yerinin uygun olmadığı düşünülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının dördüncü ünitesindeki diğer müze görseli “Üzengi”dir (Şekil 26). “Türklerde Askeri Kültür” konu başlığı altında yer almaktadır.

Şekil 26. Üzengi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Ders kitabının “Biliyor musunuz?” bölümünde, üzenin tanımı ve yararlarına ait bilgiler verilmiştir. Metin içeriği ile şekil 26’ nın uyumlu ve ilişkili olduğu ayrıca görsel hakkında metinde verilen bilginin yeterli olduğu düşünülmektedir. Konu içinde:“Üzeni; eyerin iki yanında asılı bulunan ve ata binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, at üzerinde dengeli durmalarını sağlayan demirden alettir. Bu alet sayesinde binici, yere basar gibi dengeli bir şekilde atın üzerinde durabilmekte, at üzerinde istediği hareketleri rahatça yapabilmektedir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 111) şeklinde açıklama yapılmıştır. Görselin konu metni ile ilişkilendirildiği ve içerikte görsel ile ilgili yeterli açıklamanın mevcut olduğu görülmektedir. Ancak üzeni hakkındaki bilgiler diğer görsellerde olduğu gibi doğrudan öğrenciye aktarılmaktadır. Üzeni görseline ilişkin herhangi bir sorgulama, analiz veya etkinlik söz konusu değildir. Bu durumda üzeni görselinin temel işlevi, anlatılan konuya görsel oluşturmaktır.

“Eyer Örtüsü”,Tarih 9 ders kitabının dördüncü ünitesinde yer alan bir diğer müze görselidir (Şekil 27). “Türk Süvarisi” konusunda kullanılmıştır.

Şekil 27. Eyer örtüsü. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Ders kitabının “Örnek Metin” bölümünde yer alan Şekil 27 ile metin içeriğinin kısmen uyumlu olduğu düşünülmektedir. Metinde:“Koşum takımı mükemmel; ön kaştan fazla yüksek olmayan sert bir eyer;onun altında kenarları saçaklı bir örtü, kuyruk altından başlayarak göğüs ortasına kadar uzanan püsküllü bir kayış uzanıyor”(Yüksel, vd., 2021a, s. 112)şeklindeaçıklama yapılmış ve Türklerdeki zırhlı süvari birliklerinin yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Görselde yer alan ve Pazırık Kurganı’ndan çıkarıldığı düşünülen eyer örtüsü görselinde; eyer üstünde hayvanların mücadelelerinin ve kaplanın geyiğe saldırışının tasvir edildiği görülmektedir. Metin içinde verilen bilgiler üzerinden, şekil 27’nin sadece anlatılan konuya görsellik sağlamak amaçlı kullanıldığı fark edilmekte ve

Türklerde hayvan üslubunun ortaya çıkışı ya da özellikleri gibi bilgilere ya da görsele yönelik etkinliklere yer verilmediği görülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının dördüncü ünitesindeki diğer bir müze görseli “Avarlar’a Ait Süs Eşyası”dır (Şekil 28). “Avar Hakanlığı” konusunda yer almaktadır.

Şekil 28. Avarlara ait süs eşyası. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, [https://www.eba.gov.tr/uzantısından erişilmiştir](https://www.eba.gov.tr/uzantısından%20erişilmiştir).

Şekil 28 ile ilgili konu başlığının uyumluluk gösterdiği fark edilmektedir. Konu içeriğinde “İstanbul’u iki kez kuşatan Avarlar, Germen ve Slavları yönetim, askerlik ve sanat alanlarında etkilemiştir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 117) şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Görsel incelendiğinde, Avarların maden sanatında ileri bir medeniyet olduğu göze çarpmakta ancak konu metninde Avarlar dönemindeki sanat alanındaki ilerleme hakkındaki hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Şekil 28’in sadece anlatılan konuya görsel sağlamak amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır.

“Kırgızlar’a Ait Balbal” müze görseli, Tarih 9 ders kitabının dördüncü ünitesinde yer almaktadır (Şekil 29). “Kırgızlar” konusu içinde kullanılmaktadır.

Şekil 29. Kırgızlar’a ait balbal/Tebriz müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, [https://www.eba.gov.tr/uzantısından erişilmiştir](https://www.eba.gov.tr/uzantısından%20erişilmiştir).

Şekil 29’un metinde anlatılan konuyla ilişkili olmadığı görülmektedir. Konu içeriğinde: “Türk edebiyatının en güzel örnekleri arasında yer alan Manas Destanı,

Müslüman Kırgızlarla gayrimüslimler arasındaki mücadeleleri anlatır”(Yüksel, vd., 2021a, s. 118) olarak açıklama yapılarak, Kırgızların çok kısa tarihinden ve Manas Destanı’ndan bahsedilmiştir.İslamiyet öncesi dönemde mezarlara balbal adıyla dikilen bu taşların, özelliği ya da önemi hakkında içerikte bir bilgiye yer verilmemiştir. Hatta konu içeriğinde balbal kelimesi bile geçmemektedir. Ayrıca şekil 29, metnin hemen yanında değil metnin üst kısmında olup, başka bir konunun yanında yer aldığından tasarım açısından da görselin sayfadaki yerinin uygun olmadığı söylenebilir.

Tarih 9 ders kitabının dördüncü ünitesinde yer alan son müze görseli “Çin Serbest Ticaret Pazarı”dır (Şekil 30). “İlk Türk Devletlerinde Serbest Ticaret Pazarı” konusunda yer almaktadır.

Şekil 30. Çin serbest ticaret pazarı/Taipei Ulusal Saray müzesi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Ders kitabının “Yorumlayalım” bölümünde yer alan şekil30 hakkında konuda, eski Türklerin sınırlarda serbest ticaret pazarları kurduğundan, Asya Hun, Köktürk ve Uygurların Çin ile Avrupa Hunlarının Bizans ile yaptığı ticaret antlaşmalarının bahsedilmiş olup metin içeriği ile görselin ilişkilendirildiği düşünülmektedir. Metinde: “Bilge Kağan, savaşı son verip Çin ile olan ilişkilerini karşılıklı dostluk ve barış temeline oturtuktan sonra tarihin önüne çıkardığı fırsatlardan yararlanarak bu ülkeden bazı ticari imtiyazlar koparmıştır. Bu imtiyazların en önemlisi, bazı Çin şehirlerinde serbest ticaret pazarlarının kurulması idi”(Yüksel, vd., 2021a, s. 123) şeklinde açıklamalara yer verilmiştir. Konu bitiminde yer alan “İlk Türk devletlerin komşu devletlerle ticaret yapmalarının sebepleri neler olabilir?”sorusunun metin ve görsel hakkında öğrencileri düşündürmeye sevk edebilecek nitelikte olsa da bu soruda doğrudan görsel üzerinden sorulmadığı için, görselin temelde kitaba görsellik katmak için kullanıldığı ileri sürülebilir.

Tarih 9 ders kitabının beşinci ünitesi olan “İslam Medeniyetinin Doğuşu” ünitesinde yer alan ilk müze görseli “Kâbe’nin Kilidi”dir (Şekil 31). “Osman bin Talha ve Kâbe’nin Anahtarı” konusunda yer almaktadır.

Şekil 31. Kâbe’nin kilidi. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Kitabın “Yorumlayalım” bölümünde yer alan şekil 31 ile metin içeriğinin ilişkilendirildiği fark edilmektedir. Metinde:“Kâbe’den çıkarken “Allah, size emanetleri ehline vermenizi emreder” anlamına gelen ayeti okuyan Hz. Peygamber, Kâbe’nin anahtarlarını Osman bin Talha’ya verdi”(Yüksel, vd.,2021a, s. 140) açıklaması yer almaktadır.Konu bitiminde ise “Emanetlerin ehline verilmemesinin ortaya çıkarabileceği sorunlar neler olabilir?”sorusu sorulmaktadır. Asıl konunun emaneti ehline vermek olduğu ve “Kâbe’nin Kilidi” görselinin ise aktarılan hikâyeye uygun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda şekil 31,konuya görsel oluşturmak amacıyla kullanılmıştır ve bunun dışında bir işlevi bulunmamaktadır.

Tarih 9 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan diğer müze görseli “Hz. Osman Devri’nde yazılan Kur’an-ı Kerim”dir (Şekil 32). “İslam Dünyasında İlk Ayrılıklar” konu başlığında yer almaktadır.

Şekil 32. Hz. Osman Devri’nde yazılan Kur’an-ı Kerim.Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 32 ile metin içeriğinin uyumsuz olduğu söylenebilir. İçerikte Hz. Osman dönemi Kufe ve Mısır bölgelerinde çıkan isyanlardan bahsederken görsel olarak o devirde yazılan Kur'an-ı Kerim kullanılmıştır. Konu metninde: “Kûfe ve Mısır bölgelerinde isyanlar çıkmaya başladı. İsyanın elebaşları Medine'ye gelerek Hz. Osman'ı, Kur'an okuduğu bir esnada evinde şehit etmiştir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 146) bilgileri yer almaktadır. Görsel ile konu içeriğinin uyumlu olmadığı, görselin sadece Hz. Osman dönemine görsellik sağlamak için kullanıldığı varsayılmaktadır.

Tarih 9 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan son müze görseli “Halife Mehdi Dönemi'nde Basılan Para"dır (Şekil 33). “Abbasi Devleti ve Türkler” konusunda yer almaktadır.

Şekil 33. Halife Mehdi dönemi'nde basılan para.Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 33 ile konu metninin doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır. Kitapta yer alan şu bilgiler bu durumu ortaya koymaktadır:“Mansur Dönemi'nde Anadolu'ya akınlar yapılmış ve Halife Mehdi Dönemi'nde Bizans vergiye bağlanmıştır”(Yüksel, vd., 2021a, s. 154). Burada Mehdi döneminde Bizans'ın vergiye bağlandığından bahsedilirken görsel olarak o döneme ait para kullanılmıştır. Dolayısıyla Şekil 33, Mehdi Döneminin ekonomik gücüne vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır. Temel işlevi ise konuya görsel oluşturmaktır.

Tarih 9 ders kitabının altıncı ünitesi olan “Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri” ünitesinde yer alan ilk müze görseli “Malazgirt Savaşı"dır (Şekil 34). “Büyük Selçuklu Devleti” konu başlığı altında yer almaktadır.

Şekil 34. Malazgirt savaşı/Askeri müze, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Bizans imparatorunun esir düşmesinin resmedildiği şekil 34 ile metin içeriğinin ilişkilendirildiği görülmektedir. Metinde: “Bizans ordusunun büyük kısmı ortadankaldırılmış hatta tarihte ilk defa bir Bizans imparatoru, bir Türk Hükümdarına esir düşmüştür. Sultan, esir imparatora misafir gibi muamele ederek onu bir muhafız alayıyla İstanbul’a göndermiştir”(Yüksel, vd., 2021a, s. 194) bilgileri yer almaktadır. Kullanılan görselin konu metni ile uyumlu olduğu ve Malazgirt Savaşı konusuna görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı ve görsele yönelik bir analiz yapılmadığı fark edilmektedir. Şekil 34’te yer alan görselle ilgili olarak; aynı görselin 10.sınıf tarih ders kitabının Anadolu’nun İlk Fatihleri konu başlığı altında kullanıldığı görülmüş olup, görsel hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: “1071 Malazgirt Savaşı’yla Anadolu’nun kapıları Türklere açılmıştır.” Ayrıca 10.sınıf ders kitabında görsel “Görsel 1.6 Malazgirt Savaşı (Tablo)” olarak belirtilmiştir. Aynı görselin iki ders kitabında farklı bilgilerle sunulduğu görülmektedir.

Tarih 9 ders kitabının altıncı ünitesinde yer alan bir diğer müze görseli “Süvari Minyatürü”dür (Şekil 35). “Büyük Selçuklu Devleti’nde Yönetim ve Toplum Yapısı” konusu içinde kullanılmıştır.

Şekil 35. Süvari/minyatür. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Metin içinde: “Ordunun çoğunluğu süvarilerden oluşurdu. Savaşlarda kendi yaptıkları ok, yay, kılıç, kalkan, mızrak ve hançer gibi hafif silahlar; kuşatmalarda da arrade (hafif taşlar atan silah) ve mancınık gibi ağır silah kullanırlardı”(Yüksel, vd., 2021a, s. 199) bilgileri verilmektedir. “Süvari Minyatürü” adlı Şekil 35, anlatılan konuya görsellik oluşturmaktadır. Bu durumda öğrencilerin süvari figürünü zihninde canlandırmalarına yardımcı olabilecek bir görseldir. Görsele ilişkin herhangi bir sorgulama veya analiz yapılmaması bunu doğrulamaktadır.

Tarih 9 ders kitabının altıncı ünitesinde yer alan son müze görseli “Büyük Selçuklu Dönemi’ne Ait Bir Çini”dir (Şekil 36). “Büyük Selçuklu Devletinde Kültür ve Medeniyet” konusunda yer almaktadır.

Şekil 36. Büyük Selçuklu dönemi’ne ait bir çini. Yüksel, E., vd. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Şekil 36’nın metinle kısmen ilişkilendirildiği fark edilmektedir. Çünkü metin içerisinde “Selçuklular süsleme, kitabe, hat, minyatür, tezhip, halı, kilim ve çini gibi diğer sanat alanlarında da değerli ürünler ortaya koymuştur”(Yüksel, vd., 2021a, s. 203) bilgisi yer almaktadır. Böylece Selçuklu dönemine ait çini örneği, anlatılan bilgilere görsel sağlamaktadır. Diğer taraftan, Selçuklu dönemi çini sanatı ve çini sanatında kullanılan desen ve motiflerle ilgili bir açıklama yoktur. Görselin temel işlevi metinde geçen çini sanatına görsel oluşturarak, öğrencilere Selçuklu sanatı konusunda fikir vermektir.

4.5.2. 10. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği

10.sınıf tarih ders kitabında 25 müze görseli bulunmaktadır. Ders kitabının ilk ünitesi olan “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye’si” ünitesindeki ilk müze görseli

“Miryokefalon Zaferi Tablosu”dur (Şekil 37). Kitabın “Örnek Metin” bölümündeki “Bizans ve Miryokefalon Zaferi” konusunda yer almaktadır.

Şekil 37. Miryokefalon zaferi/tablo, Askeri müze, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Miryokefalon Zaferi’nin resmedildiği Şekil 37 ile konu metninin ilişkilendirildiği görülmektedir. Metinde:“Miryokefalon Zaferi, Malazgirt’ten sonra Türkiye tarihinde ikinci bir dönüm noktasıdır. Miryokefalon Zaferi’nden sonra, Haçlı istilaları nedeniyle 1097’den 1176’ya kadar Bizanslılarda olan üstünlük tekrar Türkiye Selçuklularına geçmiş, Bizans’ın Anadolu’yu kurtarma ve geri alma ümit ve hayalleri tamamen tarihe karışmıştır”(Yüksel, vd., 2021b, s. 23) şeklinde açıklama yapılmıştır. Miryokefalon Zaferinin önemi hakkında bilgi verilen metin ile görselin uyumlu olduğu ve içerikte yeterli açıklamanın yapıldığı düşünülmekte ancak Şekil 37 ile Miryokefalon Savaşı’na ilişkin bir görsel oluşturma amacı taşıdığı fark edilmektedir. Çünkü görsel ile ilgili herhangi bir sorgulama söz konusu değildir.

Tarih 10 ders kitabının ilk ünitesindeki son müze görseli“İstanbul’da Latin İmparatorluğu”dur (Şekil 38). “Seferler Başlıyor” konusu içinde yer almaktadır.

Şekil 38. İstanbul’da Latin İmparatorluğu/Eugene Delacroix, Louvre müzesi, Fransa. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Haçlıların 1204’te İstanbul’u ele geçirip yağmaladığından bahseden konu metni ile Haçlıların yaptıkları baskı ve yağmanın resmedildiği şekil 38 uyumludur. Metinde:“1204’te İstanbul’u ele geçiren Haçlılar şehri yağmalamıştır. Ayrıca İstanbul’da Latin İmparatorluğu kurulmuştur”(Yüksel, vd., 2021b, s. 33) bilgisi verilmektedir. Bu durumda görselin konu metni ile uyumlu ve ilişkili olduğu söylenebilir. Fakat bu görselin de kullanılma amacı anlatılan konuya görsel oluşturarak öğrencilerin olayı zihninde canlandırmalarına yardımcı olmaktır.

Tarih 10 ders kitabının ikinci ünitesi olan “Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)” ünitesindeki ilk müze görseli,“II. Murad’ın Ok Uçlarında Bulunan Kayı Boyu Damgası”dır (Şekil 39). “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşuyla İlgili Görüşler” konu başlığı altında yer verilmiştir.

Şekil 39. II. Murad’ın ok uçlarında bulunan Kayı Boyu damgası. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 39 ile konu metninin kısmen ilişkilendirildiği görülmektedir. İçerikte Kayı boyu damgasının iki ok arasında yay şeklinde olduğundan ve bu damganın Osmanlı sikkelerinde de kullanıldığından bahsedilmiştir. Konu metninde yer alan bilgiler şunlardır: “Kayı Boyu’nun damgası iki ok arasında yay şeklindedir. Bu damga, Osmanlı sikkelerinde de kullanılmıştır” (Yüksel, vd., 2021b, s. 53). Görselin konu metni ile uyumlu olduğu ancak metinde yapılan açıklamanın yetersiz olduğu fark edilmektedir. Çünkü Kayı boyu damgasına gösteren şekil 39 hakkında metinde görseldeki iki ok arasında yay simgesinin ne anlama geldiği ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Diğer görsellerle benzer şekilde konuya görsel sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

Tarih 10 ders kitabının ikinci ünitesinde yer alan diğer müze görseli, “Salla Rumeli’ye Geçiş Tablosu”dur (Şekil 40). “Balkan Fetihleri” konusu içinde bulunmaktadır.

Şekil 40. Salla Rumeli’ye geçiş/tablo, Askeri müze resim koleksiyonu, env. No. 588. İstanbul, 1316/1900. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından erişilmiştir>.

Salla Rumeli’ye geçişi tasvir eden şekil 40 ile metin arasında güçlü bir ilişki olmadığı görülmektedir. Metin içinde Karesioğulları Beyliği’nin toprağının ele geçirilmesiyle tecrübeli Karesi komutanlarının da Osmanlı emrine girdiği ve Karesi donanmasının Rumeli’ye geçişte önemli rol oynadığından bahsedilmiştir. Ayrıca şu bilgiler verilmektedir:

“Osmanlı Beyliği, başlangıçtan beri beyliklerle iyi geçinme politikası gütmüştür. Karesioğulları topraklarının ele geçirilmesi ise bu politikadan vazgeçildiğini göstermiştir. Bu sayede Ece Yakup, Gazi Fazıl, Hacı İlbeyi ve Evrenos Bey gibi tecrübeli Karesi komutanları Osmanlı hizmetine girmiş ve Karesi donanması da Rumeli’ye geçişte çok önemli rol oynamıştır” (Yüksel, vd., 2021b, s. 60).

Metin içinde Rumeli’ye sallar üzerinde geçiş yapıldığı ile ilgili bir bilgi bulunmadığından ve görseli sorgulama yapmaya yönelik bir etkinliğe yer verilmediğinden görselin işlevsel olarak kullanılmadığı söylenebilir. Temel işlevi ise konuya görsel oluşturmaktır.

Tarih 10 ders kitabının ikinci ünitesindeki diğer müze görseli, “Varna Savaşı Sonrası Gravürü”dür(Şekil 41). Bu görsel de “Balkan Fetihleri” konusunda yer almaktadır.

Şekil 41. Varna Savaşı sonrası/gravür. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Varna Savaşı sonrası ordu ve halkın coşkusunun tasvir edildiği görsel ile metnin kısmen ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Konu metninde, II. Muradın Varna’da Haçlıları bozguna uğrattığı belirtilmiş, Varna savaşı hakkında başka bilgi verilmemiştir. Bu bilgi metin içinde:“II. Murat, 1444’te Varna’da Haçlıları bozguna uğratmıştır”(Yüksel, vd., 2021b, s. 63) şeklinde yer almaktadır. Şekil 41’in Varna Savaşı konusuna görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Görsele ilişkin herhangi bir sorgulama veya açıklama yer almamaktadır.

Tarih 10 ders kitabının ikinci ünitesindeki son müze görseli, “Timur’un Anadolu’ya Gelişi Minyatürü”dür(Şekil 42). “Ankara Savaşı” konusu içinde kullanılmıştır.

Şekil 42. Timur’un Anadolu’ya gelişi/minyatür. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Timur’un büyük bir orduyla Anadolu’ya geldiği ve Ankara’ya kadar da ilerlediği kitap içinde şu şekilde anlatılmaktadır:

“Suriye Seferi sırasında, Yıldırım Bayezid’e gönderdiği mektuplarda Timur; Yıldırım Bayezid’den kendi hâkimiyetini tanınmasını, Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf’un

kendisine teslim edilmesini, şehzadelerden birinin rehine olarak kendisine gönderilmesini ve Anadolu beylerinden alınan toprakların eski sahiplerine geri verilmesini istemiştir. Timur'un isteklerini Yıldırım Bayezid'in reddetmesi üzerine Timur, büyük bir ordu ile Anadolu'ya girmiş, Ankara'ya kadar ilerlemiştir" (Yüksel, vd., 2021b, s. 67).

Timur'un ordusuyla Anadolu'ya gelişini tasvir eden şekil 42, yukarıdaki anlatım için görsel olarak kullanılmaktadır. Verilen bilgiyle uyumlu olmakta birlikte kitabı görselleştirmek dışında başka bir işlevi olmadığı söylenebilir. Sadece öğrencilerin Timur'un Ankara'ya gelişini zihinlerinde canlandırabilmelerine yardımcı olacağı düşünülebilir.

10.sınıf tarih ders kitabının dördüncü ünitesi olan "Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti" ünitesinin ilk müze görseli "Ebu's-Suud Efendi Medresede Ders Ortamında Minyatürü"dür (Şekil 43). Ders kitabının "Yorumlayalım" bölümündeki "Müderris Olmak" konusunda yer almaktadır.

Şekil 43. Ebu's-Suud Efendi medresede ders ortamında/minyatür. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 43'te yer alan görseldeki Ebu's-Suud Efendi'nin medresede ders ortamının gösterildiği minyatür ile konu metninin kısmen ilişkilendirildiği görülmektedir. Konu içeriğinde yalnızca müderrislik hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Konu metninde yer alan bilgiler şöyledir:

"Müderris olmak isteyen talebeler önce bir müderrisin yanında yardımcı olarak görev yapar ve müderrisin dersini tekrar ederek diğer talebelerin disiplini ile meşgul olurdu. Daha sonra icazetname alarak medreseyi bitiren müderris adayları, isimlerini Anadolu ve Rumeli kazaskerlik dairelerinde bulunan ruzname adlı defterlere kaydettirir ve müderrislik için sıraya girerlerdi. Bu bekleme süresine mülazemet adı verilirdi. İlk dönemlerde belli bir süre olmadan mülazemete geçilirken Ebu's-Suud Efendi'den sonra bu süre yedi yıl olarak belirlenmiştir" (Yüksel, vd., 2021b, s. 104).

Ders ortamı görselinin (şekil 43) kullanıldığı metinde, medresede verilen eğitimin içeriği ya da hangi derslerin verildiği hakkında metinde hiçbir bilginin bulunmadığı ve kullanılan görselin amacının yalnızca konuya görsellik sağlamak olduğu söylenebilir.

10.sınıf tarih ders kitabının dördüncü ünitesindeki son müze görseli “16. Yüzyıldan Kalma Dokuma Örneği”dir (Şekil 44). “Osmanlılarda El Sanatları/Dokumacılık” konusunda yer almaktadır.

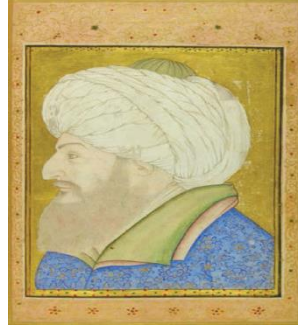
Şekil 44. 16. yüzyıldan kalma dokuma örneği/Metropolitan Museum of Art, New York. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, [https://www.eba.gov.tr/uzantısından erişilmiştir](https://www.eba.gov.tr/uzantısından%20erişilmiştir).

Şekil 44’ün 16.yy Osmanlı dokuma sanatına görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bursa ipekçiliğinin de etkisiyle gelişmiş olan Osmanlı dokumacılığına ilişkin bilgiler kitapta şu şekilde aktarılmaktadır:

“Dokumacılık, Osmanlı Devleti’nde gerek artan nüfusun gerekse sarayın ve ordunun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için hızlı bir şekilde gelişmiştir. Dokuma sanayinin geliştiği Bursa’da; yünlü kumaşların, ipekli dibaların ve her cins kadifenin dokunduğu bilinmektedir. Dokumacılıkta oldukça ileri gitmiş olan Çin bile Bursa’dan kumaş satın almıştır. Yine bu dönemde Macaristan, İtalya, Polonya ve Balkan ülkelerinin pazarlarında Bursa kumaşları satılmıştır. Bursa kumaşlarının üstünlüğü, malzemesinin zenginliği ve desenlerinin güzelliğinden kaynaklanmıştır” (Yüksel, vd., 2021b, s. 115)

Yukarıdaki cümlelerden anlaşıldığı gibi şekil 44’ün ders kitabındaki temel işlevi, görsel oluşturmaktır. Bunun dışında görsele yönelik herhangi bir açıklama veya sorgulama mevcut değildir. Bundan dolayı görsel ile metin arasında da güçlü bir ilişki bulunmadığı söylenebilir.

10.sınıf tarih ders kitabının beşinci ünitesi olan “Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)” ünitesinin ilk müze görseli “İstanbul Fatihi II. Mehmet PortresiMinyatürü”dür (Şekil 45). “1453-1520 Yılları Arasındaki Başlıca Siyasi Gelişmeler” konu başlığında yer almaktadır.

Şekil 45. İstanbul fatihi II. Mehmet portresi/minyatür. Anonim. Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 45 ile metnin kısmen ilişkilendirildiği fark edilmektedir. “1453-1520 Yılları Arasındaki Başlıca Siyasi Gelişmeler” konu başlığında yer alan tarih şeridinde “1453 İstanbul’un Fethi” (Yüksel, vd., 2021b, s. 123) açıklaması yapılmıştır. Müze görseli tarih şeridinde yer aldığından görsel hakkında yeterli açıklama yapılmadığı ve sadece görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı söylenebilir.

Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinin bir diğer müze görseli “Şahi Topu”dur (Şekil 46). “Fetih İçin II.Mehmet’in Yaptığı Hazırlıklar” konusunda yer almaktadır.

Şekil 46. Şahi topu/Panorama 1453 tarih müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Tarihte ilk defa İstanbul’un fethi sırasında kullanılan havan toplarının öncüsü kabul edilen Şahi Topu görseline ilişkin bilgiler (Şekil 46) metinde şu şekilde açıklanmaktadır:

“Edirne’de devlet adamlarıyla istişare eden II. Mehmet Bizans’ın, Osmanlı’nın güvenliğini tehdit ettiğini ve gaza geleneği gereği İstanbul’un alınması gerektiğini söyledi. Buna karşın İstanbul surlarının sağlamlığı ve Bizans’la yapılacak bir savaşın tehlikeli olacağını öne süren devlet adamları da vardı. Fakat bu devlet adamları hem padişahın ısrarına hem de çoğunluğa uymak zorunda kaldı. Neticede II. Mehmet bu kararından sonra Muslihiddin, Saruca Sekban ve Macar asıllı Urban’a büyük toplar döktürttü”(Yüksel, vd., 2021b, s. 125).

Görsel incelendiğinde şahî topunun büyüklüğü ve ağırlığı dikkat çekmektedir ancak metinde şahî topunun teknik özellikleri hakkında bilgi mevcut değildir. Fatih Sultan Mehmet’in kroki ve balistik hesaplamalarının bizzat kendisi tarafından çizilen ve aşılmaz denilen Bizans surlarında büyük tahribata yol açan şahî topu hakkında metinde verilen bilgilerin yetersiz olduğu söylenebilir. Görselin sadece anlatılan konuya görsellik sağlamak amaçlı kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Görselin görüntü kalitesi ise oldukça düşüktür. Bu şekilde öğrencilerde bir fikir oluşturmaları zor görünmektedir.

Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan diğer müze görseli “Rum Ateşi” adlı görseldir (Şekil 47). “Bizans’ın Muhasaraya Karşı Aldığı Tedbirler” konusunda yer almaktadır.

Şekil 47. Rum ateşi/Panorama 1453 tarih müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Ders kitabının “Biliyor musunuz?” bölümünde Rum ateşinin tasvir edildiği bir görsel (şekil 47) kullanılmıştır ve kullanılan görselin metinle ilişkilendirildiği görülmektedir. Grejuva ateşi de denilen Rum ateşi metinde: “Bizanslılar savaşlarda yakarak öldürme ve tahrip etme özelliğine sahip, sıvı hâlde bulunan Rum ateşini kullanmıştır. Bu ateşle düşman askerlerini, donanmasını ve harp araçlarını yakmıştır” (Yüksel, vd., 2021b, s. 126) şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca metinde bu ateşin özelliğinden ve kimlere yaptırıldığından da bahsedilmiştir. Görsel ile metnin uyumlu olduğu ve görsel hakkında metinde yapılan açıklamanın yeterli olduğu söylenebilir. Fakat görselin niteliği öğrencilerde bir fikir oluşturma konusunda yetersiz kalmaktadır ve görsele ilişkin bir sorgulama da bulunmamaktadır.

“İstanbul Kuşatması” Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan diğer müze görselidir (Şekil 48). “Bizans’ın Muhasaraya Karşı Aldığı Tedbirler” konusu içinde bulunmaktadır.

Şekil 48. İstanbul kuşatması/Panorama 1453 tarih müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Surlara Türk bayrağının da dikildiği gösteren ve ders kitabının “Örnek Metin” bölümünde yer alan görsel 45, kitaptaki şu bilgilerle ilişkilendirilebilir: “II. Mehmet öncelikle top ateşiyle surları tahrip etmeyi ve Bizans’ın moralini bozmayı amaçlamıştır. Edirnekapı-Topkapı hattının, surların en zayıf bölümü olduğu anlaşılmış ve ordunun en seçkin askerleri bu cephede mevzilendirilmiştir. Ağır toplar ve büyük top bu surların karşısına konulmuştur”(Yüksel, vd., 2021b, s. 127).

Fatih Sultan Mehmet’in fetih planının anlatıldığı metin ile kullanılan kuşatma görselinin uyumlu olduğu ve görselde kullanılan figürlerin metin ile örtüştüğü söylenebilir. Fakat bu görselin de görüntü niteliği oldukça düşük görünmektedir. Metinle kısmen ilişkilendirilse de görselin kitapta görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı düşünülebilir.

“Sultan II. Mehmet’in Atını Denize Sürmesi”(Şekil 49), Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesindeki diğer müze görselidir. “Muhasaranın Başlaması” konusunda yer almaktadır.

Şekil 49. Sultan II. Mehmet’in atını denize sürmesi/Milli Saraylar resim müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

İstanbul için Bizans’a yardıma gelen Ceneviz ve Bizans gemilerinin durdurulamayışı karşısında II.Mehmet’in öfkelenip atını denize sürmesinin tasvir edildiği Şekil 49 ile konu metni şu cümlelerle ilişkilendirilmektedir:

“20 Nisan’da İstanbul’a yardım için gelen üç Ceneviz ve bir Bizans gemisi, Osmanlı donanmasını geçerek Haliç’e girmeyi başarmıştır. Bu da Osmanlıları olumsuz yönde etkilemiştir. Sultan II. Mehmet bu duruma çok sinirlenmiş ve atını denize sürerek tepkisini göstermiştir. Osmanlı’nın bu başarısızlığı sonrası harekete geçen Bizans elçisi, Osmanlı ordugâhına gelerek sulh teklifinde bulunmuştur”(Yüksel, vd., 2021b, s. 127)

Böylece Sultan II.Mehmet’in atını neden denize sürdüğü açıklanmaktadır. Bu da öğrencinin zihninde olayı canlandırmasını kolaylaştırmaktadır. Buna rağmen görselinkitapta yer almasının temel amacı konuya görsel oluşturmaktır. Görsel üzerinden herhangi bir sorgulama ve analizin yapılmaması bunu göstermektedir.

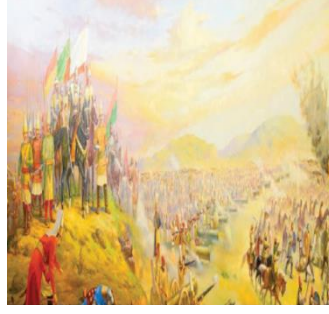
Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinin bir diğer müze görseli, “Kıbrıs’ın Fethi Gravürü”dür (Şekil 50). “1520-1595 Yılları Arasındaki Başlıca Siyasi Gelişmeler” konusu içinde yer almaktadır.

Şekil 50. Kıbrıs’ın fethi/gravür. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil50’de Kıbrıs’ın fethinin resmedildiği bir gravür kullanılmıştır. Görsele ait içerik tarih şeridinde yer aldığından “1571 Kıbrıs’ın Fethi”(Yüksel, vd., 2021b, s. 140) olarak geçmektedir. Görsel ile metin içeriği uyumlu ancak konu metni tarih şeridinde bulunduğundan yeterli açıklama mevcut değildir.Görselin tarih ders kitabında sadece görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir.

“Mohaç Savaşı” (Şekil 51), Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan bir diğer görseldir ve “Mohaç Meydan Savaşı (1526)” konusunda bulunmaktadır.

Şekil 51. Mohaç Savaşı/Askerî müze, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 51’de Mohaç Savaşı tasvir edilirken, metinde savaş sonrasına ait bilgilere yer verilmiştir. Konu içeriğinde: “Mohaç Savaşı’ndan sonra Osmanlı ordusu Budin’e yürüyerek 10 Eylül 1526’da şehre girdi. Budin’i doğrudan doğruya Osmanlı idaresine bağlamayan Kanuni, Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Zapolya’yı Macar kralı olarak tanıdı” (Yüksel, vd., 2021b, s. 144) olarak bahsedilmiştir. Görselle metnin ilişkilendirilmediği görülmektedir. Mohaç Savaşı hakkında verilen bilgiler kitabın bir ön sayfasında yer alırken, görselin bir sonraki sayfada, savaş sonrasına ait bilgiler kısmında kullanılmasından dolayı tasarım açısından da uygun olmadığı söylenebilir. Genel anlamda Şekil 51’in temel işlevinin, kitabın görselliğine katkı sağlamak olduğu düşünülebilir.

Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan diğer görsel “Kaiser Ferdinand”dır (Şekil 52). Bu görsel “Almanya Seferi (1532)” konusu içinde kullanılmıştır.

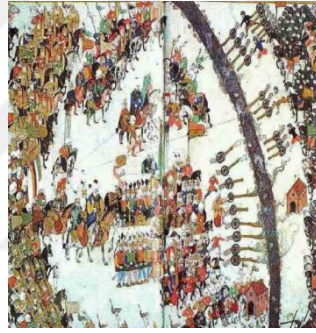

Şekil 52. Kaiser Ferdinand/tablo, Viyana sanat tarihi müzesi. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 52’de verilen “Kaiser Ferdinand tablosu” ile konu metninin ilişkilendirilmediği fark edilmektedir. Konu ile ilgili kitap metninde şu bilgiler verilmektedir: “Kanuni, aslında

Budin’e hareket etmek üzere toplanan Ferdinand’ın ordusu ile karşılaşmak istemiş ve hazırlıklarını da buna göre yapmıştır. Hatta Viyana Kuşatması’yla bu orduyu kendi üzerine çekmek istemiştir. Ancak Ferdinand, Osmanlı ordusunun karşısına çıkmamıştır”(Yüksel, vd., 2021b, s. 145). Şekil 52’deki “Kaiser Ferdinand” hakkında konu metninde yeterli bir bilgi bulunmadığı ve görselin sadece anlatılan konuya görsellik kazandırmak için kullanıldığı düşünülmektedir. Diğer bir deyişle kullanılan görsel, metin içinde geçen Ferdinand figürüne görsel oluşturmaktadır. Görselin kitapta başka bir işlevinin olmadığı anlaşılmaktadır. Sadece görselin, öğrencilerin Ferdinand ile ilgili bir fikir sahibi olmasını kolaylaştırabileceği düşünülebilir.

“Haçova Savaşı Minyatürü” (Şekil 53), Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde bir diğer görsel olarak karşımıza çıkmaktadır ve görsel “Zigetvar Seferi (1566)” konusunda yer almaktadır.

Şekil 53. Haçova savaşı/minyatür, Battle Of Mezokeresztes, 1596, 16. yüzyıl, Topkapı sarayı müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 53 ile metin içeriğinin ilişkili olduğu görülmektedir. Metin içinde:“Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanan bu büyük savaştan sonra meydan savaşları, yerini yavaş yavaş siper savaşlarına bıraktı. III. Mehmet Dönemi’nde meydana gelen Haçova Savaşı’nda zaferi kazandıran Osmanlıların uyguladığı taktikten ziyade zafer sarhoşluğu yaşayan Avusturya ordusunun içine düştüğü disiplinsizlikti”(Yüksel, vd., 2021b, s. 147), bilgileri verilmektedir. Ayrıca konuda savaşın neden ve sonuçları detaylı olarak açıklanmıştır. “Haçova Savaşı” hakkında bilgi verilen konu metni ile savaş ortamının krokisine yer verilen minyatür görselinin (Şekil 53) uyumlu olduğu söylenebilir. Görselin kullanılmasındaki temel amaç; Haçova Savaşı konusunda görsel oluşturmaktır. Fakat görselin nitelik açısından çok net ve dikkat çekici olmadığı da görülmektedir. Bu durumda öğrencilerin dikkatini çekme potansiyeline de sahip bir görsel olduğu söylenemez.

Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinin diğer bir müze görseli “Safevi Hükümdarı Tahmasb Minyatürü”dür (Şekil 54). “İrakeyn Seferi (1534-1535)” konusunda yer almaktadır.

Şekil 54. Safevi hükümdarı Tahmasb/Minyatür, Ebu'l Kasım Firdevsi, şehname.Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 54 ile konu metninin kısmen ilişkilendirildiği söylenebilir. İrakeyn Seferinin anlatıldığı konu metninde dönemin Safevi hükümdarı Tahmasb'ın Minyatür görseli (Şekil 54) kullanılmıştır. Metin içinde konu ile ilgili şu bilgiler aktarılmaktadır:

“Anadolu’da ekonomik ve sosyal nedenlerle huzursuz hâle gelen zümreler, Safevilerin etkisiyle isyan etmeye başlamıştır. Safevi Hükümdarı Tahmasb, Şarlken ve Ferdinand’a elçiler göndererek Osmanlılar aleyhinde ittifak arayışında bulunmuştur. Bunun üzerine Kanuni, Bağdat’ı da hedef alan bir sefer için hazırlıklara girişmiştir. 1533 İstanbul Antlaşması ile batı sınırını güvence altına alan Kanuni, Tebriz aldıktan sonra Şah Tahmasb’ın üzerine yürümüştür. Ancak Şah, Osmanlı ordusunun karşısına çıkamamıştır” (Yüksel, vd., 2021b, s. 148).

Savaşın nedenlerinin ele alındığı metin içerisinde geçen Şah Tahmasb figürüne atfen kullanılan görselin anlatılan konuya görsellik oluşturmak amacıyla kullanıldığı çok barizdir. Görselineğitimsel bir işlevinin bulunduğunu söylemek kolay değildir.

Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan müze görsellerinden bir diğeri “Osmanlı Ordusunun Tebriz’e Giriş Minyatürü”dür (Şekil 55). Görsel “İran (Tebriz) Seferi (1548)” konusunda kullanılmaktadır.

Şekil 55. Osmanlı ordusunun Tebriz'e girişi/minyatür, Baki, mersiye. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 55, Osmanlı-Safevi mücadelesini ele alan konu içinde kullanılmıştır. Metin içinde Safeviler'in Tebriz dâhil birçok yeri aldığından bahsedilmekte ve 1548'de Kanuni'nin Tebriz'i tekrar aldığı belirtilmektedir (Yüksel, vd.,2021b, s.148). Bu anlamda görsel ile metin arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Fakat diğer görsellerde olduğu gibi, Şekil 55'in de temel işlevi konuyu görselleştirmektir. Fakat kullanılan minyatür görselinin net olmamasından dolayı öğrencilerin dikkatini çekemeyeceği düşünülebilir. Aynı zamanda görsel, İran (Tebriz) Seferi (1548), Nahçıvan Seferi (1553) ve Osmanlı Devleti'nin Kapitülasyon Siyaseti başlıklarının yan tarafında yer almaktadır. Bulunduğu konum itibarıyla "İran (Tebriz) Seferi" ile doğrudan ilişkili değildir.

Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinin diğer müze görseli "Kanuni Sultan Süleyman" portresidir (Şekil 56). "Osmanlı'nın Gücü ve Stratejik Rakipleri" konu başlığı altında yer almaktadır.

Şekil 56. Kanuni Sultan Süleyman/Titian, Viyana sanat tarihi müzesi, 1539. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 56’da; 46 yıllık saltanatında Osmanlı İmparatorluğuna Altın Çağını yaşatan, Avrupa’nın Muhteşem bizim Kanuni olarak adlandırdığımız Sultan Süleyman’a ait bir portre kullanılmıştır. Konuda, Şarlken ile Kanuni Sultan Süleyman’ın cihan hâkimiyeti için birbirlerine karşı verdikleri mücadeleden bahsetmektedir. İçerikte Kanuni ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“Şarlken, tahtta bulunduğu sürede Hristiyan Avrupa birliğini amaçlamıştır. Buna karşı Kanuni de cihan hâkimiyeti idealini gerçekleştirmek istemiştir. Dolayısıyla bu iki büyük güç, geniş bir coğrafyada uzun yıllar sürecektür mücadelelere girişmiştir. Biri İslam diğeri Hristiyan âlemini temsil eden bu iki büyük devlet, cihan hâkimiyeti için bütün güçleriyle birbirlerine karşı mücadele etmiştir. Böylece Şarlken, karşısında en büyük güç olarak Muhteşem Türk’ü yani Kanuni’yi bulmuştur” (Yüksel, vd., 2021b, s. 151)

Kanuni Sultan Süleyman ile ilgili olan şekil 56’nın metinle ilişkilendirildiği farkedilmektedir. Fakat bu görselde de temel amacın konuya görsellik sağlamak olduğu söylenebilir.

“Osmanlı Donanması Gravürü” (Şekil 57), Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde bir diğ er müze görseli olarak yer almaktadır. Görsel ders kitabının “Yorumlayalım” bölümündeki “Dünya Gücü Osmanlı” konusu içinde bulunmaktadır.

Şekil 57. Osmanlı donanması/gravür. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisindan> erişilmiştir.

Ders kitabında şekil 57’nin kullanıldığı bölümde, Osmanlı Devleti’nin denizlerde dönemin hâkim gücü olduğu şu cümlelerle vurgulanmaktadır: “Osmanlı Devleti, Hint denizlerinde Portekiz’e karşı Gucerat’ı, Endonezya’da Açe Sultanlığı’nı himaye ediyordu. Akdeniz’de 1538-1571 döneminde hâkim birinci deniz gücü hâline gelen Osmanlılar, İspanya’nın Cezayir ve Tunus’ta yerleşme girişimlerini önlüyordu” (Yüksel, vd., 2021b, s. 152). “Osmanlı Donanması Gravürü” (Şekil 57) bu bağlamda konu ile ilişkilendirilmiştir. Fakat bu görselin en temel işlevi konuya görsellik sağlamaktır. Gravür üzerinden herhangi bir sorgulama yapılmadığı için eğitim açısından işlevsel kullanılmadığı söylenebilir. Görsel

üzerinden sadece öğrencilerin Osmanlı Donanması hakkında bir fikre sahip olmaları söz konusu olabilir. Bunun da yeterli olduğunu söylemek zordur.

Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinin diğer bir müze görseli “Şarlken Tablosu”dur (Şekil 58). “Karaların ve Denizlerin Hâkimi” konusunda bulunmaktadır.

Şekil 58. Şarlken/tablo, Titian, Charles V Atlı Portresi 1548. Prado Müzesi Madrid/İspanya. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Kutsal Roma-Germen İmparatoru Şarlken’in güçlü bir imparator olarak resmedildiği tablo görseli (Şekil 58) ile metnin ilişkilendirildiği düşünülmektedir. Metinde aşağıda yer alan bilgiler verilmiştir:

“Aynı dönemlerde Avrupa’da Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, Habsburgların iktidarında en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Şarlken XVI. yüzyılda imparatorluğun başına geçtiğinde İtalya’nın büyük bir kısmı ile İspanya, Belçika, Hollanda, Almanya ve Avusturya’ya hâkim olmuştur. Avrupa’daki tüm Hristiyanları imparatorluk çatısında birleştirmeyi amaçlayan Şarlken, Osmanlıların Avrupa’daki ilerleyişini durdurma ve Macaristan yönünde genişleme politikası izlemiştir” (Yüksel, vd., 2021b, s. 157).

Şekil 58 hakkında metinde yeterli açıklamanın yapıldığı söylenebilir. Fakat bu görselin de temel kullanılma amacı Şarlken ile ilgili görsel oluşturmak ve öğrencilere Şarlken’in kim olduğu hakkında bir fikir sunmaktır. Öğrencilerin görsel okuma ya da analiz becerisini geliştirecek bir etkinliğe yer verilmemiştir.

“Preveze Deniz Zaferi Tablosu”(Şekil 59), Tarih 10 ders kitabının beşinci ünitesinde yer alan son müze görselidir. “Osmanlılar Akdeniz’de” konusunda kullanılmaktadır.

Şekil 59. Akdeniz'i Türk gölü hâline getiren Preveze deniz zaferi/tablo. Ohannes Umed Behzad. 1866 Deniz Müzesi Komutanlığı. İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 59 ile konu metninin kısmen ilişkili olduğu söylenebilir. Akdeniz'i Türk gölü haline getiren Preveze Deniz Zaferi'nin görselleştirildiği tablo (Şekil 59), zorlu bir deniz savaşı sonrası Haçlı donanmasının verdiği ağır kayıpları anlatmaktadır. Konu metninde:“Osmanlılar, Akdeniz'in sadece ticari yönüyle değil siyasi, sosyal ve kültürel yönüyle de gelişmesine önem vermiştir. Bu amaçla XVI. yüzyılda Akdeniz'i bir Türk Gölü hâline getirmiş ve aynı zamanda fethettiği adalara Anadolu'dan Türk nüfusu iskân ettirerek fetihlerin kalıcı olmasına özen göstermiştir”(Yüksel, vd., 2021b, s. 158) şeklinde bilgi verilmektedir. Ders kitabında; Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'in gelişmesiyle ilgili izlediği politika hakkında genel bilgiler vermekte ancak Preveze Deniz Savaşı'nın adından bahsetmemektedir. Bundan dolayı görselin kitapta işlevsel kullanılmadığı rahatlıkla söylenebilir. Temel kullanılma amacı sadece kitapta görsellik oluşturmaktır.

Tarih 10 ders kitabının altıncı ünitesi olan “Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı” ünitesinin ilk müze görseli “Kubbealtı Salonu”dur (Şekil 60). “Padişah, Hanedan ve Kanunname-i Ali Osman” konusunda yer almaktadır.

Şekil 60. Kubbealtı salonu/Topkapı sarayı müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde sadrazam ve diğer devlet yetkililerinin Divanı Hümayun toplantılarını yaptığı, devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı yer olan Kubbealtı Salonuna ait şekil 60 hakkında metinde, Padişahın istediği zaman Kubbealtı toplantılarını salonun üstünde yer alan bir bölümde takip ettiğinden bahsedilmiştir. Görselle metin içeriğinin ilişkilendirildiği fark edilmektedir. Metin içinde ise şu bilgiler yer almaktadır:

“Fatih’ten itibaren vezîriâzamlara geniş yetkiler verilmiş ve padişahın mutlak vekili olarak Divân-ı Hümayun’a vezîriâzamlar başkanlık etmeye başlamıştır. Padişah ise Kubbealtı salonunun üstünde kafesle ayrılan bir bölümden dilerse toplantıları takip etmiştir. Bu uygulama ile Divân-ı Hümayun bir karar organı olmaktan ziyade bir danışma kurulu hâline dönüşmüştür” (Yüksel, vd., 2021b, s. 176).

Şekil 60 ile ilgili metinde yapılan açıklamanın uygun olduğu düşünülebilir. Fakat diğer görsellerle benzer şekilde bu görsel de konuya görsellik sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Görsel üzerinden herhangi bir sorgulama veya analiz söz konusu olmadığı için öğrencilerin zihninde sadece “Kubbealtı Salonu”na ilişkin bir fikir oluşması beklenebilir.

Tarih 10 ders kitabının altıncı ünitesindeki son müze görseli “Hazine odası”dır(Şekil 61). Ders kitabının “Yorumlayalım” bölümünde yer alan “Müsadere Sistemi” konusunda bulunmaktadır.

Şekil 61. Hazine odası/Topkapı Sarayı müzesi, İstanbul. Yüksel, E., vd. (2021b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Şekil 61 ile metnin kısmen ilişkilendirildiği görülmektedir. Şekil 61’de yer alan görsel hakkında konuda müsadere uygulamasının neden yapıldığından bahsedilmiş ve içerikte şu bilgiler verilmiştir: “Devlet memurları ile tanınmış kimselerin çeşitli yolsuzluklar sonucunda devlete ait malları ele geçirmeleri ya da bu hususta şüphe duyulması hâlinde bu malları yeniden hazineye alma düşüncesidir” (Yüksel, vd., 2021b, s. 177). Aslında görseli verilen hazine odasının yapısı ve mahiyeti hakkında bilgi verilmemekte ve müsadere uygulaması ile ilgili doğrudan ilişkisi anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla şekil 61 konuya görsellik oluşturmaktan başka bir işleve sahip değildir. Müsadere uygulaması ve Hazine Odası arasındaki bağ anlaşılmadığından öğrencide güçlü bir fikir oluşturmayacağı için eğitim açısından da faydalı olmadığı söylenebilir.

4.5.3. 11. Sınıf Lise Tarih Ders Kitabında Yer Alan Müze Görsellerinin Metin İle İlişkisi Bağlamında İşlevselliği

11.sınıf tarih ders kitabında toplam 28 müze görseli bulunmaktadır. Kitabın ilk ünitesi “Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti”dir. Bu ünite içinde yer alan ilk müze görseli “II. Viyana Kuşatması”dır (Şekil 62). “1595-1700 Yılları Arasındaki Siyasi Gelişmeler” konusunda yer almaktadır.

Şekil 62. II. Viyana Kuşatması/baskı. Tabor'un fethi Leopold şehri ve Türkler tarafından Tuna Nehri üzerindeki geçiş köprüsü. Rijks Müzesi/ Amsterdam/Hollanda. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 62 ile konu metninin kısmen ilişkilendirildiği söylenebilir. Çünkü II.Viyana Kuşatması görseli (Şekil 62) metinde “1595-1700 Yılları Arasındaki Siyasi Gelişmeler” konu başlığı altındaki tarih şeridinde “1683II. Viyana Kuşatması”(Yüksel, vd., 2021c, s. 13) olarak yer almaktadır. Tarih şeridindediğer olaylar arasında yer alan II. Viyana Kuşatması hakkında sayfada herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece tarih şeridindeki olaylar arasından seçilerek görseli eklenmiştir. Bu durumda “II. Viyana Kuşatması” görseli sadece sayfada görsellik oluşturmak amacıyla kullanılmıştır.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesindeki diğer müze görseli “Şah Tahmasb”dır (Şekil 63). “Osmanlı-Safevi Savaşları (1578-1639)” konusunda yer almaktadır.

Şekil 63. Şah Tahmasb/Metropolitan sanat müzesi.The Met koleksiyonu. New York/ABD. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 63 ile konu metni arasında çok sınırlı bir ilişki bulunmaktadır. Konu metni içinde Şah Tahmasb’a atıf şu şekilde yapılmaktadır: “Şah Tahmasb’ın 1576’da ölümünden sonra İran’da karışıklıklar baş göstermiştir”(Yüksel, vd., 2021c, s. 13). Safevi Devleti’nin uzun süreli hükümdarlığını yapan Şah Tahmasb’a ait metinde yeterli bir açıklama bulunmazken görselle ilgili herhangi bir sorgulama da yapılamamaktadır. Bu durumda görselin kitaptaki

tek işlevi görsellik oluşturmaktadır. Ayrıca aynı “Şah Tahmasb” görseli, Tarih 10 kitabında “Görsel 5.37. Safevi Hükümdarı Tahmasb/Minyatür, Ebu’l Kasım Firdevsi, Şehnâme” (Yüksel vd., 2021b, s. 148), bilgileriyle yer almaktadır. Aynı görselin her iki kitapta farklı bilgilerle sunulduğu görülmektedir.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesinde yer alan diğer müze görseli “Hotin Seferi Tablosu”dur (Şekil 64). “XVII.Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Dış Politikası” konu başlığında verilmiştir.

Şekil 64. Hotin seferi/tablo.Franciszek Smuglewicz 1673. Krakow müzesi/Polonya.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.tr>uzantısından erişilmiştir.

Şekil 64 ile konu metnin kısmen ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Metin içerisinde Hotin Seferi ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: “Sultan II. Osman (Genç Osman) Lehistan üzerine sefere çıkmıştır. Hotin Seferi olarak bilinen bu sefer, Lehistan’ın barış isteğiyle sonuçlanmış ve Kanuni Dönemi’ndeki sınırlar esas alınmıştır”(Yüksel vd., 2021c, s. 19). Verilen bilgiler üzerinden “HotinSeferi Tablosu”nun konuya görsel oluşturmak amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Bundan dolayı kullanılan görselin temel işlevi kitap içinde görsellik oluşturmaktır.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesindeki diğer müze görseli “II. Viyana Kuşatması’nda Avusturya’ya Gelen Destek Kuvvetleri Tablosu”dur (Şekil 65). “Kutsal İttifak Osmanlılara Karşı” konu başlığı altında yer almaktadır.

Şekil 65. II. Viyana kuşatması'nda Avusturya'ya gelen destek kuvvetleri/tablo.“1683 Viyana Muharebesi”. Macar ressam Juliusz Kossak/ Varşova Ulusal müzesi.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Kitapta II. Viyana Kuşatması ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “II. Viyana Kuşatması’nın başarısız olmasında Avusturya’ya gelen desteklerin yanında Viyana’nın dört taraftan kuşatılmayacak kadar büyük olması da etkili oldu”(Yüksel vd., 2021c, s. 21). Konunun devamında başarısızlığın diğer nedenlerinden de bahsedilmektedir. Bu durumda “II. Viyana Kuşatması’nda Avusturya’ya Gelen Destek Kuvvetleri Tablosu” (Şekil 65) metin içinde geçen “Avusturya’ya gelen destek kuvvetleri”ifadesine görsel olarak sunulmaktadır. Öğrencinin zihninde gelen destek kuvvetler hakkında bir fikir oluşturma potansiyeline sahip olan Şekil 65’in görsel kalitesi de tartışmaya açıktır.

“Savaşan Osmanlı Askerleri Tablosu”dur (Şekil 66), Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesindeki diğer müze görselidir. Bu görsel de “Kutsal İttifak Osmanlılara Karşı” konu başlığı altında yer almaktadır.

Şekil 66. Savaşan Osmanlı askerleri/tablo. Macar ressam Juliusz Kossak/Varşova Ulusal müzesi. Varşova/Polonya.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Savaşan Osmanlı askerlerini gösteren bir tablo olan Şekil 66’nın, konu ile doğrudan ilişkili olmadığı görülmektedir. Çünkü konuda:“Köprülü Fazıl Mustafa Paşa’nın sadrazamlığında

toparlanan Osmanlı Devleti, Belgrad ve Niş'e tekrar hâkim oldu. Fakat 1691'de Salankamen'de ve 1697'de Zenta'da yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, 1699 yılında Karlofça Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı"(Yüksel vd., 2021c, s.22) şeklinde bilgi verilmektedir. Savaş ortamının resmedildiği görselin temel kullanılma amacı ise Osmanlı savaşlarına görsel oluşturmaktır. Metinde savaşan askerlere veya orduya hiç atıf bulunmazken, görsele ilişkin herhangi bir açıklama da yer almamaktadır.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesindeki diğer müze görseli ise "Katolik-Protestan Mücadelesine Ait Gravür"dür (Şekil 67). "Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)" konusunda yer almaktadır.

Şekil 67. Katolik-Protestan mücadelesi/gravür.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara:MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 67 ile ilişkili olarak konu içeriğinde kısmen bilgi verildiği görülmektedir. Konu metninde yer alan şu bilgiler bunu göstermektedir:

"Bohemya Bölgesi'nde Protestan Çekler ile Kutsal Roma İmparatorluğu arasında başlayan mücadele sürecinde İngiltere ve Hollanda da Protestanları desteklemiştir. Kendi birliklerini oluşturan Katolik ve Protestanlar arasındaki dinî ve siyasi ayrışma bütün Avrupa'da sertleşmiş ve mücadeleler artmıştır. Uzun süre devam eden mücadeleler tüm Avrupa'yı sefalet içerisinde bırakmıştır" (Yüksel, vd., 2021c, s. 26)

Katolik-Protestan mücadelesini anlatan gravürün bu mücadele hakkında öğrencilerde bir fikir oluşturma potansiyeli bulunmasına rağmen, ilgili görsel mücadeleyi görselleştirmek amacıyla kullanılmış, öğrencilerin analiz ya da sorgulama yapmasına yönelik bir etkinliğe yer verilmemiştir.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesinde bulunan bir diğer müze görseli "Westphalia Antlaşması İmzalanırken Tablosu"dur (Şekil 68). "Westphalia Antlaşması'nın Sonuçları" konusunda yer almaktadır.

Şekil 68. Westphalia antlaşması imzalanırken/tablo Gerard ter Borch 1648/ Rijks müzesiAmsterdam.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Avrupa'daki güç dengelerinin değişmesine neden olan Westphalia Antlaşmasının imzalandığı ortamın tasvir edildiği şekil 68 ile konu metninin ilişkilendirildiği görülmektedir. Metinde yer alan şu bilgiler bunu ortaya koymaktadır: “Daha önceki uluslararası konferanslar dinî nitelikteyken Westphalia Barışı’na katılan devletler, savaş ve iktidar sorunlarını dinin etkisinde kalmadan tartışmıştır. Papalık temsilcisi, konferansta dinlenmediği gibi antlaşma metinleri de papaya imzalatılmamış ve böylece kilisenin gücü sınırlandırılmıştır”(Yüksel, vd., 2021c, s. 27). Kilisenin gücünün sınırlandırıldığı ve Kutsal Roma İmparatorluğu’nun parçalandığının uluslararası hukuk bakımından doğrulandığı bilgisine de yer verilmiştir. Görsel ile ilgili metinde verilen bilginin yeterli olduğu düşünülebilir. Görselin kullanılmasındaki temel amaç ise Westphalia Antlaşması ile ilgili bir görsel sunmaktır. Bu da sadece kitabın görselliğine katkıda bulunmaktadır.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesindeki diğer müze görseli “Avrupalı Devletlerin Hindistan Ticareti Tablosu”dur (Şekil 69). “Sömürgecilik Hızlanıyor” konusu içinde yer almaktadır.

Şekil 69. Avrupalı devletlerin Hindistan ticareti/tablo William The Elder Daniell 1805-1810/ Ulusal denizcilik müzesi/ Londra/İngiltere.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Ders kitabının “Yorumlayalım” bölümünde yer alan Avrupalı devletlerin Hindistan ticaretini tasvireden müze görseli (Şekil 69) ile konu metni içinde yer alan bilgilerin ilişkilendirildiği görülmektedir. Metinde verilen bilgiler ise şöyledir:

“İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, İngiliz tüccarlar tarafından 1600’de kuruldu. İngiliz kralının da desteklediği bu şirketin amacı Portekiz ve İspanya’nın tekelinde bulunan Uzak Doğu ve Hindistan baharat ticaretinden pay almaktır. Bu şirket aynı zamanda askerî güce de sahip olup Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Japonya’ya seferler düzenlemiştir. Zamanla dünyanın en büyük ticaret organizasyonlarından biri olan bu şirket, İngiliz sömürgeciliğinin Asya’daki temsilcisi hâline gelmiştir” (Yüksel vd., 2021c, s.30).

İçerikte ayrıca Hollanda Doğu Hindistan Şirketinin kurulma tarihi ve şirketin yetkileri hakkında da bilgiler verilmiştir. Şekil 69’da Avrupalı devletlerin Hindistan ticareti anlatılırken, konu içeriğinde ticaret faaliyetinde bulunan Avrupalı devletlerin hangileri olduğu hakkında bilgi verilmediğinden içeriğin yetersiz olduğu düşünülebilir. Diğer görsellerde olduğu gibi görselin temel işlevi Avrupalı devletlerin Hindistan ticareti konusuna görsel oluşturmaktır. Bu görsel üzerinden ticaretin niteliği hakkında bir bilgiye ulaşmak ise zor görünmektedir.

“İngiltere-Hollanda Deniz Savaşları Tablosu”dur (Şekil 70), Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesinde yer alan bir diğer müze görseli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görsel de “Sömürgecilik Hızlanıyor” konusu içinde verilmektedir.

Şekil 70. İngiltere-Hollanda deniz savaşları/tablo/ röprodüksiyon 1652-1654 Ulusal denizcilik müzesi. Londra. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisından> erişilmiştir.

İngiltere ile Hollanda arasında yaşanan savaşların nedenlerinden bahsedilen konu içeriği ile şekil 70'in kısmen ilişkilendirildiği fark edilmektedir. Konu metninde:

“XVII. yüzyıl ortalarına doğru dünyanın en büyük deniz ticaret filosuna sahip olan Hollanda, dünyanın her yerinde ticaret yapmaya başladı. Bu durum İngilizleri tedirgin etti ve sömürge rekabeti nedeniyle XVII. yüzyıl sonlarına kadar İngiltere-Hollanda Savaşları yaşandı. Bu savaşlar sonucunda Hollanda bazı kolonilerini İngilizlere kaptırdı ve Hollanda'nın okyanuslardaki gücü zayıfladı” (Yüksel, vd., 2021c, s. 31)

bilgileri verilmektedir. İki devletin denizde karşı karşıya kalmalarının tasvir edildiği görsel hakkında metinde yapılan açıklamanın yeterli olduğu varsayılabilir. Fakat bu görsel üzerinden öğrencilerin konu hakkında bir fikre ulaşmaları çok kolay görünmemektedir. Bu durumda görselin temel işlevi bahsedilen konuya görsellik oluşturmaktır.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesindeki diğer müze görseli “Patrona Halil İsyanı Tablosu”dur (Şekil71). “Fetihlerden Savunmaya” konu başlığı altında yer verilmiştir.

Şekil 71. Patrona Halil isyanı/tablo. Jean-Baptiste van Mour 1730 Rijks müzesi/Amsterdam. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisından> erişilmiştir.

“1730 Patrona Halil İsyanı” konu başlığı altında yer alan tarih şeridi içinde gösterilmektedir. Şekil 70'te yer alan görsel ise bu tarih şeridinin yanında “XVIII. yüzyılda yaşanan bazı siyasi gelişmeler”başlıklı harita ile aynı sayfa içinde yer almaktadır (Yüksel

vd., 2021c, s. 35). “Patrona Halil İsyanı Tablosu” (Şekil 71), bu sayfada tamamen görsel amaçlı kullanılmıştır. Çünkü Patrona Halil İsyanı, ilgili sayfadaki tarih şeridinde yer alan olaylardan biridir (s.35).

“Petervaradin Savaşı Tablosu” (Şekil 72), Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesinde yer alan diğer müze görselidir ve “Prut Sonrası Gelişmeler” konusu içinde bulunmaktadır.

Şekil 72. Petervaradin savaşı/tablo. İskoç Ulusal Portre galerisi. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Petervaradin mağlubiyetinin resmedildiği şekil 72 ile metnin ilişkilendirildiği söylenebilir. Çünkü konu metni içinde şu cümleler yer almaktadır:

“Osmanlı Devleti’nin Karlofça sonrası elde ettiği başarılar Avusturya’yı korkuttu. Osmanlı ordusunun Dalmaçya’ya yönelmesi üzerine Avusturya, Venedik ile 1716 yılında ittifak antlaşması imzaladı. Böylece Venedik’le devam eden savaşa Avusturya da katıldı. Hazırlıklar tamamlanmadan sevk edilen Osmanlı ordusu Tuna Nehri kıyısında Petervaradin’de Avusturya ordusu ile karşılaştı. Taktiksel hatalar sonucu Osmanlı ordusu bozguna uğradı” (Yüksel vd., 2021c, s. 37).

Şekil 72, metin içinde geçen Petervaradin Savaşı için görsel oluşturmaktadır. Aynı zamanda kitapta yer alan görselin görüntü kalitesinin düşük olduğu da fark edilmektedir. Öğrencinin zihninde bir savaş sahnesini canlandırmasına katkı sağladığı düşünülebilir.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesinde kullanılan diğer müze görseli “Çar I. Petro Gravürü”dür (Şekil 73). “Doğu’da Mücadele ve Safevilerin Sonu” konusunda yer almaktadır.

Şekil 73. Çar I. Petro/gravür. Rijks müzesi/Amsterdam. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Tarihte deli ya da büyük lakabıyla bilinen ve Rusya’da uyguladığı reformlar ve yaptığı radikal değişiklikler ile Rusya’nın gerçek kurucusu ve yapılandırıcısı olarak bilinen I.Petro’ya ait şekil 73 ile konu metninin kısmen ilişkilendirildiği söylenebilir. Konu hakkında kitapta şu bilgiler verilmektedir:

“Sultan III. Ahmed’in Safevilerle siyasi ve ticari ilişkileri geliştirmek istediği dönemde İran’daki Afgan Ayaklanmaları, siyasi bunalımları ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle hem Osmanlı Devleti hem de Rusya, dikkatini Kafkasya ve Batı İran’a çevirmiştir. Safevilerin bu zor durumundan istifade etmek isteyen Çar I. Petro, 1723’te Kafkasya üzerine harekete geçerek Derbent ve Bakü’yü işgal etmiştir” (Yüksel vd., 2021c, s. 39).

Bu bilgilerde I.Petro hakkında çok kısa bir açıklama yer almaktadır. Dolayısıyla Çar I. Petro Gravürü’nün kullanılmasındaki temel amaç, I. Petro’ya görsellik kazandırmaktır. Bu durumda görselin, ders kitabını görselleştirme işlevine sahip olduğu söylenebilir.

Tarih 11 ders kitabının ilk ünitesindeki son müze görseli ise “II. KaterinaBüstü”dür (Şekil 74) ve “1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı” konusu içinde verilmiştir.

Şekil 74. II. Katerina/büst. Jean Antoine Houdon 1773 Devlet İnziva Yeri müzesi/St Petersburg/Rusya. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Alman olmasına rağmen uzun yıllar Rusya’yı yöneten ve Kırım’ı Rusya topraklarına katmasıyla bilinen II.Katerina ve komşu devletlere karşı takip ettiği politika hakkında konu

metninde şu bilgiler yer almaktadır: “Rus Çariçesi II. Katerina'nın komşu devletlere karşı takip ettiği saldırgan politika ve yayılcı siyaset önce Balkanlarda kendini göstermiş ve Rusya, Lehistan üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. II. Katerina, Lehistan kralının ölümünden sonra kendisine bağlı Stanislav'ı Leh Krallığı'na seçirmiştir”(Yüksel vd., 2021c, s. 41). II. Katerina büstünün kullanıldığı şekil 74'ün konu metniyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu görselde de temel işlev II. Katerina için görsel oluşturmak ve öğrencilerin II. Katerina hakkında fikir sahibi olmalarını sağlamaktır.

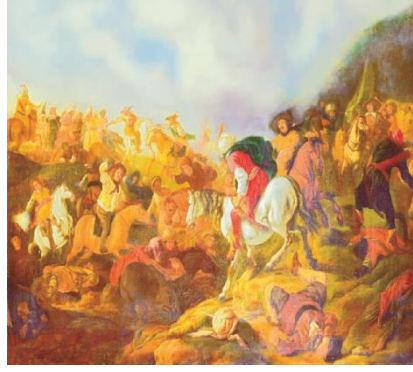
Tarih 11 ders kitabının ikinci ünitesi olan “Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı” ünitesinde kullanılan ilk müze görseli “Akdeniz’de Bir Liman Tablosu”dur (Şekil 75). “Kapitülasyonların Sürekli Hale Getirilmesi” konusu içinde yer almaktadır.

Şekil 75. Akdeniz’de bir liman/tablo.Abraham Storck Rijks müzesi/Amsterdam/Hollanda. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Akdeniz limanlarında şirket kuran devletlere ait yelkenli gemilerin görselleştirildiği şekil 75 ile metin içeriğinin kısmen ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü konu metninde: “1740 kapitülasyonlarının genişletilmesinden sonra Avrupa’da ekonomisi iyi olan her devlet, Akdeniz limanlarında şirket kurarak Osmanlı’dan ayrıcalık istemiştir”(Yüksel vd., 2021c, s. 64), bilgileri bulunmaktadır.Görsel hakkında metinde 1740’dan sonra Avrupalı devletlerin Akdeniz limanlarında şirket kurup, Osmanlı’dan ayrıcalık istediğinden bahsedildiği ancak görselde yer alan gemilerin hangi devletlere ait olduğu ile ilgili bir açıklamanın bulunmadığı ayrıca görselin görüntü kalitesinin de düşük olduğu fark edilmektedir. Bundan dolayı bu görselin de temel işlevi ders kitabına görsellik sağlamaktır.

Tarih 11 ders kitabının ikinci ünitesindeki diğer müze görseli “Celali ve Suhte İsyanları” konusu içinde kullanılan “Osmanlı-Avusturya SavaşıTablosu”dur (Şekil 76).

Şekil 76. Osmanlı-Avusturya savaşı/tablo. Jacques Muller Rijks müzesi/Amsterdam/Hollanda. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantisından> erişilmiştir.

Konu metninde içinde, Osmanlı Devleti'nin önce Safeviler ardından Avusturya yaptığı savaşın sonuçlarından bahsedilmektedir ve Celali isyanları hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Ders kitabının “Cevaplayalım” bölümünde ise “Celali İsyânlarının, Avusturya ve İran’la yapılan savaşlar üzerinde etkileri nelerdir?”(Yüksel vd., 2021c, s. 71) sorusu öğrencilere yöneltilmektedir. Bundan dolayı “Osmanlı-Avusturya Savaşı Tablosu” (şekil 76) ile konu metninin ilişkilendirildiği söylenebilir. Buna rağmen görselin ders kitabındaki temel işlevi, konu içinde bahsedilen Osmanlı-Avusturya Savaşı için görsel oluşturmaktır. Görsel üzerinden öğrencilerin sadece zihinlerinde savaş sahnesini canlandırmaları beklenebilir.

Tarih 11 ders kitabının ikinci ünitesindeki müze görsellerinden biri de “Yeniçeri İsyânları” konusu içinde yer alan “IV. Mehmet Gravürü”dür (Şekil 77).

Şekil 77. IV. Mehmet/gravür. Rijks müzesi/Amsterdam.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantisından> erişilmiştir.

Ders kitabının “Biliyor musunuz ” bölümünde konu hakkında:“Küçük yaşta tahta çıkan IV. Mehmet’in yönetimi tam olarak sağlayamaması ve iktidarın uzun süre saray ağaları ve

hanım sultanların elinde kalmasını fırsat bilen yeniçeriler isyan etmiştir”(Yüksel vd., 2021c, s. 72) bilgisi verilmektedir. IV. Mehmet hakkında verilen bu bilgilerden dolayı şekil 77’de yer alan görselin metinle ilişkili olduğu söylenebilir. Diğer görsellerde olduğu gibi, bu görselin de kullanılma amacı konuda bahsi geçen IV. Mehmet için görsel oluşturmaktır. Görsele ilişkin herhangi bir açıklama veya analiz söz konusu olmadığı için görselin işlevi kitabın görselliğine katkıda bulunmaktır.

Tarih 11 ders kitabının“Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı” ünitesinde yer alan bir diğer müze görseli de “I. Ahmet Minyatürü”dür (Şekil 78). “Ekber ve Erşed Sistemi” konusu altında verilmektedir.

Şekil 78. I.Ahmet/minyatür. Met koleksiyonu/Metropolitan sanat müzesi. New York/ABD. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 78 ile konu metninin ilişkilendirildiği görülmektedir. Devlet yönetiminde yapılan değişiklikten bahsedilen içerikte:“III. Mehmed’in oğlu I. Ahmet sancağa çıkmayan ve sarayda kafes usulüyle yetişen ilk Osmanlı padişahı olmuştur”(Yüksel vd., 2021c, s. 73) şeklinde bilgi verilmiştir. Ekber ve Erşed sisteminin detaylı olarak anlatıldığı konu içeriği ile dönemin sultanı I.Ahmet’in görseli (şekil 78)’nin uyumlu olduğu düşünülebilir. Bu görselin de temel işlevi I.Ahmet için görsel oluşturarak, öğrencilerin zihninde I. Ahmet’e ilişkin bir fikir oluşmasını sağlamaktır.

Tarih 11 ders kitabının ikinci ünitesindeki diğer müze görseli “Lütfi Paşa Gravürü”dür (Şekil 79). “Çözüm Arayışları ve Layihalarda Osmanlı” konusunda yer almaktadır.

Şekil 79. Lütü Paşa/gravür. Rijks müzesi/Amsterdam.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Ders kitabında yer alan şu bilgilerde Lütü Paşa'ya atıfta bulunmaktadır: “Osmanlı sadrazamlarından Lütü Paşa, tespit ettiğı sorunları ve çözüm önerilerini “Âsafnâme” adlı risalesinde anlatmıştır” (Yüksel vd., 2021c, s.74). Dolayısıyla “Lütü Paşa Gravürü” başlıklı şekil 79ile konu metni ilişkilendirilmektedir. Görsel konu içinde geçen Lütü Paşa için görsel oluşturma işlevine sahiptir. Bu görsel sayesinde öğrencilerin Lütü Paşa hakkında bir fikre ulaşmaları beklenebilir.

Tarih 11 ders kitabının ikinci ünitesindeki son müze görseli “Nevşehirli Damat İbrahim PaşaTablosu”dur (Şekil80). “Lale Devri Yenilikleri” konusunda yer almaktadır.

Şekil 80. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa/tablo. Jean Baptiste Vanmour. 1727. Rijks müzesi/ Amsterdam/Hollanda. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil80 ile konu metni arasında kısmen bir ilişkilendirme bulunmaktadır. Bu duruma konu metninde verilen şu cümleler örnek gösterilebilir:“Avrupa'yı tanımanın Osmanlı dış politikası ve ticareti için önemli olduğuna inanan ve bu yönde harekete geçen ilk Osmanlı sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa olmuştur. Bu doğrultuda İstanbul'daki Avrupa ülkelerinin diplomatik temsilcileriyle düzenli bir ilişki kurulmuş ve çeşitli ülkelere elçiler gönderilmiştir”(Yüksel vd., 2021c, s. 76). Bilgilere göre dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'nın Osmanlı dış politikasının ve ticaretinin gelişmesinde önemli katkıları

olmuştur. Lale Devri'nin önemli kişiliklerinden biri olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Şekil 80'de verilen görseli, öğrencilerin Paşa hakkında bir fikir oluşturmalarına yardımcı olabilir. Fakat bu görselin de kullanılma amacı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya ilişkin sadece bir görsel oluşturmaktır.

“Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi (1774-1914)”, Tarih 11 ders kitabının üçüncü ünitesini oluşturmaktadır. Bu ünitedeki ilk müze görseli “Fransız İhtilalı Tablosu”dur (Şekil 81). “XVIII-XX. Yüzyıl Siyasi Gelişmeleri (1774-1914)” konusu içinde verilmektedir.

Şekil 81. Fransız İhtilalı/tablo. Jean Duplessis Bertaux/Versay Sarayı Ulusal müzesi/ Versay/Fransa.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB,<https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 81, ders kitabının tarih şeridinde “1789 Fransız İhtilalı”(Yüksel vd., 2021c, s.91) olarak geçmektedir ve tarih şeridiyle ilişkilendirilmektedir. Tarih şeridinde yer alan diğer olaylar arasından seçilen ve Fransız İhtilalı'nın şiddetli koşullarını yansıtan tablo görseli, sadece görsellik amacıyla kullanılmıştır. Görselle birlikte aynı sayfada “XVIII-XIX. yüzyıl siyasi gelişmeleri” haritasına da yer verilmiştir (Yüksel vd., 2021c, s.91). Bunun dışında görselin başka bir işlevi bulunmamaktadır.

Tarih 11 ders kitabının üçüncü ünitesindeki diğer bir müze görseli “Navarin Baskını Tablosu”dur (Görsel 82). “Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Kurulması” konusunda bulunmaktadır.

Şekil 82. Navarin baskını/tablo. Philadelphia Sanat müzesi/ Philadelphia/ABD. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 82 ile konu metninin ilişkilendirildiği söylenebilir. Navarin Baskını sonrası imha edilen Osmanlı-Mısır donanmasının resmedildiği şekil 82'ye ilişkin metinde şu bilgiler yer almaktadır:

“1825'ten itibaren, Mora İsyanı'nı bastırmak için Osmanlı ordusu ile birlikte hareket eden Mısır ordusu, kısa sürede büyük başarılar kazanmıştır. Osmanlı-Mısır kuvvetlerinin isyanı bastırması üzerine İngiltere, Rusya ve Fransa; Osmanlı Devletine karşı 1827 yılında Londra Protokolü'nü imzalamıştır. Bu üç devlet, isyancılarla Osmanlı Devleti arasında bir ateşkes antlaşması imzalanmasını istemiştir. Ayrıca ateşkesin hemen ardından bağımsız bir Yunan devletin kurulacağı bildirilmiştir. Osmanlı Devleti bu kararları tanımayınca 20 Ekim 1827'de Navarin'deki Osmanlı-Mısır donanması; İngiliz, Fransız ve Rus donanması tarafından bir baskınla imha edilmiştir”(Yüksel, vd., 2021c, s. 99).

Devleti donanmasız bırakıp, denizcilik alanında zor duruma sokan Navarin Baskını'nı neden ve sonuçlarının anlatıldığı konu metninde şekil 82 ile ilgili yeterli açıklamanın bulunduğu düşünülebilir. Görsel hakkında herhangi bir analiz veya sorgulamabulunmadığı için, görselin temel işlevi görsel oluşturmaktır yorumu yapılabilir. Böylece öğrencilerin zihinlerinde Navarin Baskını'nı canlandırmaları da beklenebilir.

Tarih 11 ders kitabının üçüncü ünitesindeki bir diğer müze görseli ise “Kırım Savaşı Tablosu”dur (Şekil 83). “Kırım Savaşı (1853-1856) ve Paris Konferansı (1856)” konu başlığında yer almaktadır.

Şekil 83. Kırım Savaşı/panoromik tablo. Franz Roubaud, Sivastopal Kahramanlık Savunma ve Kurtuluş müzesi. Kırım/Ukrayna. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 83 ile konu metninin ilişkilendirildiği fark edilmektedir. İçerikte:“Rusya’nın güneye inme politikasının bir sonucu olarak Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Kırım Savaşı yaşanmıştır”(Yüksel, vd., 2021c, s. 100) olarak ifade edilmiş ve konunun devamında savaşın sonuçlarından ve Paris Antlaşmasının maddeleri ve öneminden bahsedilmiştir. Şekil 83 hakkında metinde verilen bilginin yeterli olduğu düşünülmektedir. Görsel, Kırım Savaşı içingörsel oluşturma işlevine sahiptir. Bu görsel sayesinde öğrencilerin Kırım Savaşının ortamı hakkında fikir edinmeleri beklenebilir.

Tarih 11 ders kitabının üçüncü ünitesindeki son müze görseli “Mehmed Ali Paşa donanması İstanbul Boğazı’ndatablosu” dur (Şekil 84). Boğazlar Sorunu konusunda yer almaktadır.

Şekil 84. Mehmed Ali Paşa donanması İstanbul Boğazı’nda/tablo.Ivan Konstantinovich Aivazovsky. İstanbul 1849 Tsarskoye Selo devlet müzesi koruma alanı/Saint Petersburg/Rusya.Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Şekil 84ile konu metninin ilişkilendirildiği görülmektedir. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa’nın isyanının tasvir edildiği şekil 84 hakkında metinde, Rusya’nın İstanbul Boğazı’ndan geçerek Osmanlı Devletine yardım etmesiyle isyanın durdurulduğu ifade edilmiştir. İçerikte şu bilgilere yer verilmiştir:

“Mehmet Ali Paşa İsyanı’nda Rusya’nın İstanbul Boğazı’ndan geçerek Osmanlı Devleti’ne yardım etmesi ve Mehmet Ali Paşa’nın durdurulması nedeniyle İngiltere, Mısır Sorunu’yla ilgilenmeye başlamıştır. Bunun sonucunda Sultan II. Mahmud Dönemi’nde Mehmet Ali Paşa ile 1833 Kütahya Antlaşması imzalanmış ve devleti tehdit eden tehlike geçici olarak önlenmiştir” (Yüksel, vd., 2021c, s. 111).

Şekil 84’te yer alan görsel hakkında metinde yeterli bilgi verilmiş ancak öğrencilerin görsel okuma ya da analiz becerisini geliştirecek bir etkinliğe yer verilmemiştir. Görselin anlatılan konuya görsel sağlamak amaçlı kullanıldığı görülmektedir.

Tarih 11 ders kitabının dördüncü ünitesi olan “Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri” ünitesinin ilk müze görseli “Yunan İsyanı tablosu”dur (Şekil 85). Yunan İsyanı (1820-1829) konusunda yer almaktadır.

Şekil 85. Yunan isyanı/tablo. Franz Ludwig Catel, Metropolitan sanat müzesi/New York/ABD. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Yunanlıların önce Eflak–Boğdan ardından Mora’da yaptıkları katliamın resmedildiği şekil 85 ile konu metni şu cümlelerle ilişkilendirilmektedir: “1815 Viyana Kongresi’nden güçlenerek çıkan Rusya, Yunanistan’daki milliyetçilik duygularını alabildiğine kışkırtmış ve 1821’de Mora’da çıkan ayaklanmada başrol oynamıştır”(Yüksel vd., 2021c, s. 129). Yunan mezaliminin tasvir edildiği şekil 85 hakkında metinde kısmen yeterli açıklama yapıldığı söylenebilir. Metne göre, RusyaYunanistan’daki milliyetçilik duygularını kışkırtmış ve 1821’de çıkan Mora’daki ayaklanmada başrol oynamıştır. Bu durumda şekil 85’in ders kitabındaki temel işlevi ve kullanılma amacı Yunan ayaklanmalarına görsel oluşturarak öğrenciye bir perspektif sunmaktır.

“1830 İhtilalleri’nin Fransa’da Başlaması Tablosu”, Tarih 11 ders kitabının dördüncü ünitesinde yer alan bir diğer müze görselidir (Şekil 86). “1830 İhtilalleri” konusunda verilmektedir.

Şekil 86. 1830 İhtilalleri’nin Fransa’da başlaması/tablo. Henri Félix Emmanuel Philippoteaux. Carnaulet müzesi/Paris/Fransa. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

Ders kitabında, 1830 İhtilalleri ile ilgili şu bilgiler aktarılmaktadır:

“X. Charles, ülkede her türlü muhalefeti ortadan kaldırmak isteyince 1830’da Paris’te üç gün süren kanlı çarpışmalar yaşanmış ve kral tahtını bırakarak kaçmıştır. Bunun üzerine Fransız İhtilali’ne olan sempatisi ve liberal fikirleri ile tanınan Louis Philippe (Lui Filip), Fransa tahtına geçmiştir. Mecliste ant içerek görevine başlayan Louis Philippe, halkın seçimi ile Fransa kralı olarak iktidara gelmiştir. Bu nedenle 1830 İhtilali ile Fransa’da daha demokratik bir yönetim kurulmuş ve ihtilal başarıyla sonuçlanmıştır” (Yükselvd., 2021c, s.132-133).

Metinde, önce Fransa’da başlayıp, ardından tüm Avrupa’ya yayılan 1830 ihtilalleri ile ilgili, Fransa’da daha demokratik bir yönetimin başladığı ve ihtilalin başarıyla sonuçlandığından bahsedilmekte, 1830 ihtilalinin sebep ve sonuçları detaylı olarak anlatılmaktadır. Bu cümleler üzerinden, 1830 İhtilalleri’nin Fransa’da Başlaması Tablosu’nu içeren şekil 86’nın metinle ilişkilendirildiği söylenebilir. Fakat görselle ilgili herhangi bir analiz mevcut değildir. Bundan dolayı kitapta yer alan diğer görseller gibi şekil 86 da 1830 İhtilali’na görsel oluşturma amacı taşımaktadır.

Tarih 11 ders kitabının dördüncü ünitesindeki son müze görseli “Sultan V. Mehmet Reşad Tablosu”dur (Şekil 87). “1913 Darbesi” konusu içinde yer almaktadır.

Şekil 87. Sultan V. Mehmet Reşad/tablo, Topkapı Sarayı müzesi. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından> erişilmiştir.

İmparatorluğu’nun 35.padişahı olan Sultan V.Mehmet Reşad’ın resmedildiği tablo, şekil 87’yi oluşturmaktadır ve konu metni ile kısmen ilişkilendirilmektedir. Konu metninde, İttihatçılar tarafından 1913 yılında gerçekleştirilen kanlı hükümet darbesi olan Bâbü’lî baskını hakkında bilgi verilmekte, dönemin sadrazamı Kamil Paşa’nın istifa etmek zorunda kaldığından ve Sultanın İttihatçıların teklif ettiği Mahmud Şevket Paşa’yı sadrazam tayin ettiğinden bahsedilmektedir. Metinde bu bilgiler şöyle yer almaktadır:

“Kâmil Paşa Kabinesi’nin Edirne’yi Bulgarlara verdiği yönünde halkı galeyana getiren İttihatçılar, destek sağlamaya çalışmıştır. 23 Ocak 1913 günü Enver Bey, İttihat ve Terakkinin ileri gelenleri ile Bâbü’lî’ye doğru yola çıkmış ve yol boyunca halk da onlara destek vermiştir. Bâbü’lî’ye ulaşan darbeciler, başta Harbiye Nazırı Nâzım Paşa olmak üzere harbiye nazırının yaveri, sadaret yaveri ve polis komiserini öldürmüştür. Enver ve Talat

beylerin baskısı ile sadrazam Kâmil Paşa istifa etmek zorunda kalmıştır. Sultan V. Mehmet Reşad, İttihatçıların teklif ettiği Mahmud Şevket Paşa'yı sadrazam tayin etmiştir" (Yüksel, vd., 2021c, s. 179).

Şekil 87 hakkında konu metninde yeterli açıklamanın bulunduğu düşünülebilir. Ancak söz konusu tablo görseli verilen Sultan V. Mehmet Reşad'a yönelik açıklama ya da yoruma dayalı herhangi bir etkinlik bulunmamakta, sadece görsel oluşturma amacı taşımaktadır.

Tarih 11 ders kitabının altıncı ünitesi, "XIX ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat"tır. Bu ünitenin ilk müze görseli "Westphalia sonrası Kutlamalar Tablosu"dur (Görsel 88). "Ulus Devlete Giden Süreçte Nüfus" konusu içinde yer almaktadır.

Şekil 88. Westphalia sonrası kutlamalar/tablo. "Atıcılar ziyafeti" Bartholomeus van der Helst. Rijksmuseum/Amsterdam. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.tr/uzantısından erişilmiştir>.

Şekil 88'in konu metni ile ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü metinde şu bilgilere yer verilmektedir: "Westphalia Barışı, Fransız Devrimi'ne giden yolu açmış ve Fransız Devrimi'nin getirdiği ulusal egemenlik ilkesi, yerel ve bölgesel ayrıcalıkları yok etmiştir" (Yüksel vd., 2021c, s.213). Şekil 88, Avrupa'da 1618 yılında başlayan 30 yıl savaşlarının ardından sağlanan barış ve sonrasında Fransız Devrimine giden süreci anlatan konu için görsel oluşturma amacı taşımaktadır. Dolayısıyla, Westphalia sonrası Avrupa'da yaşanan kutlamalar ve ortam konusunda öğrencilerin kısmen bir fikre ulaşmaları beklenebilir.

Tarih 11 ders kitabının altıncı ünitesindeki son müze görseli "Batı Tarzı Mobilyalar" dır (Şekil 89). "Modern Hayattaki Sosyal Değişim" konusunda kullanılmıştır.

Şekil 89. Batı tarzı mobilyalar. Yüksel, E., vd. (2021c). *Ortaöğretim tarih 11 ders kitabı*, Ankara: MEB, <https://www.eba.gov.truzantısından> erişilmiştir.

Konu ile ilgili metin içerisinde şu bilgilere yer verilmektedir: “Modernleşme adına yapılan girişimler, Osmanlı Devleti’nin tüketim alışkanlıklarında da farklılıklar meydana getirmiştir. İstanbul’da XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren “Frenk modası” yavaş yavaş hissedilmeye başlanmış; Batı tarzı mobilyalar, döşemeler, ev düzenlemeleri toplumda popüler hâle gelmiştir”(Yüksel, vd., 2021c, s. 217). Şekil 89 ise bu açıklamalara görsel oluşturması bakımından tercih edilmiştir. Ancak görseldeki batı tarzı mobilyalar ifadesini, yeterli bir açıklama olarak değerlendirmek zor görünmektedir. Görselin, kitabın görselliğine katkı sağlaması dışında farklı bir işlevi olmadığı da söylenebilir. Buna rağmen Avrupa ile kurulan ilişkilerin zamanla gelişmesi sosyal hayatta da kendisini gösterdiğinden, Osmanlı Devletinde tüketim alışkanlıklarının değiştiğini anlatan konu metninin,şekil 89’da yer alan görsel ile kısmen ilişkilendirildiği de düşünülebilir.

BÖLÜM V

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde yapılan araştırmanın bulgularına dayalı olarak oluşturulan sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu çalışmada, 2021-2022 yılında okutulan lise tarih ders kitaplarında yer alan müze görselleri ele alınmıştır. Görsel tasarım öğelerinden olan müze görsellerinin, ders kitaplarında kullanılma amaçları ve işlevsel boyutları analiz edilmiştir.

Müzeler temsil ettiği kültürel bakış açılarıyla öğrencileri bilgilendirdiği gibi kültürel birikimin korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Müzelerde yer alan materyaller birinci elden kaynaklar olup, tarih öğretiminde kullanılması bakımından önemlidir. Bu bağlamda ise ders kitaplarında yer alan müze görselleri, birinci elden kaynaklara ait görseller olması bakımından oldukça kıymetlidir.

Ders kitaplarında kullanılan müze görselleri, öğrencinin derse katılım ve motivasyonunu arttırmada, öğrencide var olan bilginin açığa çıkarılmasında, farklı bakış açıları geliştirmesinde, anlatılan konu hakkında araştırma yapmaya sevk etmede ve tarihi daha dokunabilir ve canlı yapma anlamında değerlidir. Çünkü öğrenciler bu görseller üzerinden tarihsel olaylar ve o dönemin yaşam koşulları arasında ilişki kurabilirler. Gözlem, mantık, yaratıcılık ve hayal gücü duygusu da geliştirebilirler. Böylece tarihi bir görsel, hem sistematik olarak incelenebilir hem de öğrencilerde çok boyutlu düşünme becerilerinin gelişimini sağlayabilir. Ders öğretmenlerinin görsel okuma anlamında bilgi ve beceri sahibi olması da bu noktada önem arz etmektedir.

İncelenen lise tarih ders kitaplarında 86 müze görselinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Tarih 9 ders kitabının içerdiği konular, müze görsellerinin kullanımına daha uygun olduğu için en fazla müze görseli 9. sınıf tarih ders kitabında yer almaktadır. Görselleri verilen müze materyallerinin hangi müzede yer aldığına ilişkin en fazla bilgi ise 11. sınıf tarih ders kitabındadır. İncelenen ders kitaplarında toplamda 36 müzede materyallerin görselleri kullanılmıştır. Bu müzelerin 25'i yabancı ülkelerdeki müzeler olup, 11'i ise ülkemizdeki müzelerdir. 9.sınıf ve 11.sınıf ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin çoğu yurtdışı kaynaklı müzelerdeki materyallerden elde edildiği görülmektedir. Ancak 10.sınıf ders kitabında yer alan müze görselleri, daha çok İstanbul'da yer alan müzelerden elde edilmiştir. Müze görsellerinin bir kısmında ait olduğu müzeye ait bilgiler görselle birlikte verilmemiş, ders kitabının görsel kaynakça bölümünde belirtilmiştir.

Ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin niteliklerine göre dağılımında, 9.sınıf ders kitabında en fazla görselin o döneme ait kullanılan eşya, araç ve gereçler olurken, 10.sınıf ders kitabında fotoğraf görselleri ve 11.sınıf ders kitabında en fazla tablo görsellerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ders kitaplarında yer alan görseller, konuda verilen mesajları öğrenciler için anlamlandırma ve somutlaştırmada yaygın olarak kullanılan öğretim materyallerinden olup, kavram ve olguların öğrenilmesinde ve öğrencilerin bilgileri zihinde canlandırmalarında yardımcı olmaktadır. Görsellerin bir kısmının metnin içeriğini anlamlandırma ve metnin okunmasına isteklilik uyandırma bakımından kısmen uygun olduğu söylenebilir.

İncelenen kitaplarda yer alan görsellerin çoğu metin ile kısmen ilişkilendirilmiştir. Fakat görsel hakkında metinde yapılan açıklamaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin neredeyse tamamı metinde verilen kişileri veya olayları görselleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla birincil kaynaklardan elde edilen müze görsellerinin en temel işlevi ders kitaplarındaki görselliği artırmak olmuştur.

Kitaplarda kullanılan bazı müze görselleri, ilişkilendirildiği konu metni ile uyumlu bir şekilde sayfaya yerleştirilmediği için metinden kopuk görünmektedir. Sayfa tasarımı anlamında sıkıntılar olduğu fark edilmektedir. Bazı müze görselleri ise konuyla ya da metinle ilişkili değildir. Bu durumda ise bu görsellerin tek amacı kitabın görselliğine katkı sağlamaktır.

Ders kitaplarında incelenen 86 müze görseli ile ilgili; doğrudan görseli tanımlama, anlamlandırma, yorum yapma, değerlendirmeye, ya da görseli inceleyerek metni tahmin etmeye yönelik herhangi bir etkinlik bulunmadığı, ünite sonu değerlendirme soruları bölümünde müze görsellerine yer verilmediği, görselin sadece anlatılan konuya görsel oluşturmak amaçlı kullanıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak, incelenen ders kitaplarında kullanılmış olan 86 müze görselinin, öğrencinin tarihsel düşünme becerilerine ya da öğrenmelerine katkı sağlamadığı söylenebilir. Çünkü müze görsellerinin çoğuanlatılan konuya görsellik sağlamak amacı ile kullanılmıştır. Görsellerin analizi üzerinden herhangi bir etkinlik yapılmadığı ve bundan dolayı programlarda yer alan kazanımları karşılama durumlarının da çok düşük olduğu görülmektedir. Kullanılan görsellerde ciddi ölçüde görüntü kalitesi sorunu olduğuda rahatlıkla söylenebilir.

Ders kitaplarında müze görsellerinin, kitabı görselleştirme dışında, tarihsel düşünme becerilerini artırmada, sorgulama ve analiz becerilerinin geliştirilmesinde kullanılmaması önemli bir eksiklik olarak yorumlanmalıdır. Mevcut müze görsellerinin görüntü kalitesindeki düşüklüğün ise öğrencilerin görsellerle ilişkili olayları, olguları ve kavramları anlamalarını zorlaştırdığı rahatlıkla söylenebilir. Bu durumda ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin etkili kullanılmadığı gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır.

5.2. Tartışma

Tarih ders kitapları hiç şüphesiz tarih öğretiminin en önemli öğretim materyalleri arasında yer almaktadır. Bu yüzden tarih ders kitaplarının pedagojik ilkelere göre hazırlanması oldukça önem taşımaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 17 Mart 2004 tarih ve 25405 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan yönetmelikle birlikte ders kitaplarının alan uzmanı, grafik tasarımcısı, program geliştirme uzmanı, ölçme ve değerlendirme uzmanı gibi kişilerden oluşan bir ekip tarafından hazırlanması koşulu getirilmiştir.

Ders kitabı tasarımında ise görseller önemli bir yere sahiptir. Çünkü görseller verilmek istenen mesajı daha açık hale getirmekte, yazılı metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Yazılı materyallerden fazla olarak daha evrensel mesajlar içermeye potansiyeline sahiptir (İşler, 2003). Ayrıca, grafik, şekil görsellerle desteklenmiş bir kitap daha çekici bir niteliğe sahiptir ve öğrenmeyi kolaylaştırır (Küçükahmet, 2001; Kılıç,2003).

Söz konusu tarih ders kitapları olduğunda, hiç şüphesiz görseller arasında müze materyallerinin fotoğrafları da bulunmaktadır. Fakat müze görselleri, birincil kaynakların görselleri olması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptirler. Bu görseller üzerinden yapılacak öğretim ve etkinlikler, aynı zamanda birincil kaynaklara en yakın kaynaklar üzerinden bir tarih öğretimi yapılmasını sağlayacaktır. Bu durum da öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinin gelişmesinde faydalı olacaktır. Aynı zamanda tarih dersi öğretim programının amaçlarından biri de “Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtlarla desteklenen çıkarımlarda bulunmadır” (MEB,2018). Müze görsellerinin bu amaçla işe koşulması da mümkündür. Fakat araştırmanın bulgularında müze görsellerinin etkin bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Ders kitaplarındaki müze görsellerinin hemen hemen hepsi anlatılan konuya görsellik oluşturma amacıyla kullanılmıştır. Bu şekilde sunulan görsellerin, öğrenciyi düşünmeye sevk etmesi olası görünmemektedir.

Araştırmanın sonuçları, literatürde ortaya konan bulgularla da örtüşmektedir. Taşkın(2017) yaptığı bir çalışmada, ders kitaplarındaki görsellerin öğrenciyi düşündürücü özelliğe sahip olmadığını tespit etmiştir. Köse ve Türkan (2018), tarafından yapılan bir çalışmada ise tarih öğretmenleri, ders kitaplarında kullanılan görsellerin işlevsel olmadığını sadece ferahlatıcı bir niteliğe sahip olduğunu belirtmişlerdir. Hiç şüphesiz bu görseller arasında müze görselleri de bulunmaktadır. Acun (2019) ise, tasarım ilkelerine uygun, kaliteli ve öğrenciyi düşünmeye sevk edebilecek görsellerin daha çok kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Araştırmanın sonuçlarında, kullanılan müze görsellerinin kalitesinde problem olduğu ve sayfada doğru yerde kullanılmadığı görülmüştür. Hatta bazı görsellerin konuyla ilgisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda görsellerin bazılarının tasarım ilkelerine de uygun olmadığı söylenebilir. Şahin de (2014), ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerin mesaj tasarım açısından etkili olmadığını belirtmektedir. Bu durumda tarih ders kitaplarında yer alan görsellerin tasarım ilkeleri açısından da gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Müze görsellerinin etkinlik temelli yaklaşımla kullanılması, yorumlama, sorgulama ve analiz becerilerinin geliştirilmesinde kullanılması, yapılandırmacı tarih öğretimine daha fazla katkıda bulunacaktır. Tarih derslerinde kullanılan materyallerin öğrencilerin akademik başarısına etkisini araştıran Özdemir (2018), görsel materyallerle hazırlanan etkinliklerle öğrencilerin derse karşı ilgilerinin arttığını, derslerin daha eğlenceli bir hal

aldığını ve tarih müfredatında yer alan becerilerin daha kolay ve daha üst seviyede geliştiğini ortaya koymuştur.

Görsellerin işlevsel kullanılmasında öğretmenlerin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu anlamda öğretmenlerin tarih derslerinde görsel kullanımına dair becerilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Aslan ve Turan (2016), tarih öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun görsel materyalleri etkin kullanım oranlarının düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Sonuç olarak tarih ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin yapılandırmacı eğitim anlayışı dışında kullanıldığı görülmektedir. Müze görsellerinin kalitesi de sorgulanabilir düzeydedir.

5.3. Öneriler

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

- Ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin görüntü kalitesi bakımından daha nitelikli ve algılanabilir olması sağlanmalıdır.
- Ülkemizde hala ders kitaplarının en önemli materyal olmasından dolayı kitaplarının hazırlık aşamasının titizlikle yürütülmesi gerekmektedir. Ders kitaplarında yer alan ve birinci elden kaynak olan müze görsellerinin, konunun amaç ve içeriğine uygun olması, kazanımlarla, öğrenme amaçlarıyla ve içerikle ilişkilendirilmesi sağlanabilir.
- Görseller aracılığıyla öğrencilerde eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri gelişeceği gibi öğrencilerin yorum gücünde de gelişmeler görülecektir. Ders kitaplarına müze görselleri seçimi yapılırken, öğrencilerin konuya ilgi ve merakını uyandıracak, bilişsel düzeylerine uygun, öğrenciyi konu hakkında araştırma yapmaya sevk edecek ve tarihsel düşünme becerilerini geliştirecek nitelikte olmasına daha fazla dikkat edilebilir.
- Ders kitaplarına görsel seçimi yapılırken, görsellerin tarihsel düşünme becerileri açısından konu içeriğini destekleyecek nitelikte, kazanımlarla da tutarlı olacak şekilde ve öğrenciler tarafından analizi yapılabilir etkinliklerde kullanılabilecek tarzda olması sağlanabilir.

- Ünite sonu değerlendirme bölümlerinde içeriğe uygun olarak müze görselleriyle desteklenen, kazanımların gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlere uygun sorulara yer verilebilir.
- Ders kitaplarında yer alan müze görsellerinin, sergilendiği müzelere ait bilgiler görsellerle birlikte belirtilebilir.
- Ders kitaplarının üretilmesi sürecinde, tasarım uzmanlarınca müze görsellerinin tasarımında öğrenci motivasyonu ve yaratıcılığına etkisi anlamında daha dikkatli olunabilir.
- Müzelerde yer alan kültür buluntuları ve insanların yaşam biçimlerini anlatan eserlere ait ders kitaplarında kullanılan müze görselleriyle ilgili öğrencilerden cevaplama beklenen ayrı ayrı sorular hazırlanabilir, bu da kanıt temelli öğrenme bağlamında etkili bir yöntem olabilir.
- Ders kitaplarında kullanılacak müze görsellerinin; öğrencinin gelişim seviyesine uygun ve anlatılan konu ile ilgili ön bilgilerini harekete geçirip, yeni bilgileri yapılandırmasını sağlayacak nitelikte olmasına özen gösterilebilir.
- Görselin incelenerek metnin tahmin edilmesine yönelik etkinlikler yapılabilir. Öğrencilerin yapacağı tahminlerin konu işlendikten sonra kendileri tarafından değerlendirilerek öğrencinin derse aktif katılımı sağlanabilir.
- Araştırmacılar tarafından müze görselleri üzerinden yapılacak etkinlik temelli ders örnekleri geliştirilebilir.
- Tarih ders kitaplarında kullanılmak üzere müzelerde yer alan materyallere yönelik görsel havuz oluşturulabilir.
- Tarih dersi öğretmenleri görsel okuryazarlık anlamında hizmet içi eğitimlerle desteklenebilir ve tarih öğretmenliği lisans programları müfredatına görsel okuma ile ilgili dersler de dâhil edilebilir.
- Öğretmenlere, tarih derslerinde görselleri yapılandırmacı yaklaşımla kullanma becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim imkânları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Acun, A. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel-metin ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Akhan, O. (2020). Lise 11.sınıf tarih ders kitabının resim-metin ilişkisi bakımından değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(2), 198-219.
- Akkaya, A. (2013). Türkçe derslerinde ders kitabı dışında görsel öge kullanmaya ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 8(9), 471-479.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya: Sakarya.
- Aslan H & Turan İ. (2016). Tarih öğretmenlerinin görsel materyal kullanım düzeyleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 347-361.
- Ata, B. (2002). *Müzelerde ve tarihi mekânlarda tarih öğretimi: tarih öğretmenlerinin müze eğitimine ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Ata, B. (2002). Tarih derslerinde dokümanlarla öğretim yaklaşımı. *Türk Yurdu Dergisi*, 22(175), 80-86.
- Atagök, T. (1982). *Çağdaş müzecilik kavramı doğrultusunda Türk sanat müzelerinin Kültürel etkinliklerinin saptanması*. Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul.
- Aytaş, G. (2005). Okuma eğitimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 461-470.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Konya: Eğitim.
- Buyurgan, S. (2019). *Müzedede eğitim*. Ankara: Pegem.

- Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, K. E. & Akgün, E.Ö. & Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Cavanagh, S. (1997). Content analysis: concepts, methods and applications. *Nurse Researcher*, 4, 5–16.
- Cho, B.-K., & Kim, J. (1999). The improvement of children's creativity: through korean picture books. *Childhood Education*, 75(6), 337-341.
- Demircioğlu, L. H. (2005). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı.
- Demirel, Ö. & Kiroğlu, K. (2005). *Konu alanı ders kitabı inceleme*. Ankara: Pegem.
- Demirel, Ö. Seferoğlu, S. & Yağcı E. (2002). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem.
- Diamond, M. S. (2008). *The impact of text-picture relationships on reader recall and inference making: a study of fourth graders' responses to narrative picturebooks*. United states: ProQuest. (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://digital.library.temple.edu>.
- Erdoğan, N. (2007). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde resimlendirilmiş öykülerin tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Fang, Z. (1996). Illustrations, text, and the child reader: what are pictures in children's storybooks for? *Reading Horizons*, 37(2), 3.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports and Science Education*, 2(1), 8-26.
- Hurduzeu, N. (2016). Images as teaching aid materials within the history class. *Philosophy, communication, media sciences*, 4(4), 147-158.
- Husbands, C. (2000). *What is history teaching?: language, ideas and meaning in learning about the past*. Bucking Hanmand Philadelphia: Open University.
- Işık, H. (2008). *Tarih öğretiminde doküman kullanımının öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- İşler, A. Ş. (2003). Yazılı ders materyallerinde illüstrasyon kullanımının dayandığı temel ilkeler ve sağladığı katkılar. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, 1-18.
- Jensen, E. (2008). *Brain Based Learning: The New Paradigm of Teaching*. CA: Corwin. CA: Thousand Oaks.
- Kaptan, F. (1999). *Fen bilgisi öğretimi*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Kaptan, S. G. & Kaptan, A.Y. (2004). *Ders kitaplarındaki tasarım sorunları ve öğrencilerin öğrenme düzeyine etkisi*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya.
- Karacan, H. (2017). *Öğrencilerde coğrafya algısı yaratmada sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan coğrafya görsellerinin etkisi*. Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Kasmaienezhadfar, S., Pourrajab, M. & Rabbani, M. (2015). Effects of pictures in textbooks on students' creativity. *Multi Disciplinary Edu Global Quest (Quarterly)*, 4(2),83-96.
- Kılıç, A. & Seven S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem.
- Kılıç, A. (2003). *İlköğretim Türkçe ders kitaplarında resimleme-içerik ilişkisi üzerine bir inceleme. ilköğretim ikinci sınıf için Türkçe ders kitabı'nın tasarım ve resimlemesi*. Sanatta yeterlik, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köse, M. & Türkan, F. (2018). Güncellenen 9. sınıf tarih öğretim programı ve ders kitabı hakkında tarih öğretmenlerinin görüşleri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 11(XXXVII-2), 152-185.
- Köstüklü, N. (1999). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Günay.
- Kulcsár, N. (2019, July). *Visuals versus textual elements in university mathematics textbooks*. Széchenyi István University (Hungary) Proceedings of Edulearn19 Conference, Palma, Mallorca, Spain.
- Küçükahmet, L. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme*. Ankara: Nobel.
- Louis, P. M. (1998). Pictures have now become a necessity: The use of images in American history textbooks. *In The Journal of American History*, 84, 1409-1424.
- Magull, G. (2000). *Sprache oder bilde? Wochenschau Geschichte*. Schwalbach.

- MEB. (2007). *Ortaöğretim 9. Sınıf tarih dersi programı*. Ankara: MEB.
- MEB. (2018). *Tarih dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Oruç, Ş. (2009). *Sosyal bilgiler öğretimi* (s. 268-281). Ankara: Pegem.
- Özdemir, K. (2018). Ortaöğretim tarih derslerinde kullanılan görsel materyallerin Öğrenci akademik başarısına etkisi “Ankara ve Yozgat örneği” *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 19-45.
- Peeck, J. (1993). Increasing picture effects in learning from illustrated text. *Learning and Instruction*, 3(3), 227-238.
- Safran, M & Köksal, H. (1998). Tarih öğretiminde yazılı kanıtların kullanılması. *G.Ü.G.E.F. Dergisi*, 18, 71-86.
- Sanalan, V. A., Sülün, A., & Çoban, T. A. (2007). Görsel okuryazarlık. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 33-47.
- Sandelowski, M. (1995). Qualitative analysis: what it is and how to begin? *Research in Nursing & Health*, 18, 371–375.
- Sauer, M. (2000). *Bilder im Geschichtsunterricht*. UK: Kallmeyer Verlag im Verbindungmit Klett.
- Seguin, R. (1989). *The elaboration of school textbooks methodological guide*. Paris: Unesco.
- Sieber, E. (2012). Teaching with objects and photographs, second edition. *Mathers Museum of World Cultures*. Indiana University.
- Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.
- Şahin, T. Y. & Yıldırım, S. (1999). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Anı.
- Taşkın, M. (2017). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toprak, T. (1993). *İlkokul ders kitaplarının öğretim programlarına uygunluğunun değerlendirilmesi (Adana ilinde bir araştırma)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Türk, İ. C. (2010). II. Meşrutiyet dönemi eğitimcisi Satı bey ve tarih öğretimi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 133-148.
- Uzuner S., Aktaş E. & Albayrak L. (2010). *Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının görseller (illüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi*. Tübar-XXV11-2010-Bahar.
- Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis*. 2nd ed. Newbury Park. CA
- Yalın, H. İ. (1996). *Ders kitaplarının değerlendirilmesi*. 6. Milli Eğitim Sempozyumu. 4-5 Ekim. Kütahya.
- Yalın, H. İ. (1999). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., Bağcı, Ö. & Yıldız, S. (2021a). *Ortaöğretim tarih 9 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., Bağcı, Ö. & Yıldız, S. (2022b). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., Bağcı, Ö. & Yıldız, S. (2023c). *Ortaöğretim tarih 10 ders kitabı*. Ankara: MEB.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..